

והבומה בה' חסד יסובבנו

שער הבטחון

מהספר הקדוש

חובות הלבבות

עם הפירוש הנפלא

"לב טוב"

למען זיכוי הרבים

לטובת ולעילוי נשמת

הר"ר בן ציון קלצקין ז"ל

שיעור הבטיחות

מהרב הגדול החסיד

רבינו בחיי הזקן זצ"ל

ב"ד יוסף אבן פקודה

שחברו בלשון ערבית לפני כאלף שנים

ותרגמו ללשון הקדש החכם הגדול

רבי יהודה אבן תיבון זצ"ל

ומבואר בפירוש "לפ טוב"

מהרב פנחס יהודה ליברמן שליט"א

ונדפס ברשותו ובהסכמתו

לזיכוי הרבים – לעילוי נשמת

הר"ר בן ציון קלצקיין ז"ל

ב"ר גרשון אביגדור ז"ל

נלב"ע ביום ערש"ק ויק"ס, כ"ד אדר תשס"ב

הארות והערות יתקבלו ברצון
למביא לבית הדפוס, דוד קלצקיין
רח' מלאכי 30, ירושלים ת"י
טל. 052-867744 / 02-5388831

ב"ד

רמיהלם

ל"ה

חזקו

ויאמין

לבבכם

במקום הקדמה

בעזרת ה' יתברך חודש הרחמים והסליחות תשס"ב

נוכת המצב הקשה בו נמצא עם ישראל, הננו מוציאים לאור בסיעתא דשמיא לזיכוי הרבים את "שער הבטחון" מהספר הקדוש "חובות הלבבות" עם הפירוש הנפלא והמפורסם "לב טוב", לזכר ולעילוי נשמת אאמו"ר הר"ר בן ציון קלצקין ז"ל שנפטר בשם טוב אחרי שהודרך ביסורים, ונטמן ליד קברי אבותיו בהר הזיתים, ביום ששי – ערב שבת קודש פרשת ויקהל-פקודי, לסדר: "איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה בלבו", כ"ד אדר שנת תלמד שער סדר בטחון.

והרי כמה קוים לזכרו הטהור. אאמו"ר ז"ל נולד בירושלים ביום ח"י אדר תרצ"ה, והיה בן יחיד להוריו, ה"ה הר"ר גרשון אביגדור בהרה"צ ר' יעקב ליב קלצקי זצ"ל, ואמו הצ' מרת חנה ע"ה אחותו של הגאון הצדיק מוהר"ר חיים יוסף הלוי דינקלס זצוק"ל, מח"ס "אמונת יוסף" ע"ס זרעים ו"דעת יוסף" ע"ס טהרות, שהיה דור תשיעי להרה"ק מוהר"ר זושא זצוק"ל מאניפול.

ביום י"ב שבט תרצ"ו כאשר היה אך בן 11 חודשים נתייתם מאביו, ונתגדל לחינוך הטהור ע"י דודיו ודודותיו החשובים, מנקי הדעת שבירושלים, ה"ה הרב אליעזר הלוי ומרת חיה לוצקין ע"ה, הרב חיים ומרת מלכה שטינברג ע"ה, הרב צבי עקיבא ומרת שרה לאה רוטמן ע"ה, הגה"צ ר' יוסף דינקלס ורעיותיו מרת שרה בילא ומרת רחל ע"ה שבהיותו אצלו לקחו לעתים קרובות לבית מרן ה"חזון איש" זצוק"ל להתפלל שם ולהתבשם מאורו, ויבדלח"ט דודו הר"ר בנימין קלצקי שליט"א ורעיתו הצ' מרת חנה תחי, ועל כולם סבתו החשובה והצדקנית מרת נחמה קלצקי ע"ה אשר התמסרה בכל לבה ונפשה לחנך את הנער על פי דרכו – שגם כי זקין לא יסור ממנה, יזכרם א' לטובה, וישאו ברכה מאת ה'.

בתגיעו לפרקו בנה את ביתו עם אמו הצוה"ח מרת מאנצ'י תחי' בת הרה"ג ר' אברהם ברגמן זצ"ל חתן הרב החסיד המפואר ר' שמואל גפנר זצ"ל, ונולדו להם בסיעתא דשמיא טוב בנים ובנות.

כשגלה בימי ילדותו מהכא להתם נשתרש בלבו מדת החסד בהעריכו את חשיבות מעשי החסד, בהיותו זקוק לחסדיהם של מחנכיו ומגדליו היקרים, ובפשטות עסק במעשי חסד וגמ"ח מופלאים בשמחה ובטוב לבב, ביתו היה פתוח לרווחה בכל לבו לכל דצריך, קבע עתים לתורה ולתפילה, עבד את ה' באמונה תמימה ופשוטה והיה רבוק מאוד בספרי מוסר הק' ובייחוד ב"שער הבטחון" שב"חובות הלבבות", בפרט בשנות חייו האחרונות כשקפצה עליו הזיקנה מתוך יסורי הגוף והנפש והוא במיטב שנותיו, ובשכבו על ערש דוי היה מתחנן למקורביו הי"ו שילמדו אתו את "שער הבטחון" הזה שחבבו מאוד, עד כדי שהתבטא כמה פעמים ואמר: אינני מרגיש כבר טעם באף תענוג בחיים שכאלה, אך התענוג היחידי בעולם הזה שיש לי, הוא ללמוד בעיון את "שער הבטחון" שב"חובות הלבבות" ורק עבור זה כדאי לי לחיות עוד. ואכן היה מצדיק עליו את הדין ואמר בפה מלא "אני מודה לה' על כל חסדיו המרובים ואני מברך אותו על כל היסורים הבאים עלי, ואני מאמין באמונה שלמה שהכל הוא אך ורק לסובת".

יהי זכרו ברוך,

ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים. אמן!

ויהי רצון שזכות רבינו החסיד האלוקי הק' בעל "חובות הלבבות" הרב הגדול רבינו בחיי ב"ר יוסף זיע"א, וכל דבריו אשר הם כנחלי אש, יעשו את הרושם הראוי בלב כל הלומדים בספרו הקדוש להתחזק באמונה ובבטחון בה', ובזכות זה נזכה בקרוב לגאולה השלימה כמו שאמרו רז"ל: "אין הגלויות מתכנסות אלא בשכר אמונה", ועוד אמרו: "בשעה שישראל נכנסים לצרה הם אומרים לקב"ה גאל אותנו – אומר להם הקב"ה בטחו בשמי והוא עומד לכם", וכמו שאמר דוד המלך ע"ה "והבוטח בה' חסד יסובבנו", אמן.

תִּכְן שַׁעַר הַבִּטְחוֹן

הַפְּתִיחָה. הַבִּטְחוֹן הוּא הַכֹּרְחִי לַעֲבֹד הָאֱלֹהִים. הַתּוֹעֵלַת שֶׁהַבִּטְחוֹן מְבִיא
לְהַשְׁגַּת שְׁלֵמוֹת רִיחֻנִּית וּלְהַשְׁגַּת חַיֵּי אִשָּׁר בְּעוֹלָם הַזֶּה.

פָּרֶק א. מַה הוּא הַבִּטְחוֹן.

פָּרֶק ב. הַסְּבוֹת הַמְּבִיאֹת אֶת הָאָדָם לְכַטֹּחַ בְּבְרִיאִים.

פָּרֶק ג. הַנּוּמוּקִים הַמַּחֲכִים שֶׁיֵּבִטֵּחַ הָאָדָם בָּאֱלֹהִים.

פָּרֶק ד. לֵאמֹנָה הַכְּרִים יֵשׁ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַדַּח הַבִּטְחוֹן.

פָּרֶק ה. הַהִבְדָּלִים שֶׁבֵּין הַהֲתַעֲסָקוֹת בְּפִרְנֶסָה שֶׁל הַבּוֹטָח בָּאֱלֹהִים.

לְבִין הַהֲתַעֲסָקוֹת בְּפִרְנֶסָה שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ בּוֹטָח בּוֹ.

פָּרֶק ו. הַשְׁעָמִים שֶׁבְּגִלְלֵם יֵשׁ לְהוֹקִיעַ אֶת אֱלֹהֵי הַדּוֹתִים אֶת עֲבוֹדַת ה'.

עַד לְאַחֲרֵי שֶׁיִּשְׁגּוּ אֶת תְּאוֹתֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהַגִּדְּרָתָם הַנִּכּוֹנָה

הִיא "כֹּחַ הַמַּמְשָׁקִים אֶת ה'".

פָּרֶק ז. הַכְּרִים הַמְּאֻבְּדִים מֵהָאָדָם אֶת הַבִּטְחוֹן כֹּה: עֲשֶׂרַת הַדְּרָגוֹת שֶׁל

בְּעָלֵי הַבִּטְחוֹן.

השער הרביעי שער הכשונן

בכשונן על האלהים יתברך לבדו

אמר המהפך: מפני שקדם מאמרנו בחיוב קבלת עבודת האלהים, ראיתי להביא אחריו מה שהוא צריך יותר מכל הדברים לעובד האלהים יתברך, והוא הכשונן עליו ככל דבריו, בעבור מה שיש בו מן התועלות הגדולות בענין התורה ובענין העולם.

ותועלותיו בו בתורתו, מהן, מנוחת נפשו ובכשוננו על אלהיו יתברך, כמו שהעבד חייב לבטוח על אדוניו, מפני שאם איננו בוחס באלהים

— ל ב ט ו ב —

הכשונן דרוש לעובד ה' יותר מכל הדברים, הוא עוזר לו להגיע לשלמות בתורה ועבודת ה'. וגם להשיג מצי אשר ושמחה בעולם הזה.

אמר המהפך: הואיל ובארנו בפער הקודם את חיוב קבלת עבודת האלהים, מצאתי לנכון להסמיק אליו את הדבר שהוא נחוץ לעובד האלהים יתברך יותר מכל הדברים, והוא: הכשונן באלהים ככל עניני האדם, מפני שיש בו תועלת גדולה, הן להשגת שלמות בתורה ועבודת ה', והן להשגת אשר ושמחה בעולם הזה.

וקרי בזה מהתועלות שהכשונן מביא לעבודת ה': — א. שיש לבצל הכשונן מנוחת נפש מבהאגות, המאפשרת לו להתמסר לעבודת ה'. ב. שאין הוא חלוי בקני אדם והוא לא מצפה לעונתו, ולא משפיל למצא חן בעיניהם, והוא לא מחניף להם, ולא מסכים עמם בדברים הנגזרים לעבודת ה', ולא משחד מהם, ולא מהפס מלהוכיח אותם. ג. יש לו תרומת הוצאת, המאפשרת לו התורקות מלאה לעבודת ה'. ד. הוא מרצה ושמח במעבד הפלילי. ה. הוא מחסן בקני ההשפעות השליליות של הקטן.

אחת התועלות שיש לעובד ה' מהכשונן להשגת שלמות בתורה ועבודת ה', היא: ששל-ידי שהוא בוחס באלהיו, כמו שהעבד חייב לבטוח

בוטח בזולתו, ומי שבוטח בזולת יי, מסיר האלהים השגחתו מעליו ומצית אותו ביד מי שקטח עליו, ויהיה כמי שנאמר בו (דמיה ב, ג): כי שמים רעות עשה עמי אחי עזבו מקור מים חיים לתצב להם בארות בארות נשברים, ואמר (תהלים קו, כ): וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב, ואמר הכתוב (דמיה ז, ו): ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו, ואמר (תהלים מ, ה): אשרי הגבר אשר שם יי מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כוב, ואמר (דמיה ז, ה): ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר ורעו ומן יי יסור לבו.

ואם יבטח על חכמתו ותחבולותיו וכח גופו והשתדלותו, ייגע לריק, ויחלש

— * — * — * — * — * — * — *

על אדוניו, יש לו מנוחת הנפש מהדאגות, והוא יכול להתמסר לעבודת ה'. — ואי אפשר לו לאדם להיות משחרר מדאגות, אלא אם הוא בוטח בה, מפני שאם הוא לא בוטח באלהים, הוא בוטח במשהו אחר, או בכני אדם, או בעשור, או בחקמתו וכחו, וכדומה. ומי שבוטח במשהו אחר חוץ מה', האלהים מסיר ממנו השגחתו, ועוזב אותו ביד מי שקטח עליו, ויהיה כמו אלה שנאמר עליהם (דמיה ב, ג): כי שמים רעות עשה עמי אחי עזבו מקור מים חיים לתצב להם בארות בארות נשברים, ונאמר (תהלים קו, כ): וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב, ונאמר (דמיה ז, ה): ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר ורעו ומן ה' יסור לבו. ועל מי שקטח בה' אמר הכתוב (דמיה ז, ו): ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, ונאמר (תהלים מ, ה): אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כוב.

אם הוא בוטח בחקמתו ותחבולותיו וכח גופו והשתדלותו, הוא יתגע לחנם וכחו

פתחי לב

בשריות לבן היא עצמה תוכית אותך, ודעי וראי כי רע וזר עובד את ה' אליהך. — הרי שמי שבוטח במשהו אחר חוץ מה', מסיר ממנו השגחתו ועוזב אותו ביד מי שקטח עליו.

(לפי דרכי ומופא לנפש)
ב. וימירו את כבודם, כשהיו ישראל במדבר, החליפו את ה' שהוא כבודם ותפארתם, בעל, ומסיים: ויאמר לדשמידם, ה' חשב להשמיד אותם, לולא משה בחידו עמד בפרץ.

(סוד הדבנון ומופא לנפש)
ג. ולא פנה אל רהבים, אל אנשים בעלי כח וגאווה, ושטי כוב הנוטים אל דרך השקר, שיעזרו לו. (ד"ק)

א. וימירו הנביא הוכיח את ישראל על אשר עזבו את ה' והלכו אחרי האילים ואומות העולם, ואמר להם בשם ה': כי שמים רעות עשה עמי, אחת היא, אותי עזבו, שאני מקור הטובות ומשפיע להם את הטובות בכל עת כמו מקור מים חיים הנובע מעצמו תמיד, ואפילו אילו היו מחליפים אותי בכיוצא ב', היו עושים כזה רע, ועכשו שאותי עזבו והעדיפו להצוב להם בארות שאין להם מים מעצמם אלא הם מקבלים אותם ממקור אחר, ולא עוד, שהם בארות נשברים אשר לא יכילו המים והנם ריקים ויבשים, הרי עשו כזה רעה שנית, וסוף המאמר: תיסרך רעתך, הרעה שאת עושה היא עצמה תסיר אותך, ומשבותיך תוכיחך, הליכתך

בכחו, ותקצד תחבולתו משהשג חפצו, כמו שאמר הַתְּבוּב (איוב ה, י): לִכְדֹּ חַכְמִים בְּעֶרְמָם, וְאָמַר (קהל פ, יא): שְׂכַחֵי וִירָאָה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי לֹא לְפָלִים הַמְרוֹץ וְלֹא לְגִבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה, וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם, וְאָמַר (תהלים לד, יא): בְּפִידִים רָשׁוּ וּדְעֻבּוּ וּדְרָשׁוּ " לֹא יִסְרוּ כָל טוֹב.

וְאִם יִבְטַח בְּרֵב עֶשְׂרוֹ, יוֹסֵר מִמֶּנּוּ וַיִּשְׂאֵר לְחֻלָּתוֹ, כִּמּוֹ שֶׁאִמֵּר הַכְּתוּב (אִיֹּב כו, יט): עֲשִׂיר יִשְׁכַּב וְלֹא יֵאֻסֵּף עֵינָיו פָּקַח וְאֵינֶנּוּ, וְאִמֵּר (מִשְׁלֵי כג, ד'): אֵל תִּינֵעַ לְהַעֲשִׂיר מִבֵּיתְךָ חֶרֶל, וְאִמֵּר (מִשְׁלֵי כג, ה'): הַתַּעֲפִי עֵינֶךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ, וְאִמֵּר (יִרְמְיָה ז, יא): כִּחְצִי יָמוּ יַעֲזֹבֵנוּ וּבִאֲחֵרֵיתוֹ יִהְיֶה נָבֵל אוֹ תִּמְנַע מִמֶּנּוּ הַנֶּאֱחָז בּוֹ, כִּאֲשֶׁר אָמַר הַחֹכֶם (קֹדֶשׁ ה, ב'): וְלֹא יִשְׁלִטֵנוּ הָאֱלֹהִים לְאָכֹל מִמֶּנּוּ, וַיִּהְיֶה אֲצִל פָּקֶדוֹן שְׁמוּרֹת אוֹתוֹ מִן הַפְּגָעִים עַד שֶׁשָּׁוֶב לָמִי שֶׁהוּא רָאִיו לִי, כִּמּוֹ שֶׁאִמֵּר (קֹדֶשׁ ה, כו'): וְלִחְוֶסֶא נָתַן עֵינָי לְאֻסֵּף וּלְכַוֵּם לַתֵּת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, וְאִמֵּר (אִיֹּב כו, יז): יֵכִין וְצִדִּיק יִלְבֹּשׁ וּכְסֵף נָקִי יִחַלֵּק, וּאִפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה

210 27

יחלש, ולא יצלה בידו להשיג את חפצו על ידי תחבולותיו, כמו שאמר הכתוב (איוב ה יא): לחד חכמים בצרם, ונאמר (קהל ט יא): שבתי וראה תחת השמש כפי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם. ועל הבוטחים בזה נאמר (תהלים לד יא): כפירים רשו ורעבו ודרשו ה' לא יחסרו כל טוב.

וְאֵם הוא בוטח ברכ עשור, יקח ממנו העשר והוא יעבר ליד אחרים, כמו שאמר הכתוב (איוב כו יט): עשיר ישכב^ב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו, ונאמר (משלי כג ו): אל תגיע להעשיר מביתך חדל^ה, ונאמר (משלי כג ה): התעייף עיניך בו ואיננו, ונאמר (ירמיה יא יא): עשה עשור ולא במשפט כחצי יקר יערכנו. — וגם אם יתקיים העשר בידו, הוא לא יוכל להגות ממנו, כמו שאמר שלמה המלך החכם (קהלת י ב): איש אשר יתן לו האלהים עשור ונכסים וגו' ולא ישליטנו האלהים לאכל ממנו, ויהיה העשר בידו כתור פקדון שבעליו שומר אותו מפל נזק, עד שיחזור למי שהוא ראוי לו, כמו שנאמר (קהלת כ כו): ולחוטא נתן עיניו לאסף ולכנוס לתח לטוב לפני האלהים, ונאמר (איוב כו יגיו): זה חלק אדם רשע

פתחי לב

ד. לֹכֶד חֲכָמִים בְּעֶרְפָם, אֵלֶּה שְׂאִינִם כּוֹטְמִים בָּהֶם.
אֵלֶּה מִחֲכָמִים וְכוֹטְמִים עַל עֲרֵמֵי מוֹתָם; ה' מִכְשִׁיל
אוֹתָם עַל יְדֵי עֲרֵמָתָם עֲצֻמָּה. (טוב הַכְנִנוּ)
ה. עֲשִׂיר יִשְׁכֹּב, לַפְעֵמָה אִדָּם עוֹלָה עַל מִשְׁכְּבוֹ
בְּלִילָה כִּשְׁהוּא עֹשֶׂי, וְלֹא יֵאָסֵף, וְכוֹדֵר שְׁהוּא
חִי. יִצְיִנוּ פֶתֶל וְאִינוּ, הוּא מוֹקֵשׁ אֶת עֵינָיו כְּבוֹדֵה.

ונוכח לדעת שכן לילה אבר עושה.
(אבן עזרא ופ' לחם)
ו. מבינתך הדף, חזול מלהעסיק את מחשבותיך
כיצד להשיג עושר. שררי אין העושר רבו יציב
וקים, התעניין ענייניו. חזק כד הרף עץ, ואינך
עלול הוא להשטט מבין ידיו. (מאיר ומצודות זור)

המזמן סבת רעתו ואבדן נפשו, כמו שאמר הפתוב (קהל'ת ה', יב): יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור לבקליו לרעתו.

ומהם, שהבוטח באלהים יביאנו הבטחתו עליו שלא יעבד זולתו, ושללא יקרה לאיש, ולא ייחל לבני אדם, ולא יעבדם להתרצות אליהם, ולא יחניף להם, ולא יסכים עמם בבלתי עבודת האלהים, ולא יפחידו עינים, ולא יירא ממחלקותם, אבל יתפשט מבגדי טובותם וטרח הודאתם וחובת תגמולם, ואם יוכיח אותם לא יזהר בכבודם, ואם יכלימם לא יבוש מהם, ולא ייפה להם השקר, כמו שאמר הנביא (ישעיה ג, ז): וי' אלהים יעזר לי על כן לא נכלמתי על כן שמתי פני בחלימיש ואדע כי לא אבוש, ואמר (יחזקאל ב, ו): אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא, ואמר (יחזקאל ב, ו): מדבריהם אל תירא ומפניהם אל תחת, ואמר (ירמיה א, ח): אל תירא מפניהם, ואמר (ירמיה א, ח): אל תחת מפניהם, ואמר (יחזקאל ג, ט): בשמיר חזק מצר נתתי מצחך לא תירא אותם ולא תחת מפניהם.

— * ————— * ————— * ————— * ————— *

וגו' אם יצבור קצת כסף וכחמר יכין מלבוש, יכין" וצדיק ילבש וכסף נקי יחלק. ויתכן גם, שיהיה המזמן הגורם של רעתו ואבדן נפשו, כמו שאמר הפתוב (קהל'ת ה' יב): יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור לבקליו לרעתו. הרי שלא תתכן לאדם קניחת הנפש מדאגות, אלא אם הוא בוטח בה.

ואחת התועלות של הבטחון לעבודת ה' היא: שהבוטח באלהים, מביא אותו בטחונו על ה' שלא יעבד זולתו, ושללא יחלה את תקנתו באנשים, ולא יצפה לעזרת בני אדם, ולא יעבד אותם כדי למצא חן בעיניהם, ולא יחניף להם, ולא יסכים לדעתם בדברים המנגדים לעבודת האלהים, ולא יפחד מהם פן יעשו לו רע, ולא יירא מהם אם יריבו אתו, — אלא ישתדל בכל יכלתו לא להזקק לטובותיהם, כדי שלא יצטרך לטרח בכבודם, ואם יבליש אותם בתוכחתו, לא יחביש מהם ולא יצדיק להם את השקר, כמו שאמר הנביא (ישעיה ז, ז): וה' אלהים יעזר לי על כן לא נכלמתי על כן שמתי פני בחלימיש ואדע כי לא אבוש, ונאמר (יחזקאל ב, ו): אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא, ונאמר (יחזקאל ב, ו): מדבריהם אל תירא ומפניהם אל תחת, ונאמר (ירמיה א, ח): אל תירא מפניהם, ונאמר (ירמיה א, ח): אל תחת מפניהם, ונאמר (יחזקאל ג, ט): בשמיר חזק מצר נתתי מצחך לא תירא אותם ולא תחת מפניהם.

סתי' זב

ז. יכין, למעמים הוא רק המכין, וצדיק ילבש, וכסף שהוא צבר, נקי יחלק, הצדיק הנקי מעון, הוא יוציא אותו.

ומהן, שהבוטח באלהים יביאנו במחשבתו לפנות את לבו מעניני העולם, ולידת לבבו לעניני העבודה, ויהיה דומה במנוחת נפשו ורחב לבו ומעוט דאגתו לעניני עולמו לבעל האלפימה, והוא היודע להפך הכסף לזהב והנחשת והבדיל לכסף על ידי חכמה ומעשה. ועוד, כי הבוטח באלהים, יש לו עליו יתרון בעשרה דברים.

תחלתם, שבעל הפימה צריך לדברים מותרים למלאכה, לא יגמר לו דבר וזולתם, ולא ימצאם בכל עת ובכל מקום. — והבוטח באלהים

— ב ט ו ב —

בעשרה יתרונות עולה הרחבת הדעת ומנוחת הנפש של בעל הכשחון. על זאת של אמן הפימה, שיכל לצד קסף וזהב מקדיל תחשט. — א. אמן הפימה זקוק לתמרים ומכשירים שאין בידו להשיגם תמיד. — ואלו בעל הכשחון יכול להתפרנס מכל דבר בעולם, כשהכורא רוצה. ב. יצור הכסף וזהב דיוש עבודה רבה וקשה, הקרובה בסכנת מות. — ואלו בעל הכשחון מתפרנס בקלות וזלא סכנה. ג. אמן הפימה מסתיר את סודות אקטותו, כדי שלא ישיגו את גבולו. — ואלו בעל הכשחון אדרבה מתפאר בכשחונו. ד. אמן הפימה מסתיר תמיד שלא יגלו מפתח את רכבו, ודאג תמיד פן לא תהיה לו אפשרות לעסק בקלאכתו בעתיד. — ואלו בעל הכשחון בטוח שהי' תרנס אותו בכל זמן ובכל מקום. ה. אמן הפימה מסתיר מכל אחד שלא ילשין עליו בפני השלטות. — ואלו בעל הכשחון אדרבה, קלם ספתרים מפתח ומשתוקקים למלא את רצונו. ו. אמן הפימה אינו מנן בפני מחלות וסכל, העלולים להשיב את השמחה שיש לו מפשר. — ואלו בעל הכשחון בטוח שלא יבאו עליו סכל ומחלות, אם לא לטובתו, כדי לכפר עוונותיו או כדי להגדיל את שקרו בעולם הבא. ז. אמן הפימה אינו בטוח שייכל להשיג תמיד מוון בכספו חובה. — ואלו בעל הכשחון בטוח שלא יחסר לו מונו בכל עת ובכל מקום. ח. אמן הפימה נודד תמיד ממקום למקום, כדי שלא יתגלו מעשיו. — ואלו בעל הכשחון יושב במקומו לקטט. ט. אמן הפימה נהנה מאמנותו רק בעולם הזה. — ואלו בעל הכשחון נהנה מכשחונו בה גם בעולם הזה וגם בעולם הבא. י. אמן הפימה עוסק בקטאות וזיוף, שסוחריו ירס למותו. — ואלו בעל הכשחון נקבד ונערץ בעיני הקריות, והוא מביא טובה על בני עירו ומנין עליהם מכל צרה.

ואחת התועלות של הכשחון לעבודת ה' היא: שהבוטח באלהים, מביא אותו בטוחו בה' להסיח דעתו מעניני העולם הזה ולרבו את מחשבותיו לעניני עבודת ה', והוא דומה במנוחת נפשו ובהרחבת הדעת שלו, ובמעוט דאגתו לעניני העולם הזה, לאמן פימה שיכול להפך קסף לזהב, ונחשת ובדיל לכסף, על ידי חכמה ומעשה. ולא עוד, אלא שהבוטח באלהים עולה על אותו אמן פימה בעשרה יתרונות.

היתרון הראשון הוא: שאמן הפימה זקוק למלאכתו לתמרים ומכשירים מיתרים, שבלעדיהם הוא לא יכול להוציא לפעל שום דבר.

טרפו מבטח לו מכל סבה מפנות העולם, כמו שאמר הפתוב (דברים ח, ג):
למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יי
יחיה האדם, כי הפנות אינן נבצרות מפני כל עת ובכל מקום, כאשר ידעת
מדבר אליהו עם העורבים, ועם האשה האלמנה וענת רצפים וצפחת המים,
ודבר עובדיהו עם הנביאים, שאמר (מלכים א, יח, ג): ואחבא מבניאי יי מאה

* * * כ"ב ט"ו * * *

ואין הוא יכול להשיג אותם בכל עת ובכל מקום. — ואילו הבוטח באלהים
פרנסתו מבטחת לו מכל מה שנמצא בעולם, וכל דבר ודבר בעולם יכול להיות
האמצעי לפרנסתו כשהבורא רוצה, כמו שאמר הפתוב (דברים ח, ג): ויאכלך את
הקן וגו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא
פי ה' יחיה האדם, שהרי לא חסרים לבורא אמצעים לפרנסת האדם בכל עת
ובכל מקום, כמו שידוע לך מהעבודות של אליהו הנביא, עם העורבים, עם
האשה האלמנה, ועם ענת רצפים וצפחת המים, ומהעבדה של עובדיהו עם

פתחי לב

עצים ובאחי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנהו ומתנו
(אחר כך נמות ברעב כי אין לי עוד מאומה), ויאמר
אליה אליהו אל תירא גו', כי כה אמר ה' אליה
ישראל כי הקמח לא חכלה וצפחת השמן לא תחסר
עד יום תת ה' גשם על פני האדמה, ותלך ותעשה
כדבר אליהו ותאכל היא והוא וביתה ימים (רבים),
כי הקמח לא חכלה וצפחת השמן לא חסר כדבר
ה' אשר דבר ביד אליהו.

הרי שברצון ה' היו כף הקמח ומעט השמן
האמצעים לפרנס אותם ימים רבים. (המלוקט)

יא. ועם ענת הרצפים וצפחת המים, אחר שאליהו
הנביא קידש את ה' בהר הכרמל והרג את נביאי
הבעל, רצתה איזבל אשת אחאב להרוג את אליהו,
וכשראה את עצמו בסכנה ברח לכאר שבע, ואחר
כך גאמר (מלכים א, יח, יח): והוא הלך במדבר דרך
יום ויבא וישב חתך רוחם אחד וישאל את נפשו
למות ויאמר רב עתה ה' קח נפשי כי לא טוב
אנכי מאבותי, וישב וישן חתך רוחם אחד והנה
זה מלאך נוגע בו ויאמר לו קום אכול, ויבט והנה
מראשותיו עונת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת
וישב וישכב, וישב מלאך ה' שנית ויצע בו ויאמר
קום אכול כי רב ממך הדרך, ויקם ויאכל וישתה
וילך בכח האכילה והיא ארבעים יום וארבעים
לילה עד הר האלהים תורב.

הרי שה' המציא לאליהו את פרנסתו אף במדבר
באמצעים נפלאים אלה. (המלוקט)

ח. כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, חיי האדם
אינם חליים כמון בלבד, כי על כל מוצא פי ה'
יחיה האדם, אלא מכל דבר שנברא במאמר ה' יכול
האדם להיות כשהבורא רוצה. (לפי תרגום יונתן)
ט. עם העורבים, כשהטא אתאב מלך ישראל
והכעיס את ה' בעבודת אלילים, עצר אליהו
הנביא את הגשם, והיה דבר ה' אליו לאמר (מלכים
א, יח, ג): לך מזה ופניך לך קדמה ונסחרת בנחל
כרית אשר על פני הירדן, והיה מהנחל חשתה ואת
העורבים צייתי לכלכלך שם, וילך ויעש כדבר ה'
וילך וישב בנחל כרית אשר על פני הירדן, והעורבים
מביאים לו לחם ובשר בבוקר ולחם ובשר בערב
ומן הנחל ישחה.

הרי שגם במקום שומם זה היו לה' אמצעים
לפרנס את אליהו. (המלוקט)

י. עם האשה האלמנה, כשהצטר אליהו הנביא את
הגשם התחבא בנחל כרית, כמובא בהערה הקודמת.
וכשישכב הנחל מחוסר גשם, היה דבר ה' אליו (מלכים
א, יח, טו): קום לך צרפתה אשר לצידך וישבת שם
הנה צריה שם אשה אלמנה לכלכלך, ויקם וילך
צרפתה ויבא אל פתח העיר והנה שם אשה אלמנה
מקוששת עצים ויקרא אליה ויאמר קחי נא לי מעט
מים ככלי ואשתה, ותלך לקחת ויקרא אליה ויאמר
לקחי נא לי פת (פרוסת) לחם בידך, ותאמר ח' ה'
אלהך אם יש לי מעט (עוגה) כי אם מלא כף
קמח בכר ומעט שמן בצפחת והגני מקוששת שנים

איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים, ואמר (תהלים לד, יא):
כפירים רשו ורעבו ודרשי יי לא יחסרו כל טוב, ואמר (תהלים לד, י): יראו
את יי קדשו כי אין מחסור ליראיו.

והשני, כי בעל הבימיה צריך למעשים ולמלאכות, לא ישלם לו חפצו
וולתם, ואפשר שימיתוהו ריתם ועשנם, עם החמדת העבודה וארד
היגיעה בהם לילה ויומם. — והבוטח באל בבטחה מהפנעים, ולבו כטוח
ממצא הרעות, וכל אשר יבאנו מאת האלהים יהיה לו לששון ולשמחה,
וטרוף בא אליו במנוחה והשקט ושלוה, כמו שכתוב (תהלים כג, ב): בנאות
דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני.

והשלישי, כי בעל הבימיה אינו מאמין על סודו וולתו, מידתו על נפשו.
— והבוטח באלהים אינו ירא משום אדם בבטחונו, אכל הוא

— *

הנביאים שאמר (מלכים א יח ג): ואחבא מבאיא ה' מאה איש חמשים חמשים
במערה ואכלכלם לחם ומים, ונאמר (תהלים לד יא): כפירים רשו ורעבו ודרשי ה'
לא יחסרו כל טוב, ונאמר (תהלים לד י): יראו את ה' קדשו כי אין מחסור ליראיו.

היתרון השני הוא: שאמן הבימיה צריך לעשות פעלות ומלאכות, שבעליות
אין מנמחו יכולה לצאת אל הפעל, ועלול לקרות, שהרים והעשן
של הסמים ימיתו אותו, נוסף למה שעליו להתמיד בעבודתו ולהתנגד בה זמן רב
יומם ולילה. — ואלו הבוטח באל מבטח לו שלא יזק, והוא כטוח שלא יאנה
לו רע, מאחר שהוא מאמין שכל מה שיה' עושה לו הוא רק לטובתו, ולכן הוא
שש ושמח עם כל מה שבא עליו מאת האלהים, ופרנסתו באה אליו במנוחה
והשקט ושלוה, כמו שאמר דוד המלך (תהלים כג א): ה' רעי יי לא אחסר, בנאות
דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני.

היתרון השלישי הוא: שאמן הבימיה אינו נותן אמן באחרים, לגלות להם
את סוד אמנותו, מפני שהוא מפחד על חייו, פן יעשו גם

פתיח לב

ומוליך אותו אל מים שקטים וצלולים, כן זמין
לי ה' ברחמי את כל הצטרותי גם כאן, ואמר
חז"ל במדרש, שהיה מרכב זה יבש כחרס והרטיבו
הקב"ה מטוב העולם הבא. — הרי שהבטח בה'
פרנסתו באה אליו בכל מקום בהשקט ושלוה.
(לפי רש"י אבן עזרא ומצודת דוד)

יב. ה' רועי, כשהיה דוד המלך במדבר יבש ושומם,
שרתה עליו השכינה, וישורר: ה' רועי, דומה
אני לשם הכותחת על הרועה, ומאחר שה' הוא
רועי כטוח אני כי לא אחסר מאומה אף במדבר
הזה, בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני.
כאותו רועה רחמן המרכיז את ערדו בנה דשא

וְאָמַר (משלי י, ג): לֹא יָרְעִיב יי נֶפֶשׁ צָדִיק, וְאָמַר (תהלים לו, כה): נֶעַר הֵייתִי גַם זָקְנָתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעֱזֵב וְזָרְעוֹ מִבֶּקֶשׁ לֶחֶם.

וְהַחֲמִישִׁי, שֶׁבַעל הִכִּימְיָה תַּחַת יִרְאָה וּפָחַד עַל מִלְאכְתּוֹ מִן הַגְּדוֹל וְעַד הַקָּטָן שֶׁבָּעָם. — וְהַבּוֹטֵחַ בְּאֱלֹהִים יִירָאוּהוּ הַגְּדוֹלִים וְהַקְּבָדִי כִּנִּי אֲדָם, אִף הַחַיּוֹת וְהָאֲבָנִים מִבִּקְשֵׁים רָצוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִזְמוֹר יוֹשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיוֹן עַד אַחֲרִיתוֹ (תהלים צא), וְאָמַר (איוב ה, יט): בִּשְׁשׁ צָרוֹת יִצְלַךְ וּבִשְׁבַע לֹא יֵנֶע בָּךְ רַע, בְּרַעֲב פֶּדֶד מָמוֹת, עַד סוֹף הָעֵנָן.

וְהַשְּׁשִׁי, שֶׁבַעל הִכִּימְיָה אֵינוֹ כְּמוֹת מַהֲחִלִּים וְהַמְדִּירִים, שֶׁמַּעֲרַבְכִּין עֲלָיו שְׂמַחְתּוֹ כְּעֶשְׂרוֹ, וְאֵינֶם מְנִיחִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת מִמָּה שִׁישׁ לוֹ, וְלֹא לַהֲתַעֲנֵג בָּמָה

— * ————— * ————— * ————— * ————— *

(משלי י, ג): לֹא יָרְעִיב ה' נֶפֶשׁ צָדִיק, וְנֶאֱמַר (תהלים לו, כה): נֶעַר הֵייתִי גַם זָקְנָתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעֱזֵב וְזָרְעוֹ מִבֶּקֶשׁ לֶחֶם.

הַיִּתְרֹן הַחֲמִישִׁי הוּא: שְׂאֵמֶן הַכִּימְיָה יֵרָא וּמִפָּחַד מִכָּל אֶחָד, מִהַגְּדוֹל וְעַד הַקָּטָן שֶׁבָּעָם, שֶׁלֹּא יִגְלוֹ אֶת מִלְאכְתּוֹ לִשְׁלֹטָנוֹת. — וְאֵלּוּ הַבּוֹטֵחַ בְּאֱלֹהִים, גַּם בְּנֵי הָאָדָם הַתְּשׁוּבִים וְהַנִּכְבָּדִים בִּיחֹד מִפָּחַדִּים מִפָּנֵי, אִף הַחַיּוֹת וְהָאֲבָנִים מִשְׁתַּוְּקָקִים לַעֲשׂוֹת אֶת רָצוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִזְמוֹר "יֹשֵׁב בְּסֶתֶר עֲלִיוֹן" (תהלים צא ב): אֵמֶר לֵה' מִחֲסִי וּמִצַּדִּיתִי אֱלֹהֵי אֲבֹתַי בּוֹ, כִּי הוּא יִצְלַךְ וְגו', בְּאֲכָרְתוֹ יִסֵּף לֵךְ וְגו', לֹא תִירָא וְגו', לֹא תִאָּנֶה אֵלֶיךָ רַעַה וְגו', כִּי מִלֵּאכֵיו יִצָּה לֵךְ לִשְׁמֶרֶךְ כָּכָל דְּרָכֶיךָ וְגו', יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֶהוּ וְגו', אֲדַךְ יָמִים אֲשִׁבֶּהוּ וְאֶרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי. וְנֶאֱמַר (איוב ה, יט): בִּשְׁשׁ צָרוֹת יי יִצְלַךְ וּבִשְׁבַע לֹא יֵנֶע בָּךְ רַע, בְּרַעֲב פֶּדֶד מָמוֹת וּבְמִלְחָמָה מִיַּד חֶרֶב, בְּשׁוֹט לְשׁוֹן תַּחֲבֹא וְלֹא תִירָא מִשָּׂד כִּי יְבוֹא, לִשְׂדֵּי וּלְכַפֵּן תִּשְׁחַק וּמִחַיִּת הָאָרֶץ אַל תִּירָא, כִּי עִם אֲבָנֵי הַשָּׂדֶה בְּרִיתְךָ וְחַיִּת הַשָּׂדֶה הַשְׁלֵמָה לָךְ.

הַיִּתְרֹן הַשְּׁשִׁי הוּא: שְׂאֵמֶן הַכִּימְיָה אֵינוֹ בְּטוֹת שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ עֲלָיו מַחֲלוֹת וּבָאִים שֶׁיִּשְׁבִּיתוּ מִפָּנֵי אֶת הַשְּׂמִחָה שִׁישׁ לוֹ מִצְּשָׁרוֹ, וְלֹא יִתְנוּ לוֹ לִהְיוֹת מִמָּה שִׁישׁ לוֹ, וְלַהֲתַעֲנֵג עַל מָה שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיג. — וְאֵלּוּ הַבּוֹטֵחַ

פתיחה יב

הַצִּדּוֹת: א. רַעֲב, ב. מִלְחָמוֹת, ג. שׁוֹט לְשׁוֹן, כְּלוֹמֵר לְשׁוֹן הָרַע וּמַחֲלוֹת, ד. שׁוֹדִדִּים, ה. כֶּסֶף, כְּלוֹמֵר יָקָר וְהַמְּקַעַת שְׂעִירִים, ו. חַיִּת הָאָרֶץ, ז. אֲבָנֵי מַכְשׁוֹל. (רש"י וּמִצַּדִּיתִי וְגו')

י. בִּשְׁשׁ צָרוֹת, כֹּאשֶׁר יְבוֹאוּ לַעֲלוֹם שֶׁשֶׁת הַצִּדּוֹת הָאֵמוּרוֹת לַהֲלֹךְ, יִצְלַךְ ה' וּבִשְׁבַע, וְגַם כִּשְׂחָבָה הַצָּרָה הַשְּׁבִיעִית, לֹא יֵנֶע בָּךְ רַע, וְאֵלּוּ הֵן שְׁבַע

שהשיגה ידו. — והבטח ב"י בטוח מן המדורים והחללים, אלא על דרך הכפרה או על דרך התמורה, כמו שכתוב (ישעיה מ. ל): ויעפו נערים ויגעו ובחורים בשול יבשלו, ויאמר (ישעיה מ. לא): וקני יי יחליפו כח, ויאמר (תהלים לו. יז): כי ורעות רשעים תשברנה וסומך צדיקים יי.

והשביעי, שבעל הבימה אפשר שלא יגיע אל מזונו במה שיש אצלו מן הזהב והכסף, מפני שלא יהיה האכל נמצא בעירו בקצת העתים, כמו שנאמר (יחזקאל ו. יט): כספם בחצות ישליכו, ויאמר (צפניה א. יח): גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם. — והבטח ב"י לא יבצר ממנו מזונו בכל עת ובכל מקום עד סוף ימיו, כמו שנאמר (איוב ה. כ): ברעב פרך ממנות, ויאמר (תהלים מג. א): יי רעי לא אחסר, ויאמר (תהלים לו. יט): לא יבושו בעת רעה ויביי רעבון ישבעו.

והשמיני, שבעל הבימה אינו מתעכב בשום מקום, מיראתו שמה יתגלה סודו. — והבטח באלהים בבטחה בארצו, ובמנוחת נפש במקומו, כמו שכתוב (תהלים לו. ג): בטח ב"י ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה, ויאמר (תהלים לו. כט): צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה.

— * — * — * — * — * — *

בה' הוא בטוח שלא יבואו עליו כאבים ופחלות, אם לא בתור פקדת עונות, או כדי להגדיל את שכרו בעולם הבא, כמו שכתוב (ישעיה מ. ל): ויעפו נערים ויגעו ובחורים בשול יבשלו, ויאמר (ישעיה מ. לא): וקני ה' יחליפו כח, ויאמר (תהלים לו. יז): כי ורעות רשעים תשברנה וסומך צדיקים ה'.

היתרון השביעי הוא: שאמן הבימיה יתכן שלא יעלה בידו להגיע אל מזונו על ידי הכסף והזהב שברשותו, מפני שלפעמים לא יהיה נמצא בעירו אכל, כמו שנאמר (יחזקאל ו. יט): כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עקרת ה' נפשם לא ישבעו ומציהם לא ימלאו, ויאמר (צפניה א. יח): גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם. — ואלו הבטח בה' לא יחסר לו מזונו בכל עת ובכל מקום עד סוף ימיו, כמו שנאמר (איוב כ. כ): ברעב פרך ממנות, ויאמר (תהלים מג. א): ה' רעי לא אחסר, ויאמר (תהלים לו. יט): לא יבושו בעת רעה ויביי רעבון ישבעו.

היתרון השמיני הוא: שאמן הבימיה אינו מתעכב באף מקום, בגלל הפחד שיש לו, שיתגלה סוד אמונתו. — ואלו הבטח באלהים וישב בארצו לבטח, ושוכן במקומו במנוחת הנפש, כמו שכתוב (תהלים לו. ג): בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה, ויאמר (תהלים לו. כט): צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה.

והתשיעי, שבעל הבימיה לא תלוננו הבימיה שלו באחריותו, ולא ישיג בה בעולם הזה וזאת הבטחון מן הריש והצדק לבני אדם. — והבטח ב"י ילוננו גמול במחוננו בעולם הזה ולעולם הבא, כמו שכתוב (תהלים לב י): והבטח ב"י חסד יסוכבנו, ואמר (תהלים לא כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראך.

והעשירי, שבעל הבימיה, אם יודע ענינו, תהיה סבת מותו, מפני שמה שהוא משתדל וטורח בו הפך הנהגת העולם, ומנהיג הכל ישליט עליו מי שימיתו בשאינו יודע להעלים את סודו. — והבטח ב"י, כאשר יודע במחוננו יגדל בעיני הבריות, ויכבדוהו בני אדם, ויתברכו בקרבתו ובראיתו, ויהיה גורם לתקנת עירו ולדחות הפגעים מעל אנשי מקומו, כמו שכתוב (משלי י כה): וצדיק יסוד עולם, וכענין לזט בצער.

ומתועלת הבטחון ב"י בענין התורה, כי הבטח ב"י, אם הוא כעל ממונו, ימחר להוציא חובות האלהים וחובות בני אדם מממונו בגופש

— * — 5 ב טו — — *

היתרון התשיעי הוא: שאמן הבימיה, אין הבימיה שלו מלה אותו אחר מותו, והוא לא משיג על ידה רק את הבטחון מהעני ומההצטרפות לבני אדם. — ואלו הבטח בה, שכר הבטחון מלה אותו בעולם הזה ובעולם הבא, כמו שכתוב (תהלים לב י): והבטח ב"י חסד יסוכבנו, ונאמר (תהלים לא כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראך פעלת לחוסים בך.

והיתרון העשירי הוא: שאמן הבימיה, אם יתגלה בפה שהוא עוסק, תהיה אמונתו הגורם של מותו, מפני שהדבר שהוא עוסק וטורח בו הוא כנגוד להנהגת טבע העולם, שהרי אי אפשר להפך נחשת לכסף או כסף לזהב רק למראית עין, וכל מעשיו הם זיוף ורמאות, והבורא יתברך, המנהיג את הכל, יביא אותו לידי כך שלא יוכל להעלים את סודו, וישליט עליו אדם שימית אותו. — ואלו הבטח בה, כאשר יתגלה במחוננו, אדרבה, תשיבתו תגדל בעיני הבריות, ובני אדם יכבדו אותו, והם יאחלו לעצמם להפצא בקרבתו ולראות אותו, והוא יהיה הגורם שתבוא תועלת וטובה לעירו, ושאנשי מקומו ינצלו מכל צרה, כמו שאמר הכתוב (משלי י כה): וצדיק יסוד עולם, וכמו שנצלה צוער בזכותו של לזט.

ועוד תועלת שהבטחון בה מביא לעבודת ה', היא: שהבטח בה, אם הוא פעל הן, הוא מזדרז למלא ברכושו, בחפץ לב וברוח נדיבה, את

הפצה ורוח נדיבה. ואם איננו בעל ממון, יראה כי חסרון הממון טובה ממוכחות המקום עליו, מפני שנסתלקו מעליו החובות שהוא חייב בהם לאלהים ולבני אדם בעבורו, ומעוט טרדת לבו בשמירתו והנהגתו, כמו שנאמר על אחד מן החסידים שדיה אומר: המקום יצילני מפזור הנפש. אמרו לו: מה הוא פזור הנפש? אמר שדיה לי ממון בראש כל נהר ובראש כל קריה, והוא מה שאמרנו וזכרנום לכרכה, (אבות ב, ו): מרבה נכסים מרבה דאגה, ואמר (אבות ד, א): איזהו עשיר השמח בחלקו. — והבוטח ביי ישיג תועלת הממון, רצוני לומר פרנסתו, ותמנע ממנו טרדת המחשבה של בעל הממון והתמדת דאגתו לו, כמו שאמר החכם (קהלת ה, יא): מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון.

ומהן, כי הבוטח ביי לא ימנענו רב הממון מבטח ביי, מפני שאיננו סומך על הממון, והוא בעיניו כפקדון צוה להשתמש בו על פנים מיוחדים ובעניינים מיוחדים לזמן קצוב. ואם יתמיד קיומו אצלו לא יבטע בעבורו, ולא יכיר טובתו למי שצוה לתת לו ממנו, ולא יבקש עליו גמול הודאה ושבת.

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

חובותיו כלפי האלהים ואת חובותיו כלפי בני אדם. ואם אין לו רכוש, הוא משקנע כי העדר הרכוש הוא אחת הטובות שה' מיטיב עמו, מפני שהוא משחרר על-ידי כך מהחייבים שהרכוש היה משיל עליו כלפי האלהים וכלפי בני האדם, ואין לבו טרוד בשמירתו וטפולו, כמו שמספר על אחד החסידים שהיה אומר: "ה' יצילני מפזור הנפש". שאילו אותו: מה כונתך ב"פזור הנפש"? — ענה להם החסיד: שלא יהיה לי רכוש בכל הנמלים ובכל העצים, כדי שלא תהיינה מחשבותי מפוזרות בכל המקומות הללו. ולזה כוננו תכמינו ו"ל באמרם (אבות ב, ו): מרבה נכסים מרבה דאגה. ועוד אמרו (אבות ד, א): איזהו עשיר השמח בחלקו. — והבוטח בה' מגיע אל התועלת של הממון, כלומר הוא משיג על ידו את פרנסתו, אך מבלי שתהיה לו טרדת המחשבה של בעל הממון, ואת דאגתו התמידית לממון, כמו שאמר שלמה המלך החכם (קהלת ה, יא): מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון.

ואחת התועלות שהבשוחן מכיח לעבודת ה', היא: שהבוטח בה' אין ממנו הרב מונע אותו מלקטת בה' מפני שהוא לא בוטח על הממון. אלא על ה', וממנו נחשב בעיניו רק כפקדון, שהוא נצטוו להשתמש בו בתנאים מסוימים ולמטרות מסוימות, למשך זמן מגבל. ואם הממון מתקיים בידי זמן רב, אין הוא בועט בגלל זה בה' ובתורתו, ואין הוא מופיר את הטובות שעשה לאלה

אכל הוא מודה לבוראו יתברך אשר שמרו סבה לפחיתות. ואם יאבד הפמון ממנו לא ידאג ולא יאכל לחסרונו, אך הוא מודה לאלהיו בקחתו פקדונו מאתו, כאשר הודה בנתינתו לו, וישמח בחלקו, ואינו מבקש הזק וזלתו, ולא יחמד אדם בממונו, כמו שאמר התקם (משל יג כה): צדיק אכל לשבע נפשו.

אך תועלות הכטחון בעולם, מהן. מנחת הלב מן הדאגות העולמיות, והשלחה מנגיד הנפש וצורה לחסרון תאוותיה הגופניות, והוא בהשקט ובכבדות ובשלחה בעולם הזה, כמו שכתוב (ירמיה יז ח): ברוך הגבר אשר יבטח ביה והיה יי מבטחו. ואמר (ירמיה יז ח): והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו.

— 8 — 59 טוב — 8 —

שהוא נצטוו לתת להם מהונו, וכל שכן שהוא לא מבקש מהם עבור זה גמול, הודאה ושבח, אלא הוא מודה לבוראו על שעשה אותו שלית להטיב להם. ואם הוא מפסיד את ממונו, הוא לא דואג ולא מצטער על העדר ממונו, אלא הוא מודה לאלהיו כשהוא לוקח את פקדונו ממנו, כשם שהודה לו כשקסר לו את פקדונו, והוא שמח בחלקו, והוא לא שואף לראות הפסדים אצל אחרים, והוא לא חומר את ממונו של אף אדם, כמו שאמר שלמה המלך התקם (משל יג כה): צדיק אכל לשבע נפשו.

והרי כמה מהתועלות שהכטחון מביא להשגת אשר ושמחה בעולם הזה: —
א. שיש לבני הכטחון שלות הלב מהנדיסה הממדיית אשר תאוות הגוף. ב. שיש לו מנוחה מהנדידה אשר פרוסה. ג. שהוא בותר לצמצו אקנות נקיה וקלה. ד. שאין לו צער וקונט נפש מאף דבר בעולם. מפני שהוא מאמין שהכל הוא לטובתו. ה. שהוא שמח בכל מה שקורה לו. מפני שהוא בטוח בה שהוא עושה צדק וק את מה שהוא טוב עבורו.

ואלו התועלות שהכטחון מביא להשגת אשר בעולם הזה, הן: מנחת הלב מדאגות העולם הזה, ושלחה מהתורצות הנפש ומצערות על העדר תאוותיה הגופניות, כי הבטוח בה שריו בהשקט, בכטחה ובשלחה בעולם הזה, כמו שכתוב (ירמיה יז ח): ברוך הגבר אשר יבטח ביה והיה יי מבטחו, והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראת כי יבא חס והיה עליו רצון ובשגת בצרת לא ידאג ולא ימשי מעשות פרי.

פתחי 59

טו. ועל יובל ישלח שרשיו, שרשיו מתפשטים על פלגי מים, ולכן ולא יראה כי יבוא חום, אין הוא מרגיש את החום. כך הבטח בה מבורך תמיד בכל טוב, ואינו חסר מאומה אף פעם, והוא לא מודאג מהצרות הבאות לעולם. (רד"ק ותורתו דוד)

י. צדיק אוכל לשבע נפשו, הצדיק הבטוח על ה', נפשו שבעה מאכילתו, כלומר הוא מרצה וקא על סיפוקו, כי הוא לא דואג דאגת מחור, ולא מקנא באחרים, והוא שמח ונהנה מחלקו. (החלקט)

ומהן, מנוחת הנפש מלכת בדרכים הרחוקים, אשר היא מכלה הגופות וממחרת השלמות ימי החיים, כמו שנאמר (תהלים קב, כד): ענה בדרך כחי קצר ימי. — ונאמר על אחד מן הפרושים כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף בתחלת פרישותו, ופגע אדם אחד מעובדי כוכבים בעיר אשר הלך אליה. אמר לו הפרוש: כמה אתם בתכלית העיון ומעוט ההבנה בעבודתכם לכוכבים. אמר לו האמנשי: ומה אתה עובד? אמר לו הפרוש: אני עובד הכורא, היכול, המכלכל, האחר, הממריץ, אשר אין כמוהו. אמר לו האמנשי: פעלך יותר את דברך. אמר לו הפרוש: והיאך? אמר לו: אלו היה זה שאמרת אמת, היה ממריץ בעירך כמו שהמריץ הזה, ולא היית טורח לבוא אל ארץ רחוקה כזאת. ונפסקה טענת הפרוש, ושם לארצו, וקבל הפרישות מן העת ההיא, ולא יצא מעירו אחר כך.

ומהן, מנוחת הנפש והגוף מן המעשים הקשים והמלאכות המיוענות את הגופות, ועוב עבודת המלכים וחקיהם וחמם אנשיהם. והבוטח ביה הוא תובע מסבות הטרף מה שיש בו יותר מנוחה לגופו ושם טוב לו, ופנאי

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

ואחת התועלות היא: מנוחת הנפש מהנדידה בדרכים רחוקות, דבר המכלה את הגוף ומקרב את קץ החיים, כמו שכתוב (תהלים קב, כד): ענה בדרך כחי קצר ימי. — ומספר על אחד מעובדי ה' הפרושים, שלפני שהתחיל להתנהג בפרישות, הלך פעם אל ארץ רחוקה כדי לחפש פרנסה. ובעיר שבא אליה, פגש עובד אלילים אחד. אמר לו הפרוש: מה מאד שרונים אתם בתכלית העיון וחסר הבנה, בזה שהנכם עובדים לאילים. ענה לו אותו עובד אלילים: ולמי אתה עובד? — אמר לו הפרוש: אני עובד את הכורא, הכל יכול, המכלכל היחידי, המפרנס שאין כמוהו. — אמר לו עובד האלילים: מעשיך סותרים את דברך. שאל אותו הפרוש: כיצד? ענה לו עובד האלילים: אלו מה שאמרת היה אמת, שהאל שאמרת עובד לו הוא המפרנס את הכל ויכלתו היא בלתי מגבלת, אז היה מפרנס אותך בעירך כלשם שהוא מפרנס אותך כאן. ולא היה לפרוש מענה לדבריו, והוא שב אל ארצו, ומאז והלאה קבל על עצמו לפרש מהגייעה והקדיפה אחרי עניי העולם הזה, ושוב לא יצא מעירו כדי לחפש פרנסה.

ואחת התועלות היא: שיש לבוטח בה מנוחת הנפש והגוף מהעבודות הכבדות והמלאכות המעייפות את הגוף, ואין הוא להוט להיות קרוב למלכות, דבר הדורש התנהגות בנמוסי מלכות, ומעמיד אותו בסכנה מצד אנשי המלוכה העשויים לפגוע בו לרעה. והבוטח בה בוחזר לעצמו מבין מקצועות

ללבו, ומה שהוא מפק יותר לחובות תורתו עם יתר אמונתו, כי הסבה לא מוסיף לו בחקו ולא תחפרהו ממנו מאומה, אלא בגורת האלהים יתברך, כמו שנאמר (תהלים עה, ז): כי לא ממוצא וממערב ולא ממזרח הרים, כי אלהים שפט זה ישפיל זה ירים, ואמר (תהלים כג, ב): בגאות דשא ירביצני על מי מנחות ינהלני.

ומה, מעוט צער נפשו במסחרו, ואם תתעבב אצלו פרקמטיא, או אם לא יוכל לגבות חובו, או אם יפגעו חלי בגופו, מפני שהוא יודע כי הבורא יתברך מתקן ענינו יותר ממנו, ובחור לו טוב יותר ממה שהוא בוחר לעצמו, כמו שנאמר (תהלים סב, ו): אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקוה.

— * ————— לב טו ————— * —

המלאכה והמסחר את המקצוע שנותן לגופו הכי הרבה נגותה, ומקנה לו את השם הטוב ביותר, ומטריד הכי פחות את מחשבותיו, מקצוע המתאים ביותר לחובות שותרתו מטילה עליו היתר עקרונות אמונתו, מפני שהוא מאמין שהאמצעי שהאדם מתפרנס על ידו לא מוסיף לו על מה שקצוב לו, ולא גורע ממנו מאומה, אלא האלהים יתברך הוא הגורר על כך, כמו שנאמר (תהלים עה, ז): כי לא ממוצא וממערב ולא ממזרח הרים, כי אלהים שפט זה ישפיל זה ירים, ונאמר (תהלים כג, ב): בגאות דשא ירביצני על מי מנחות ינהלני.

ואחת התועלות היא: שאין לבוטח בה עגמת נפש מעניני מסחרו, כגון אם הוא לא יכול למכר את סחורתו, או אם הוא לא יכול לגבות חוב המגיע לו, ואין הוא מצטער אם באה על גופו מחלה, מפני שהוא יודע שהבורא יתברך דואג לצרכיו יותר ממה שהוא עצמו עושה זאת, ובחור לו את הטוב, יותר ממה שהוא בוחר אותו לעצמו, כמו שנאמר (תהלים סב, ו): אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקוה.

פתחי לב

ונכסים לא באה לו ע"י רוב השתדלותו במסחר בארצות הרחוקות של המזרח והמערב וע"י הליכתו דרך המדבר, כי אלהים שופט זה ישפיל זה ירים, הכל בידי שמים כיושר וכמשפט מאת ה'.

(דוד ק ותצודו דוד)

ית. אך לאלהים דומי נפשי, נפשי, קי רק לאלהים, כי פסנו תקוה, כי מה לברו אוכל לקוות את (לפי אבן עזרא ודק)

הצטרפות

טו. אלא האלהים ית' הוא הניזר על כך, ואם ה' גורר שאדם יתעשר, או כל דבר שהוא עוסק בו מביא אותו ליד עושה, כמו שאמר חז"ל (קידושין כג, א): שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא ממי שהעושר שלו, שנאמר (תנ"כ ח): לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות. (נח לחט) ז. ולא מסדבר הרים, הרמז מעמד האדם בעושר

ומהן, שמחתו בכל ענין שיעתק אליו, ואם יהיה כנגד טבעו, מפני במחזנו באלהים שלא יעשה לו אלא הפסד לו בכל ענין, כאשר תעשה האם החומלת לבנה ברחיצתו וחיתולו וקשירתו והתרתו על כרחו, כמו שאמר דוד עליו השלום (תהלים קלא, ב): אם לא שיתתי ודוממתי נפשי בגמל עלי אמו בגמל עלי נפשי.

ובינן שבארתי מתועלות הבטחון באלהים והנאותיו בתורה ובעולם מה שגודמן לי, אבאר עתה מענין הבטחון שבקעה דברים. אחד מהם, מה הוא הבטחון, והשני, בסבות הבטחון על הברואים, והשלישי, בבאור ההקדמות אשר בעבורן יתחייב הבטחון באלהים, וחייב העסק בסבות, והרביעי, בבאור הדברים אשר בהם יהיה הבטחון, וחייב שבתו וגנותו בהם, והחמישי, בהפרש שיש בין עסק הבטחון באלהים בסבות הטרף, ובין עסק מי שאינו בוטח באלהים בהם. והששי, בבאור אפני חייב גנות דעת האומרים באריכות

-e- ————— לב טיב ————— -e-

ואחת התועלות היא: שהבטח ב'ה' שמח בכל דבר שה' מסבב אליו, גם אם הוא נגד טבעו, מפני שהוא בוטח באלהים שיעשה לו רק את מה שהוא טוב עבורו בכל ענינו, כמו שעושה האם הרחמנית לבנה, שרוחצת וחוללת אותו וקושרת אותו, ומשחררת אותו מקשריו, על כרחו, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קלא, ב): אם לא שיתתי (ודוממתי נפשי בגמל עלי אמו בגמל עלי נפשי).

הכן שקצת הפרקים של שער הבטחון.

ובינן שבארתי את תועלת הבטחון באלהים שעלו ברצוני, ואת ההנאות שיש לאדם מהן, הן להשגת שלמות בתורה ועבודת ה', והן להשגת אשר ושמחה בעולם הזה, אבאר עתה בנושא הבטחון שבקעה דברים: — א. מה הוא הבטחון. ב. מה הם הגורמים, שבגללם היה מקום לבטחון על הברואים. ג. באור ההקדמות, שבגללן חייב האדם לבטח באלהים, ובאור החיוב המושל על האדם לעסק באיזה אמצעי כדי להתפרנס על ידו. ד. לאיזה דברים יש להשתמש במדת הבטחון, ובאיזה אופן הבטחון משבח, ובאיזה אופן הוא מגנה. ה. מה הוא ההבדל בין ההתעסקות באמצעי פרנסה של האדם הבוטח באלהים, לבין ההתעסקות באמצעי פרנסה של אדם שאינו בוטח באלהים. ו. באור הטעמים המחייבים לגנות

פתחי לב

בנסול עלי אמו, כמו יונק בודדות אמו, האוהבת אותו ודואגת לכל צרכיו.

(לפי פת לחן)

יט. אם לא שיתתי, אתה ה' יודע ועד, אם לא התאספתי והתגברתי על צערי, ודוממתי, ושחקתי, מפני שכוחי אני כן ה' ומאמין כי נפשי בידך ה'

התאוות בעולם, ומיחלים נפשותם בקבלת עבודת האלהים בשיגיעו לחפצם בו, והם בעלי המשכונות. והשכיני, במפמדי הבטחון באלהים, וכל מה שצריך לדבר בענין הבטחון, ולקצר בחלקיו.

פרק ראשון

אך מהות הבטחון היא מנחת נפש הבוטח, ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו, כפי יכולתו ודעתו כמה שמפיק מוכתו. אבל העקר, אשר בעבורו יהיה הבטחון מן הבוטח, ואם יפקד לא ימצא הבטחון, הוא, שיהיה לבו בטוח במי שיבטח

— זב טוב —

את דעתם של אלה הסבורים, כי תחלה יצטקו זמן רב בתאוות העולם הזה ואחר כך יתחילו לעבוד את ה', ומתנחמים בחקרה שיקבלו עליהם את עבודת האלהים בשיגיעו למה שהם משתוקקים בעולם הזה, והם פת "לוקחי המשכונות", הרוצים לקחת משכונ מהבורא לפני שהם מתחילים בעבודתו. ו. באור הדברים המאבדים מהאדם את הבטחון באלהים, ויתר הדברים הנוגעים לבטחון, ובאור קצור של עשרת חלקי הבטחון.

פרק א

פרשו של "בטחון בה" הוא: אמן מלא מצד האדם כלפי ה' — א. שהוא יתברך יודע מה היא הטובה האמתית של האדם. ב. שיש לו יתברך את היכולת להוציא אותה אל הפועל. ג. שהוא עושה לאדם רק את מה שהוא לטובתו באמת. ד. שהוא מקים את מה שהבטיח. ה. שהוא מיטיב לאדם אפילו בטובות כאלה שלא הבטיח לו. בתור חסד ונדיבות.

מהות הבטחון היא: מנחת הנפש של בעל הבטחון, ושיהיה לבו סמוך על מי שהוא בוטח עליו, שהוא עושה את מה שהוא טוב ונכון עבורו, בדבר שהוא בוטח עליו, בהתאם ליכולתו וידיעתו בדברים שהם לטובתו. — אך העקר אשר מכחו נקבע הבטחון בלב האדם, ושכלעדו אין לבטחון מציאות, הוא זה: שיהיה לבו בטוח, שמי שהוא בוטח בו יקים את מה שאמר ויעשה את מה שהבטיח, ואף יעשה לו טובות כאלה שלא הבטיח לו ולא התחייב לעשותן, בתור נדבה וחסד.

מתחי זב

רצונו, ויחול מלכתחלה, אבל אם הוא מאמין שה' מיטיב לו גם אם הוא לא רואי לכך, אז יהיה לו חסד בטחון מלא בה.

(מפרט 1791)

כ. טובות כאלה שלא הבטיח לו ולא התחייב לעשותן, שאם אין האדם סומך על ה' שייטיב עמו אפילו לפני משורת הדין, היה חושש תמיד שמא אין הוא רואי לטובות שהבטיח ה' לעושי

בו שיקים מה שאמר, ויעשה מה שעבר, ויחשב עליו הטוב כמה שלא התנה לו ולא ערב עשורו, שיעשהו נדבה וחסד.

פרק שני

אך הפכות אשר בהן יתכן הכסות מהבטח על הברואים הן שבע.

אחת מהן, הרחמים והחמלה והאהבה. כי האדם כשהוא יודע בחברו שהוא מרחם וחומל עליו, יבטח בו ותנוח גפשו עליו בכל מה שימריחורו מעניניו.

והשנית, שהיה יודע בו עם אהבתו, שאינו מתעלם ממנו ולא מתעצל בחפצו, אבל הוא יודע בו שהוא משתדל ומסכים לעשותו. כי אם לא יתברר לו ממנו כל זה, לא יהיה בטחונו עליו שלם, מפני שהוא יודע התעלמותו ורפינו בחפצו. וכאשר יתקבצו לבטח ממנו שבתו בו שתי מדות אלה, גדל רחמנותו עליו, ורב השגחתו על עניניו, יבטח בו מפלי ספק.

— 8 — **פ"ב ט"ז** — 8 —

פרק ב

שבעה תנאים נדרשים למי שבוטח בו: א. שהוא אוהב את מי שבוטח בו ומרחם עליו. ומהו דך מוכן למלא את כל משאלותיו. ב. שהוא דואג ומשגיח בקפדנות על כל צרכיו. ג. שהוא חזק כל כך, שאף אחד אינו יכול לקנע אותו מלהוציא לפעל את רצונו. ד. שהוא יודע באופן יסודי מה היא טובתו של זה שבוטח בו. ה. שהוא מנהיגו היחידי מתחילת יצירתו ועד יום מותו. ו. שכלערי אף אחד לא יכול לעשות לו טוב או רע. ז. שהוא מיטיב תמיד, בין למי שראוי לכו. ובין למי שאינו ראוי לכו.

והגורמים שבגללם היה אפשר לאדם לבטח בבני אדם אחרים, הם שבעה:

הגורם הראשון הוא: הרחמים, האהבה והחמלה. כי כאשר אדם מבטח בחברו שהוא מרחם וחומל עליו, הוא בטח בו, ולכו סומך עליו שימלא את כל בקשותיו שהוא מטריח אותו בהן.

הגורם השני הוא: שהוא מכיר את חברו, שמחמת אהבתו, לא רק שהוא לא מסיח את דעתו ממנו, ולא מתעצל למלא את משאלותיו, אלא הוא גם משתדל ומחליט לעשותן. כי כל עור שזה לא ברור לו מצד חברו, אין לו בו בטחון מלא, מפני שהוא יודע שחברו מסיח את דעתו ממנו ומתעצל למלא את רצונו. אך כאשר ברור לאדם שיש למי שהוא בוטח בו את שתי המדות הללו, התינו, שיש לו רחמנות גדולה עליו, ושהוא משגיח מאד על עניניו, אז בלי ספק הוא ראוי לבטח בו.

והשלישית, שהיה חזק, לא ינצח כאשר הוא חפץ, ולא ימנעו מונע מעשות בקשת הבטוח. כי אם יהיה חלש, לא ישלם הבטחון עליו, אף על פי שנתברר שהוא מרחם ומשגיח, מפני המנע דברים ממנו ברכ הענינים. וכאשר יתקבצו בו שלש המדות האלה, יהיה הבטחון עליו יותר ראוי.

והרביעית, שהיה יודע באפני תועלת הבטוח עליו, ולא יעלם ממנו מה שהוא טוב לו בנסתר ובנראה, ומה שייטב בו ענינו. כי אם לא ידע כל זה, לא תגוף נפש הבוטח עליו. וכאשר יתקבצו לו בו דעתו בתועלותיו, ויכלתו בהם, ורכ השגחתו עליהן, וחמלתו עליו, יחזק בטחונו בו מבלי ספק.

והחמישית, שהיה מתיחד בהנהגת הבוטח עליו מתחלת היותו וגדולו וינקותו ונערותו ובחרותו ויששותו וזקנותו עד תכלית ענינו. וכשיתברר כל זה ממנו לבוטח, יתחייב שתגוף נפשו עליו, וישען עליו, בעבור מה שקדם לו עליו מן הטובות העודפות והתועלות המתמידות, ויהיה זה מחייב חזקת בטחונו בו.

* ————— * כ ט ו ב ————— *

הגורם השלישי הוא: שחברו חזק, ואי אפשר לנצח אותו במה שהוא חפץ, ואף אחד אינו יכול למנע אותו מלמלא את בקשת מי שבטוח בו. כי אם חברו הוא חלש, בטחונו בו אינו יכול להיות שלם. למרות שברור לו שחברו מרחם ומשגיח עליו, מפני שעל פי רב נמנעים ממנו האמצעים הדרושים להגשמת רצונו. אך כאשר מצטרפות אצל חברו שלשת המדות הללו, אז הוא ראוי עוד יותר לבטוח בו.

הגורם הרביעי הוא: שחברו יודע איזה דברים מביאים לו תועלת, ולא נעלם מחברו מה שהוא טוב עבורו, ולא רק לפי ראות העין, אלא גם מבחינה יסודית יודע חברו מה שהוא באמת טוב עבורו. כי כל עוד שאין חברו יודע את כל זה, לכו לא יסמך עליו. אך כאשר יהיו לחברו כל התרונות הללו, שהוא יודע איזה דברים הם לתועלתו, ויש לו את היכולת להוציא אותם לפעל, והוא משגיח מאד שלא יחסר לו מאומה מהם, והוא מרחם עליו, אז בלי ספק יהיה בטחונו בחברו יותר חזק.

הגורם החמישי הוא: שחברו הוא מנהיג היחידי מתחלת יצירתו והתפתחותו. בהיותו יונק ונער, בחור וזקן וישש, עד סוף ימיו. וכאשר ברור לו שכל זה נמצא בחברו, הרי זה מחייב שלכו יסמך וישען עליו. מאחר שקבר היה לו מחברו טובות גדולות ותועלות תמידיות, המתכות בשחון חזק מצדו כלפי חברו.

והַשְׁשִׁית, שִׁדְחָה עֵנָן הַבּוֹטֵחַ כֻּלּוֹ מִסּוֹר בְּיָדוֹ, וְלֹא יוֹכֵל אֲדָם לְהִיָּקוּ וּלְהוֹעִילוֹ, וְלֹא לְהַמְבִּיב אֵלָיו וְלֹא לְדַחֲחוֹ זָקָם מֵעָלָיו, וּלְחַלּוֹ, כְּעֹבֵד הָאֱסוֹר, אֲשֶׁר הוּא בְּבֵית הַבּוֹר בְּרִשּׁוֹת אֲדוֹנָיו. וְכִשְׁדִּיחָה הַבּוֹטֵחַ בְּרִשּׁוֹת מִי שֶׁמִּבְטָח עָלָיו עַל הַעֵנָן הַזֶּה, יִהְיֶה יוֹתֵר רַאוי לְכַמֹּחַ עָלָיו.

וְהַשְׁבִּיעִית, שֶׁיְהִי מִי שֶׁבִּטַּח עָלָיו בְּתַכְלִית הַדְּרִיכוֹת וְהַחֹסֶד, לְמִי שֶׁרָאוי לוֹ וּלְמִי שֶׁאִינוֹ רְאוּי לוֹ, וְתִהְיֶה נְדִיבוּתוֹ מִתְמַרֵּת וְחִסְדּוֹ נִמְשָׁךְ, לֹא יִכְרַת וְלֹא יִפְסָק. — וּמִי שֶׁנִּקְבְּצוּ בּוֹ כָּל הַמַּדּוֹת הָאֵלֶּה, עִם כָּל מֶה שֶׁהוֹכְרֵנוּ קֳדָם לָהּ, נִשְׁלָמוּ תַּנְאֵי הַפְּתוּחַ בּוֹ, וְהַתְחִיב הַיּוֹדֵעַ זֶה מִמֶּנּוּ לִכְמוֹת בּוֹ, וְשִׁתְנוֹת נִפְשׁוֹ עָלָיו בְּגִלּוּזוֹ וּבְנִסְתָּרוֹ, בְּלִבּוֹ וּבְאָבְרָיו, וּלְהִמָּסַר אֵלָיו, וּלְרַצוֹת בְּגוּרָתוֹ, וּלְדַן אוֹתוֹ לְטוֹב בְּכָל דִּינָיו וּמַפְעָלָיו.

וּבְאִשֶּׁר נֶחֱדָר עַל אֵלֶּה הַשְּׂבָעָה תְּנָאִים, לֹא נִמְצְאִים כָּלֵל בְּבִרְוֹאִים, וְנִמְצְאִים כָּלֵם בְּבִרְוֹא יִתְעַלֶּה. — שְׂהוּא מֵרַחֵם עַל בְּרִיּוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּחֱבֹג

— 216 27 —

הַגִּזְרִים הַשְּׂשִׁי הוא: שההא נתון פלו בידי חֲבֵרוֹ, וְשִׁפְלָעֵדוֹ אִף אֲדָם אֵינּוּ יִכּוֹל
לֹא לְהִזְיֵק לוֹ וְלֹא לְהוֹעִיל לוֹ, לֹא לְהִיטִיב לוֹ וְלֹא לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ
נֶזֶק, כְּמוֹ שֶׁנֶּחֱזַק הָעֶבֶד הָאֲסִיר בְּבֵית הַסֵּהר לְרִשּׁוֹת אֲדוֹנָיו. וְכֹאשֶׁר הוּא נִתּוֹן בְּאֶפֶן
כֹּה לְרִשּׁוֹתָיו שֶׁל מִי שֶׁהוּא בּוֹטֵחַ עֲלָיו, אוֹ רֹאֵי לְבַטֵּחַ בּוֹ עוֹד יוֹתֵר.

וְהַגִּוּרִים הַשְּׂבִיעִי הָאֵל: שָׁמָּה שֶׁהָיָה בֹּטֶמַח בּוֹ הָיָה נָדִיב־לֵב וּבַעֲל־חֹסֶד כְּתִכְלִית, בֵּין לְמִי שֶׁנֶּאֱמָר לָקַח, וּבֵין לְמִי שֶׁאֵינּוּ נֶאֱמָר לָקַח, וְנִדְרֻכָּתוֹ הִיא תַּמִּידִית וְחֹסֶדוֹ הָיָה בְּלִתי פֹּסֵק. — וּמִי שֶׁמִּצְטָרְפוֹת אָצִלוֹ כָּל הַמַּדּוֹת הַלְלוּ, נוֹטֵף לְכָל אֱלֹהִים שֶׁהִזְכֵּרְנוּ לְעִיל, נִמְצָאִים אָצִלוֹ בְּשִׁלְמוֹת כָּל הַתַּנְאִים הַדְּרוּשִׁים לְמִי שְׂבוֹטָחִים בּוֹ. וּמִי שֶׁיֹּדֵעַ בּוֹ שֶׁנִּמְצָאִים אָצִלוֹ כָּל הַתַּנְאִים הַלְלוּ, הָרִי זֶה חַיִּב לִבְטָח בּוֹ וְלִסְמֹךְ עָלָיו, בְּגִלְיָ וּבִסְתֵּר, בְּלִבּוֹ וּבִאֲבִירָו, וְלִהְיוֹת לְהַנְהִיטוֹ, וְלִהְיוֹת מַרְצָה מַגְזִרְתִּיו, וְלִדְרֹךְ אוֹתוֹ לָקַח זְכוֹת בְּכָל דִּינָיו וּפְעֻלָּיו.

שקצת הקדמות הנ"ל אין למצוא אצל אף נכרא, רק אצל הבורא: תחברוך, ולפיכך יש לבטח רק בו תחברוך, ולהאמין באמונה שלמה, שכל מה שהוא עושה לאדם הוא רק לטובתו.

וּבְאִשֶּׁר נִחְקַר אֵצֶל מִי אִפְשָׁר לִמְצֹא אֶת שְׂבַעַת הַתְּנָאִים הַלֵּל, יִתְבָּרַר שְׁלֹא נִמְצָא
אוֹתָם כָּלֵל אֵצֶל בְּנֵי הָאָדָם^{כ"א}, אֲלֵא נִמְצָא אֶת כָּלֶם אֵצֶל הַבּוֹרָא יִתְבָּרַר.

סתת' 7

בא. שלא נמצא אותם כלל אצל בני האדום, לא
מכבי חמשת התנאים האחרונים שהם: תנאי
ג. שאי אפשר לנצח אותו, ד. שהוא יודע מה היא
כאמת טובתו, ה. שהוא מנהיגו הכלעדי מתחילת

(תהלים קג, ח): רחום וחנון יי' ואמר (יונה ד, יא): ואני לא אחוס על גנינה העיר הגדולה. — ושאינו מתעלם, כמו שכתוב (תהלים קכא, ד): הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. — ושהוא חכם ולא ינצח, כמו שכתוב (איוב ט, ד): חכם לבב ואמין כח מי הקשה אליו ושלם, ואמר (דברי הימים א כט, יא): לך יי' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, וכתוב (צפניה ג, ח): יי' אלהיך בקרפך גבור וישעי. — ושהוא מתחר בנהגת האדם מתחלת ענינו והתחלת גורלו, כמו שנאמר (דברים לב, ו): הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך, ואמר (תהלים עא, ו): עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גווי, ואמר (איוב י, י): הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני, ושאר הענין. — ושהתועלת והנוקד אינם ברשות אדם, כי אם ביד הבורא יתעלה לכדו, כמו שנאמר (איכה ג, לו): מי

— * * * * * כ"ב טו"ב — * * *

— שהוא מרחם על ברייתו, כמו שכתוב (תהלים קג ח): רחום וחנון ה' וכמו שאמר ה' ליונה הנביא (יונה ד יא): ואני לא אחוס על גנינה העיר הגדולה. — שאין הוא מתעלם מאתנו. כמו שכתוב (תהלים קכא ד): הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. — שהוא חכם, ושהוא יודע מה הוא באמת לטובתנו, ושאף אחד אינו יכול לנצח אותו, כמו שכתוב (איוב ט ד): חכם לבב ואמין כח מי הקשה אלייכם וישלם, ונאמר (דברי הימים א כט יא): לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, וכתוב עוד (צפניה ג ח): ה' אלהיך בקרפך גבור וישעי. — שהוא המנהיג היחידי של האדם מתחילת יצירתו ומראשית התפתחותו, כמו שנאמר (דברים לב ו): הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך, ונאמר (תהלים עא ו): עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גווי, ונאמר (איוב י י): הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני, ויתר הדברים האמורים כאותו ענין. — ושהתועלת והנוקד של האדם אינם ברשותו של אף אדם, כי אם ביד הבורא יתקדף לכדו, כמו שנאמר (איכה

פתי' כ"ב

יצירתו עד יום מותו, ו. שכלעזר אף אחר אינו יכול לעשות לו טוב או רע, ו. שהוא משפיע את חסדו תמיד לכל אחד. — תנאים אלה ודאי שאינם נמצאים בבני אדם. — אלא אפילו שני התנאים הראשונים, והדיוט א. שהוא בעל רחמים, ב. שהוא משגיח על כל צרכיו, גם שני תנאים אלה אינם נמצאים בבני אדם, שכן על התנאי הראשון כותב רבינו בתחילת הפרק הכא, שהבורא יתברך מרחם על האדם יותר מכל מרחם, ושם משהו מרחם עליי, הרי זה רק מפני שה' נתן בלבו מרחמי, ועל התנאי השני כותב רבינו, שהבורא משגיח על כל בני האדם, ולא נעלם ולא נסתר ממנו ית' מאומה

מכל צרכיהם, דבר שכן אדם ודאי לא מסוגל לעשות. הרי שכל שבעת התנאים נמצאים רק אצל הבורא ית', כך ששל האדם לבטוח רק עליו ית', ולהאמין באמונה שלמה שכל מה שהוא עושה עם האדם הוא רק לטובתו. (המחלק)

כ. מי הקשה אליי, מי הוא זה שניסה להתקדם נגד ה', ולהקשות את ערפו מולו, וישע' יצא שלם. (פח לחות)

כג. אתה גווי, אתה מוציא, כמו (מסכת יא לא): ריגו שלום, שהוציאם מהם. (ד"ק וחצות ציון)

וְהָאָמֵר וְהָיִי יי' לֹא צוּה מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרַעוֹת וְהַטּוֹב, וְאָמַר (יִשְׁעִיה מ, ח): יִבֶּשׁ חֲצִיר נָבֵל צִיץ וְדָבָר אֱלֹהֵינוּ יָקוֹם לְעוֹלָם, וְאָמַר (יִשְׁעִיה מ, ז): אֲכַן חֲצִיר הָעֵם, וְכִכָּר הַתְּבַרֵּר הָעֵנִין הַזֶּה בְּמֵאמֶר הַשְּׁלִישִׁי מִן הַסֶּפֶר הַזֶּה בְּמֵה שִׁישׁ בּו דִּי. — וְשְׁנֵיכֹתוֹ כּוֹלֶלֶת וְחִסְדּוֹ סוֹבֵב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קמ"ה, ט): טוֹב יי' לִכְלֹל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, וְאָמַר (תְּהִלִּים קל"ו, כ"ה): נִתַּן לָחֶם לְכָל בֶּשֶׂר כִּי לְעוֹלָם חִסְדּוֹ, וְאָמַר (תְּהִלִּים קמ"ה, ט): פּוֹתַח אֶת יָדָּךְ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן. — וְהַשֶּׁכֶל נִגְזֵר בְּהַקְבֵּץ אֱלֹהֵי הַשְּׁבֻעָה עֲנִיִּים בְּבוֹרָא יִתְעַלֶּה מִבְּלָתִי הַנִּבְרָאִים, לְכֵן הִבְאֵתִי אֵלֶּי הַפְּסוּקִים מִן הַכְּתוּב לְזַכְּרוֹן בְּלִבְךָ.

וְכֹאשֶׁר יִתְבַּרֵּר וְהָאָדָם וְתַתְּחוּק הַכִּרְתּוֹ בְּאִמְתּוֹת חִסְדּוֹ הַבוֹרָא, יִכְטֹחַ בּוֹ, וְיִמְסַר אֵלָיו, וְיִנָּח הַנִּהְגָּתוֹ עָלָיו, וְלֹא יִחְשְׁדֵהוּ בְּרִינוֹ, וְלֹא יִתְקַצֵּף עַל

פֶּרֶק ט"ב

ג (ל"ז): מִי זֶה אָמַרְתִּי וְהָיִי ה' לֹא צוּה, מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרַעוֹת וְהַטּוֹב, וְנֶאֱמַר (יִשְׁעִיה מ, ח): כָּל הַבֶּשֶׂר חֲצִירִיתִּי וְכָל חִסְדּוֹ כְּצִיץ הַשְּׁדֵה, וְגו', יִבֶּשׁ חֲצִיר נָבֵל צִיץ וְדָבָר אֱלֹהֵינוּ יָקוֹם לְעוֹלָם, וְנֶאֱמַר (יִשְׁעִיה מ, ז): אֲכַן חֲצִיר הָעֵם, וְכִכָּר בְּרִנְנוֹ דָּבָר זֶה דִּי הַצֶּדֶק בְּפֶרֶק הַשְּׁמִינִי שֶׁל שְׁעַר עֲבוֹדַת הָאֱלֹהִים. — וְשְׁנֵיכֹתוֹ כּוֹלֶלֶת אֶת כָּל הַבְּרֹאִים וְחִסְדּוֹ מְקִיף אֶת כָּלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קמ"ה, ט): טוֹב ה' לִכְלֹל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, וְנֶאֱמַר (תְּהִלִּים קל"ו, כ"ה): נִתַּן לָחֶם לְכָל בֶּשֶׂר כִּי לְעוֹלָם חִסְדּוֹ, וְנֶאֱמַר (תְּהִלִּים קמ"ה, ט): פּוֹתַח אֶת יָדָּךְ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן. — וְלֶאֱמַתּוֹ שֶׁל דָּבָר אֵין צֶדֶק בְּרֵאיוֹת מִהַפְּסוּקִים, כִּי הַשֶּׁכֶל לִבְדּוֹ מְחִיב שֶׁשְּׁבֻעַת הַתְּנָאִים הַלְלוּ נִמְצְאִים רַק אֶצֶל הַבוֹרָא יִתְבַּרֵּר וְלֹא אֶצֶל הַבְּרֹאִים, כִּי שֶׁהִבְאֵתִי אֶת הַפְּסוּקִים הַלְלוּ רַק בְּדִי שֶׁעַל יָדָם יִזְכְּרוּ אֶת הַדְּבָרִים.

וְכֹאשֶׁר כָּל זֶה יִהְיֶה בְּרֹדֶר לְאָדָם, וְהָיִה לּוֹ הַכֶּהָר תְּחִנָּה בְּחִסְדּוֹ הָאֱמֵתִי שֶׁל הַבוֹרָא, אֲזִי יִכְטֹחַ בּוֹ, וְיִמְסַר אֶת עֲצָמוֹ לְרִשְׁתּוֹ, וְיַעֲזוֹב אֶת הַנִּהְגָּתוֹ בְּיָדוֹ, וְלֹא יִתְיַחַס לְדִינֵיו בְּחַשְׁדּוֹ, וְלֹא יִתְרַעַם עַל מֶה שֶׁבָּחַר לְהִבְיֵא עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד

פֶּתַח ל'

לַעֲשׂוֹת, הִרִי הוּא כְּצִיץ הַשְּׁדֵה, כִּפְרַח שְׁסוּפוֹ לְכַמוֹשׁ, וְאֵין לְסַמְּךָ עָלָיו, יִבֶּשׁ חֲצִיר, כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם סוֹפּוֹ לְחַלּוֹף, נָבֵל צִיץ, כִּי הַחִסְדּוֹ שֶׁהוּא מְבִטִּיחַ סוֹפּוֹ לְכַמוֹשׁ וּלְהַכְטֵל, אֲבָל וְדָבָר אֱלֹהֵינוּ יָקוֹם לְעוֹלָם, מִה שֶׁהִבְאֵתִי לְנֹצֵחַ, וְדָאִי יָקוֹם לְנֹצֵחַ, (רש"י וְחַפְזִי' וְחַפְזִי')

כד. מי זה אומר, מי הוא זה שכבחנו לגזר ולומר וְהָיִה כְּדָבָר כֵּן יָקוֹם, אִם ה' לֹא צוּה וְאִם מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרַעוֹת וְהַטּוֹב, (דפ"י פת לחס) כה. כל הבשר חציר, קיומו של האדם אינו אלא כעשב המתבשר במהרה, וכל חסדו שהבטיח

בחירתו לו, כמו שאמר דוד עליו השלום (תהלים קטו, ג): כוס ישועות אשא
ובשם יי אקרא, ואמר (תהלים קטו, ג): צרה ויגון אמצא ובשם יי אקרא.

פרק שלישי

אך ההקדמות, אשר בברורן ואמתתן ישלם לאדם הבטחון באלהים, הן חמש.
אחת מהן, שיאמין ויתברר אצלו התקבצות השכעה עניינים באלהים, אשר
בהתקבצם במו שבוטחים בו, יחכו לבטח עליו. וכבר זכרתי והעירותי
עליהם במה שנודמן לי מן הפתוב, והם.

הראשון, שהבורא יתברך מרחם על האדם יותר מכל מרחם, וכל רחמים

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

המלך עליו השלום (תהלים קטו, ג): כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, ונאמר
(תהלים קטו, ג): צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא.

פרק ג

כדי שיהיה בטחונו של האדם בה' שלם, עליו להכין היטב ולהאמין באמונה שלמה
בחמשת העקרונות והללן: — א. שנמצאים בה' שכעת התנאים הניל הדרושים
למי שבוטחים בו. ב. שה' יודע את מחשבותיו, אם הוא בוסח בו בלב שלם,
או לא. ג. שעליו לבטח בה' לבדו, ואין לו לבטח גם על משהו אחר. ד. שעליו
להשתדל בכל כחו לעשות את כל מה שה' דורש ממנו. ה. שרצון ה' הוא, שקל
מה שמתרחש בעולם, צא לפעל בדרך הטבע, ושפסעם זה עליו לעסוק באמצעים
ושמיים לשם השגת פרנסתו. כדי לקיים בקר את רצונו זה של ה'.

חמש ההקדמות הן, שאם האדם מבין אותן על ברוך, ומאמין בהן באמת, אז
בטחונו באלהים הוא שלם.

ההקדמה הראשונה היא: שיאמין האדם ויהיה ברור לו, שנמצאים אצל
האלהים שכעת התנאים, אשר אם הם נמצאים אצל זה
שבוטחים בו, אפשר לבטח בו. וכבר הזכרתי תנאים אלה בפרק הקודם, והזכרתי
מהפסוקים שנזכרו לי, שהם נמצאים אצל האלהים, ואלה הם:

התנאי הראשון: שהבורא יתברך מרחם על האדם יותר מכל מרחם, ולא עוד,
אלא שכל רחמינות וחמלה שיש למישהו על האדם, היא

פתחי דב

כו. ובשם ה' אקרא, בין אם כוס ישועות אשא, ובין אם צרה ויגון אמצא, חמיר אני בטוח רק עליו
ובשם ה' אקרא.

(פתי לחם וסוב הלכנו)

והשלש, כי הבורא יתברך חוק מכל חוק, ודברו נגור מכל דבר, ואין משיב
דינו, כמו שנאמר (תהלים קלה ו): כל אשר חפץ י' עשה, ואמר
(ישעיה נה יא): כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה
את אשר חפצתי.

והרביעי, כי הוא משגיח על הנהגת בני האדם כלם, לא יצחם, ולא יתעלם
מהם, ולא יסתיר מפניו דבר מהם מקמנם ועד גדולם, ולא ישכיתו
דבר את דבר, כמו שכתוב (ישעיה מ כו): למה תאמר יעקב ותדבר ישראל
נסתרה דרכי מ' ומאלהי משפטי יעבר, ואמר (ישעיה מ כח): הלא ידעת אם
לא שמעת אלהי עולם י' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר
לתבונתו.

פ"ב ט"ז

התנאי השלישי: שהבורא יתברך הוא חזק יותר מכל החזקים, והכסותו וצויו
הם קיימים ונצחים יותר מכל ההכסותות והצווים, ואין מי
שיכול לבטל את החלטתו, כמו שכתוב (תהלים קלה ו): כל אשר חפץ ה' עשה,
ונאמר (ישעיה נה יא): כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם
עשה את אשר חפצתי.

התנאי הרביעי: שהבורא יתברך משגיח על הנהגת כל בני האדם, הוא לא
מסית את דעתו מהם ולא מתעלם מהם, ולא נסתיר מפניו
אף דבר מהם, מהדבר הקטן ביותר ועד לדבר הגדול ביותר, וטודתו בדבר אחד
לא משפחה ממנו דבר אחר, כמו שכתוב (ישעיה מ כו): למה תאמר יעקב ותדבר
ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור, הלא ידעת אם לא שמעת אלהי
עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו.

פתחי פ"ב

כן, כי הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם
ה', שה' הוא שופט העולם ומשגיח עליו, שהרי
הוא בורא קצות הארץ, וכיון שהעולם הוא מעשה
ידיו, אם כן ללא ספק הוא משגיח עליו, ושמו
תאמר: נכון שה' ברא את העולם ומשגיח עליו,
אבל לפעמים הוא מתעייף, ואז הוא מסיר חיו את
השגחתו מהעולם, אין הדבר כך, שהרי שהי' לא
ייעף ולא ייגע.

ואם תשאל: אם ה' ברא את העולם ומשגיח
עליו תמיד, אם כן מדוע אין הוא מושיע את עמו
מצרות הגלות הארוכה, על זה אענה לך: אין חקר
לתבונתו, ה' יודע את אשר הוא עושה, ואין בכחנו
לדעת לעומק חכמתו ותבונתו. (נרדק)

כט. התנאי הרביעי, תנאי זה שנמנה בפרק הקודם
כתנאי שני, מונה אותו רבינו בפרק זה כתנאי
רביעי, וכן התנאי התמישי של הפרק הקודם נמנה
בפרק זה כתנאי שביעי, ואין כל כונה או משמעות
מיוחדת בשניו סדר זה, ובעל "מרפא לנפש" כותב
עליו: "ואין מוקדם ומאוחר בדברים אלה" (המלקט)

ל. למה תאמר יעקב ותדבר ישראל, מדוע עמי
תאמר, כשתהיה זמן רב בגלות: נסתרה דרכי
סה' אין הוא משגיח חיו עליו והוא מתעלם
מצרות הרבות שאנו סובלים, ומאלהי משפטי
יעבור, אין הוא דן את משפטי ואח ריבי שהיה
לו לריב עם הרשעים המצויים לו. — אל תאמר

והחמישי, שאין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה, ולא לזולתו, כי אם ברשות הבורא יתברך. כי העבד כשהיה לו יותר מאדון אחד, והיה כל אחד מהם יכול להועילו, לא יתכן לו לבטח על אחד מהם, מפני שמקרה התועלת מכל אחד מהם, ואם יהיה אחד מהם יכול על תועלתו יותר משאריתם, יהיה חזק בטחונו בו כפי יכולתו, אף על פי שהוא בוטח בשאריתם. ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו, כי אם אחד מהם בלבד, על פרחו יבטח עליו לבדו, מפני שאינו מקנה תועלת מזולתו. וכן כשיגיש האדם שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא יתברך, ישוב לבו מיראתם ותקותם, ויבטח על הבורא לבדו, כמו שנאמר (תהלים קמ, ג): אל תבטחו בנדיבים כגון אדם שאין לו תשועה.

והששי, שידע רב טוב האלהים על האדם, ומה שהתחיל אותו בו מרב החסד והטובה, מבלי שיהיה ראוי אצלו לכך, ולא לצורך שיהיה

— * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — *

התנאי החמישי הוא: שאמין שאף אחד מהברואים אין בידו לא להועיל ולא להזיק, לא לעצמו ולא לאחרים, כי אם ברשות הבורא יתברך.

— נקח דגמה מעבד שיש לו כפה אדונים. אם כל אחד מהם יכול להועיל לו במדה שנה, אז אי אפשר לו לבטח רק על אחד מהם, מפני שהוא מצפה להפיק תועלת מכל אחד מהם, אלא עליו לבטח על כלם בשוה. ואם אחד האדונים יכול להביא לו תועלת יותר גדולה משאר האדונים, אז הוא בוטח על אותו אדון בהתאם ליכולת שלו. אף-על-פי שהוא בוטח גם על האחרים. אבל אם אף אחד מהם לא יכול להועיל ולהזיק לו, רק אדון אחד בלבד, אז הוא מכרח לבטח עליו לבדו, מפני שהוא לא מצפה להפיק תועלת מהאחרים. — וכן הוא גם בנוגע לבטחון בה'. כאשר יגיש האדם שאף אחד מהנבראים לא יכול להועיל ולהזיק לו רק ברשות הבורא יתברך, הוא יחל לפחד מהם ולקוות לעזרתם, והוא יבטח רק על הבורא לבדו, כמו שנאמר (תהלים קמ, ג): אל תבטחו בנדיבים כגון אדם שאין לו תשועה(י).

התנאי הששי הוא: שידע ויכיר את הטוב הרב שהאלהים מיטיב לאדם, ושהאלהים התחיל להיטיב לאדם בהרבה חסדים וטובות, לא מפני שהיה ראוי לכך, ולא מפני שהיה לה' צורך בזה. אלא כבוד נדבה טובה

פתחי דב

לעצמו אין הוא יכול להושיע כי אם ברשות הבורא, כל שכן שאין בידו להושיע לאחרים. ושני הפירושים הם אמיתיים. (פני נחט)

לא. שאין לו תשועה, שגם אם הוא מושיע אין ליחס את הישועה ל"ר", אלא לבורא י"י שהושיע על ידו. — עוד אפשר לפרש שאין ל"ר" תשועה, שגם

אליו, אך נדבה וטובה וחסד, כאשר בארנו בשער הבחינה מן הספר הזה, וכן שומר דוד עליו השלום (תהלים מ, ו): רבות עשית אתה יי אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר.

והשביעי, שיתפרד אצלו, כי יש לכל ההיות שבעולם הזה מעצם ומקרה גבול ידוע, ולא יוסיף ולא יגרע על מה שגור הבורא יתברך בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה למה שגור במעוטו, ולא ממעט ממה שגור ברכותו, ולא מאחר למה שגור להקדימו, ולא מקדים למה שגור לאחרו. ומה שיהיה מן הדברים על ההפך מזה הוא הנגזר אשר קדם בתחלה

* ————— * כ"ב ט"ז ————— *

והסדר, כמו שבארנו לעיל בשער הבחינה, וכן שומר דוד המלך עליו השלום (תהלים מ, ו): רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר.

המציח הנאי השביעי הוא, שה' לבדו קיבץ ומנהיג את כל מה שמתרחש בעולם. בתחלת הבריאה גזר ה' איזה דברים יתרחשו בעתיד, ועלי ידי איזה גורמים יצאו דברים אלה לפעל. ויגדל זה של ה' היא לבדה מפעילה את הגורמים, ואין לגורמים מעד עצמם שום כח ויכולת להוציא לפעל דברים שה' לא גזר שיתרחשו. — ומכיון שכן, על האדם לדעת, כי אין בכתו של אף נברא לשנות במאומה את מה שה' גזר. וכי עלי ידי השתדלות האדם ומחבולותיו הוא יכול להוציא לפעל רק את אותם הדברים שה' גזר מראש שיתרחשו.

והנתיני השביעי הוא: שיהיה ברור לו, כי לכל הברואים שבעולם הזה יש גבול מסים, לכמותם, איכותם, זמןם ומקומם. על גבולים אלה שגור הבורא יתברך אי אפשר להוסיף ולא לגרע. אף אחד אינו יכול להרבות את מה שהבורא גזר עליו שיהיה מעט, ולא למעט את מה שהבורא גזר שיהיה הרבה. אין מי שיכול לאחר את מה שהבורא גזר שיהיה מקדם, ולא להקדים את מה שהבורא גזר שיהיה מאחר. — ואותם הדברים שכן מתהווים בהם גבולים חדשים, אם עלי ידי סבה או עלי ידי השתדלות האדם, הרי זה מפני שגבולים חדשים אלה הם הם הגבולים המקוריים שנגזרו על הדבר מתחילת בריאתו. ומה שלא נבראו דברים אלה להתחלה בגבוליהם המקוריים, אלא הם נתהוו לאחר זמן עלי ידי סבות או השתדלות, והיו מפני שכל מה שהבורא גזר בתחלת הבריאה

פתחי כ"ב

לב. רבות עשית, נפלאות רבות עשית לנו אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, הם כשביטלו, אין ערך אליך, אין לדמות לך כל גואל ומשיע, אגידה ואדברה, אם ארצה להגיד את נפלאותיך לא אוכל, כי עצמי מספר. (רש"י ומצודת דוד)

הַיְדִיעָה, אֵלָּא שְׁלָכַל הַגּוֹרוֹת הַקּוֹדְמוֹת בִּידִיעַת הַבּוֹרָא סְבוּת, וְלִסְבוֹת סְבוּת.
וְכִי שְׂאִינוּ מִבֵּין עֲנִיֵּי הָעוֹלָם יִחָשֹׁב, כִּי הִסְבֵּה הַמַּתְחַדְשֹׁת מִחִיבֵת שְׁנֵי הָעֲנִיִּים
וְהַתְּחַבְּבוֹתָם מֵעֵינָן אֶל עֵינָן. וְהִסְבֵּה חִלּוּשָׁה וְנִקְלָה מִדִּחוֹת מִמֶּנָּה שְׁנֵי אוֹ
חִלּוּף בְּעֶצְמָם, כְּאִשּׁר נִרְאָה הַגִּרְזִיר הָאֶחָד מִן הַחֲפָה מִצְמִיחַ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
שְׁבָלִים, וְכָל שְׁבַלְתָּ שְׁלֹשִׁים גִּרְזִירִים, וַיְהִי הַגִּרְזִיר הָאֶחָד סְבֵה לְעֶשְׂרֵת אֲלָפִים
אוֹ קְרוֹב לָהֶם. הַיְעָלָם, כִּי כֹחַ הַגִּרְזִיר חִלּוּשׁ מַעֲשֹׂוֹת כְּמוֹת זֶה, וְכֵן שְׂאִר
הַגִּרְזִירִים הַנּוֹרְעִים וְהַנְּמוֹעִים. וְכֵן נֹאמַר בְּהוֹיֹת הָאָדָם וְשְׂאִר הַחַיִּים מִשְׁפַּת הַיָּרֵעַ,
וְכִמוּ כֵן הוֹיֹת הַדָּג הַגָּדוֹל מִבִּיצַת הַדָּג עִם קִטְנוֹתָהּ.

וּמִדִּדַּת הַנֶּפֶשׁ לְהַקְדִּים מֶה שְׂאִתֵּר הַבּוֹרָא יִתְעַלֶּה, וְלֵאחֲרֵי מֶה שְׁהַקְדִּים,
וְלִהְרֹבוֹת מֶה שְׁהַמְעִים, וְלִהְמַעִיט מֶה שְׁהִרְבָּה, מִקְנֵי הָעוֹלָם, מִבְּלִי

— 8 — פֶּרֶק ט"ז — 8 —

שְׂיָצָא אֶל הַפֶּעַל, מִתְּהִיָּה עַל-יְדֵי גוֹרְמִים, וְגוֹרְמִים אֵלֶּה, הַמַּתְהִירִים אִף הֵם עַל-יְדֵי
גוֹרְמִים אֲחֵרִים, לֹא הִגִּיעַ זְמַנָּם לְהַתְהַוֹּת עַד כֹּה.

וְכִי שְׂאִינוּ מִתְּבוֹנֵן בְּהִנְהַגַּת הָעוֹלָם, חוֹשֵׁב, כִּי הַגּוֹרְמִים שֶׁהַתְּחַדְשׁוּ, הֵם שְׁשֵׁנוּ אֶת
הַדְּבָרִים מִמַּצְבָּם הַקּוֹדֵם, וְהֵם שֶׁהִפְכוּ אוֹתָם לְמַצְבָּם הַחֲדָשׁ. אֲךָ לְאֻמָּתוֹ שֶׁל
דָּבָר הַגּוֹרְמִים מִצֵּד עֶצְמָם חֲלָשִׁים מְדִי, רָצִין בָּהֶם כֹּחַ לִשְׁנוֹת אֶת הַדְּבָרִים אוֹ
לְהַחֲלִיף אֶת מַצְבָּם, וְהַכֹּל מִתְּהִיָּה רַק בְּכַח גְּזֵרַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ שֶׁנִּגְזְרָה בְּתַחֲלַת
הַבְּרִיאָה, וְהִיא שְׁמוּצִיָּאָה אֶת הַדְּבָרִים אֶל הַפֶּעַל אֲמֻצְעוֹת הַגּוֹרְמִים. כְּמוֹ שְׂאִנוּ
רֹאִים, שֶׁנִּרְעִין חֲשֵׁה אֶחָד מִסְּגֵל לְהַצְמִיחַ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁבָלִים, וְכָל שְׁבַלְתָּ עֲשׂוּיָה
לְהַכִּיל שְׁלֹשִׁים גִּרְעִינִים. נִמְצָא שֶׁנִּרְעִין אֶחָד הֵיךְ הַגּוֹרֵם לְהַתְהַוֹּת קְרוֹב לְעֶשְׂרֵת
אֲלָפִים גִּרְעִינִים. וְהָאֵם מִיִּשְׁהוּ יִתְעַלֵּם מִהַעֲבָדָה, כִּי אֵין בְּכַחוֹ שֶׁל גִּרְעִין בּוֹדֵד
לְהַצְמִיחַ כְּמוֹת זֶה. — וְכֵן הוּא גַם אֲצֵל שְׂאִר הַגִּרְעִינִים שְׂזוֹרְעִים וְנוֹטְעִים אוֹתָם.
וְאוֹתוֹ דָּבָר אֲנִי רֹאִים גַּם אֲצֵל הַתְּהַוֹּת הָאָדָם וְשְׂאִר בְּעָלֵי הַחַיִּים, וְכֵן אֲצֵל הַדָּג
הַגָּדוֹל שֶׁנּוֹצֵר מִבִּיצַת הַדָּג, עַל אִף קִטְנוֹתָהּ.

נִמְצָא אִיפֹא, כִּי הַשְׁמַדְלוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם סְבִיב קִנְיֵי הָעוֹלָם הַזֶּה. לְהַקְדִּים אֶת מֶה
שֶׁהַבּוֹרָא אֲחֵר, וְלֵאחֲרֵי אֶת מֶה שֶׁהוּא הַקְדִּים, לְהַרְבּוֹת אֶת מֶה שֶׁהַבּוֹרָא
הַמְעִיט, וְלִמְעַט אֶת מֶה שֶׁהוּא הַרְבָּה, אִם אֵין בְּנִתְּוִיָּה לְהִגִּיעַ עַל-יְדֵי הַשְׁמַדְלוּת

סִתְחֵי ט"ז

לוֹ לֵאדָם לְכַשׁוֹת בֵּה' וְלֹאמַר שֶׁאֵם נִגְזַר עֲלֵיו שִׁקְיִים
מִצּוֹת אוֹ אֵין צוֹר כְּהַשְׁתַּדְּלוּתוֹ, אֵלָּא עֲלֵיו לְהוֹדִיז
וְלִדְרוֹף אַחֲרָיו בְּכָל כּחוֹ, כְּמוֹ שֶׁמֵּבֵאֵר רַבֵּינוּ בַּפֶּרֶק
הַבֵּא בְּחֹלֶק הַרְבִּיעִי.

(תּוֹרַפּא לַנֶּפֶשׁ)

לֹא אִם אֵין כּוֹנֵנוֹ, אֲבָל כָּל מֶה שֶׁנּוֹצֵר לְקִיָּם
הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מִתְּחִילָה הַשְׁתַּדְּלוּת הָאָדָם
לְהַקְדִּים וְלֵאחֲרֵי, לְהַמְעִיט וְלִהְרַבּוֹת, כְּרִצּוֹנוֹ, כְּמוֹ
שֶׁאֲמַדַּר תּוֹ"ל (בִּרְמֹת ל"ג): הַכֹּל כִּדִּי שְׁמִים חוֹר
מִרְיַת שְׁמִים, כִּי בְּכָל מֶה שֶׁבֵּין אָדָם לְמָקוֹם אֵין

סַבֵּב אֶל קִיּוֹם מִצּוֹת עֲבוֹדָתוֹ וְקִבּוּל תּוֹרָתוֹ, חֲלִישׁוֹת הַהִפְרָה בְּאַמֻּמֹּת יִדְעָתוֹ, וְסִכְלוֹת מִהֲבִין מוֹבּוֹת הַנִּרְגָּתוֹ.

וַיִּכְבֶּד רְמוֹת הַחֶכֶם אֶל הַעֲנָן הַזֶּה בְּמִאֲמָרוֹ (קִהְלָה ג, א): לִכְלֹל זְמַן וְעַת לִכְלֹל חֶפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם, וְאַחֵר כִּד זִכָּר מֵהֶם עֲשָׂרִים וְשִׁמּוֹנֶה עֲנָנִים, וְהוּא מֵה שֶׁאָמַר: עַת לִלְדֹת וְעַת לָמוֹת, עַד אָמַר: עַת מַלְחָמָה וְעַת שְׁלוֹם, וְאָמַר (קִהְלָה ט, יא): כִּי עַת וּפָנֵעַ יִקְרָה אֶת כָּלֶם. וְאָמַר (קִהְלָה ה, ז): כִּי גִבָּה מֵעַל

— 8 — 57 טוֹב — 8 —

זו לקיים המצוות ולעבודת ה' ולמד התורה, הרי היא נובעת מתוך שתי סבות:
א. שחסרה לו ההפכה שהבוא יתפרך יודע בידעה ברוה נאמתית את כל מה
שעתיד להיות, ושכל זה כבר נגזר ועומד מתחלת הבריאה. מבלי שייכל האדם
לשנות אותו כמאמה על-ידי השתדלותו. ב. שאין הוא מבין שכל ההגותי של
הבוא הם לטובתו.

וּבְכֹרֶת רָמַז שְׁלֹמֹה הִפְלִיךְ הַחֲכָם עַל הַעֲנָן הַזֶּה בְּאָמְרוֹ (קֶהֱלֵת ג א): לְכָל זֶמֶן יִשָּׁע וְעַתָּה לְכָל־חֹפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם, וְאַחֲרֵי כֵן הִזְכִּיר עֲשָׂרִים וְשִׁמּוֹנֶה דְבָרִים מִהֶנֶּהֱגַת הַבְּהוּרָא, יְהִים: עַתָּה לְלֵדֹת וְעַתָּה לְמוֹת וְגו' עַד: עַתָּה מִלְחָמָה וְעַתָּה שְׁלוֹם. וְעוֹד אָמַר שְׁלֹמֹה הִפְלִיךְ (קֶהֱלֵת ט יא): שִׁבְתִּי וְרָאִה תַּחַת הַשָּׁמַיִשׁ כִּי לֹא לְקָלִים הַמְדוּרִין וְלֹא לַגְּבֻרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לְחֻכְמִים וְגַם לֹא לְנִבְיִים עֲשֵׂר וְגַם לֹא לַיָּדְעִים חָזֵן כִּי עַתָּה וְפָנַע יִקְרָה אֶת כָּל־יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד אָמַר (קֶהֱלֵת ה ז): אִם עֲשֶׂק רֵשׁ וְגוֹל מִשְׁפָּט וְצָדִק תִּרְאֶה כְּמִדְיָהּ אֵל תַּתְּמָה עַל הַחֹפֶץ כִּי גְבוּהַ מַעַל גְּבוּהַ שׁוֹמֵר

פתחי 29

באותו זמן וע"י אותם גורמים שהוא קבע להם
במחילת הבריאה. (המלקט)

לו. אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה, אם תראה את רעת חושבי המדינה שהם עושבים את העניים ומעוֹתֵי אֵם המִשְׁטָה הצדק, אֵם תחַסֵּם עַל הַחֵץ, אֵל תַּחְתָּלַל עַל רֵצוֹן ה' שֶׁסֹּכֵל זֶאת וְנִתָּן לָהֶם לַעֲשׂוֹת כְּרִשְׁתָּם, אֵם יֵדֵא כִּכּוּר ה' הַלֵּב אֵת וְחֹסֶם, אֲלֵא שֶׁכֵּן רַמְבַּם הַבְּרָרָה י"ח ע"ה, אֵם גִּירוֹתָיו לַפְּרֵעַ ע"י גִּירוֹמִים רַבִּים הַמִּפְעֵלִים הֵם אֵת הַזֶּה, וְכֹל עֲלֵי מִכְבֵּה "בְּבוֹה", מִמֶּנּוּ שְׂהָא וְהַלֵּב וְהַעֲלֵה גִירוֹתָיו וְאֵין הֵיכֵל הַלֵּלֵם מִמֶּנּוּ, וְהִזֵּה: כִּי בְּבוֹה מִשְׁעַל גְּבוּה שׁוֹמֵר, כֹּל גִּירוֹם מִמֶּחֱךָ וּמִצִּעָה הַלֵּיחַ מוֹפֵעַ עַל הַגִּירוֹם שְׂחִילֵי, הַגִּירוֹם אֵת, וְכֹלֵהֶם עֲלֵיהֶם, לַעֲלוֹמִים אֵת קִדְמוֹ מִדַּע גִּירוֹם רַבִּים, וְהַלֵּב הַשֵּׁשׁ מִמֶּחֱמָהּ לְכוֹר, מִמֶּנּוּ שְׂעִידֵי לֹא יֵצְאוּ לַפְּרֵעַ כֹּל הַגִּירוֹמִים הַלֵּלוּ, שְׁעַל יֵדֵם גִּזֵּר ה' הַלֵּב אֵת הַתְּנוּשָׁה.

(תפ' דחזק)

לד. **לכך נזן**, לכל מה שמתרחש בעולם קבע הבורא זמן מתי שיקרה, וגזר **לכך חשך**, כל מה שחשך שואדם חשך לעשות, ונתן הבורא עת מלכים והשתוללות הארצה אנה מעוילה להקדים את הרכב או לאחר. אולם כל זה דוקא לגבי השתוללות שהיא תחת השמים, שאין בה כונה לשמים, להגיע על ידי לקיום התורה וזכותה (על דרך שפירשו רד"ל ושם ל') את הפסוק בקהלת א' מה יתרון לאדם שיצטרף "חתח" תשמש, חתח השמש אבל שאין לו יתרון אבל קודם השמש יש לו). אולם כבדכרם הנוגעים לקיום התורה והמצוות, היתה הבחירה לירי האדם, כטעונו. והשתוללותו להקדים ולאחר, למעט ולהרבות, כרצונו. (פת דמז)

לה. כי עת ופגע יקרה את כולם, כל הדברים
הללו אינם תוצאה של השתדלות האדם
ותחבולותיו אלא הם מפתהים ככח גזירת הכוזב.

גבה שמר וגבהים עליהם. והליכות דיני הבורא יתעלה יותר נעלמות ועמוקות ועליונות מהגיע אל ידיעת חלקיהן, כל שכן כללן, וכבר אמר הכתוב (ישעיה נה ט): כי גבהו שמים מארץ פן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממוחשבותיכם.

וההקדמה השנית, שידע ויתברר אצלו, כי הבורא יתברך משקיף עליו, ואין נעלם ממנו נגלה ונסתר, וצפוננו ונראהו, ואם כמחוננו באלהיו בלב שלם אם לא, כאשר אמר הכתוב (תהלים צד יא): יי ידע מחשבות אדם כי המה הבל, ואמר (משלי כד יב): הלא חכן לבות הוא יבין, ואמר (מלכים א ח לט): כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם. וכשתברר זה לבוטח, אין ראוי לו למען, שהוא בוטח באלהים יתעלה בדבורו, מבלי שיבטח עליו בלבו ובמצפנו, ויהיה במעלת מי שנאמר עליהם (ישעיה כט ג): בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני.

— 76 טו —

וגבהים עליהם. — והדרכים ביצר הבורא יתברך מוציא את גזרותיו אל הפעל, הם יותר מדי נעלמים ועמוקים ועליונים, משוכלל להשיג אפילו חלק מהם, ומכל שכן את כלם, וכבר אמר הכתוב (ישעיה נה ט): כי גבהו שמים מארץ פן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממוחשבותיכם.

וההקדמה השנית היא: שידע ויהיה ברור לו, שהבורא יתברך מסתכל עליו, ולא נעלמים מהבורא לא מעשיו הגלויים והנסתרים, ולא אמתו הצפונה והנראית, ושהבורא ידע אם הוא בוטח עליו בלב שלם או לא, כמו שאמר הכתוב (תהלים צד יא): ה' ידע מחשבות אדם כי המה הבל, ועוד נאמר (משלי כד יב): הלא חכן לבות הוא יבין, ונאמר (מלכים א ח לט): כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם. — וכשזה ברור לכעל הכטחון, לא נכון מצדו להצהיר בדבורו שהוא בוטח באלהים יתברך, מבלי שיבטח עליו גם בלבו ובמצפנו, כדי שלא יהיה בגדר מי שנאמר עליו (ישעיה כט ג): בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני.

פתחי לב

כמה וכמה פעמים ביום שאנו כוונים בה, כגון: נפשינו חתה לה' יי בשם קדשו בטחוני, יי בשם קדשו הגדול הגבור והנורא בטחוני, וכן שכו טוב לכל הכוונים בשםך באמת ושום חלקנו עמכם ולא נבוש יי כן בטחוני, ועוד הרבה כאלה. ולכן מחובתנו להגות כל ימינו בשער הכטחון הזה, כדי שיהיה כמחוננו על ה' בלב שלם, ואז לא נבוש ולא נכלם לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. (מורפא לנפש)

לא נכון מצדו להצהיר בדבורו, כי מי שאינו בוטח על ה', מסיר ממנו את השנתחו ועוזב אותו כדי מי שבטח עליו, כמו שכתב רבינו בתחילת שער זה, ואם יאמר האדם בפיו שהוא בוטח בה' ולבו אין עמו, הרי יהיה חילול ה', שיאמרו הבריות שחיו עוב ה' את מי שבטח עליו, ולכן כשהאדם אומר בפיו שהוא בוטח על ה', צריך שיהיה תוכו ככור, ופיו ולבו שרים. — ודברים אלה ראויים שיהיו חמדי נגד עינינו, שהרי אומרים אנו בפנינו

וההקדמה השלישית, שיחיד אלהיו בבטחונו בו במה שהוא חייב לבטח בו, ואל ישתף וזלחו עמו, ויבטח עליו ועל אחר מהברואים, ויפסד בטחונו באלהיו בהשתתף וזלחו עמו. וכבר ידעת מה שנאמר באסא עם חסידותו עת שסמך על הרופאים, דכתיב (דברי הימים ב טו יב): וגם בחליו לא דרש את יי פי רופאים, ונענש על זה, ואמר הכתוב (ירמיה יז ז): ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו. וכן הידוע, כי מי שימנה מבני אדם שני ממנים או יותר לעשות דבר, מניו מפסד, כל שכן מי שבטח על האלהים חולתו, שישתר בטחונו, ויהיה זה הסבה החזקה להמנע ממנו מה שבטח עליו, כמו שאמר (ירמיה יז ה): ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם פשו זרעו וכן יי יסור לבו.

וההקדמה הרביעית, שתהיה השגחתו חזקה והשתדלותו גרולה לקיים מה שחייבו בו הבורא מעבודתו, ולעשות מצותיו, ולהזהר מאשר

— * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — *

וההקדמה השלישית היא: שיבטח על אלהיו לבדו. בדברים שהוא חייב לבטח עליו, ואל ישתף אליו אחר, כלומר שלא יבטח גם על ה' וגם על אחר הברואים, כי בזה שהוא משתף אליו את משהו אחר, הוא מאבד את בטחונו על אלהיו. וכבר ידוע לך מה שנאמר אצל אסא המלך בשעה שסמך על הרופאים, כמו שכתוב (דברי הימים ב טו יב): וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברפאים, שנענש על זה למרות חסידותו, והכתוב אמר (ירמיה יז ז): ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. — ונדבר ידוע הוא, שאם משהו ממנה שני ממנים או יותר למלא איזה תפקיד, אז אין למנוי זה ערך ישי, וכל שכן שאם משהו בוטח גם על האלהים וגם על זולתו, שבטחונו יחסר, ושבטחונו מפצל זה יהיה סבה מספקת שימנע ממנו מה שהוא מקנה להשיג על ידו, כמו שכתוב (ירמיה יז ה): ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם פשו זרעו וכן ה' יסור לבו.

וההקדמה הרביעית היא: שישגיח וישתדל מאוד לעשות את מה שהבורא חייב אותו, שיעבד את עבודתו, ויקיים את מצותיו, ויזהר ממה

פתחי לב

הוא כוונת על ה' ולהבדיל גם על משהו אחר, שהוא נשאר קרוב מכאן וקרוב מכאן, מצד אחר ה' מסיר ממנו את השגחתו, מפני שמקפיד על שלא בטח עליו לבדו חלול בכבודו בזה שהשהו אליו את אחר מברואיו, ומצד שני אותו שבטח בו לא יזעיל ולא יעזור לו, שהרי הוא עצמו אין בידו לעזור לו במאומה.

(לפי פת דלת)

לח. אין לסיני זה ערך, מפני שכל אחד אינו מרגיש את עצמו כאחראי יחידי למילוי המשימה, וכל אחד סומך על השני, כמו שאמר חז"ל (ויחיבין ג): קדידא רבי שחפוי לא קריא ולא חמימא, ולכן אין הוא יכול לסמוך על אף אחד מהם. — ומה אם הדבר כך כשהוא סומך על שני בני אדם, השרים בטהותם ובמעלתם, ואין אחד מקפיד אם הוא סומך גם על חבריו, אם כן מכל שכן שאם

הוֹזִירוּ מִמֶּנּוּ, כִּפִּי מֶה שְׁהוּא מִכְּקֹשׁ שִׁיחִידָה הַבּוֹרָא מִסְכִּים לוֹ בְּמֶה שְׁהוּא
בוֹטָח עָלָיו בּוֹ, כִּמוֹ שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָּה (אבות ב. ה): עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ
כְּרְצוֹנְךָ כִּדִּי שִׁיעֲשֵׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ, בְּטָל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ כִּדִּי שִׁיכְסֵל רְצוֹן
אַחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ, וְאָמַר הַכְּתוּב (תהלים לו. ג): בָּטַח בָּהּ וַעֲשֵׂה טוֹב שָׁכֵן
אֶרֶץ וִרְעָה אֲמוּנָה, וְאָמַר (איכה ג. כה): טוֹב יִי לִקְוֹי לִנְפֹשׁ תִּדְרָשׁנּוּ.

אָבֵל מִי שִׁכְבַּחַת עַל הַבּוֹרָא וְהוּא מְמַדֵּה אוֹתוֹ, כִּמְהָ הוּא סָכֵל, וְכִמְהָ דַּעְתּוֹ
חִלּוּשָׁה וְהַכְרָתוֹ, כִּי הוּא רוֹאֶה, כִּי מִי שֶׁנִּחְמָנָה לוֹ מִבְּנֵי אָדָם עַל דְּבַר,
כִּשְׁהוּא מַצּוֹה אוֹתוֹ לְהִתְעַסֵּק בְּצַדִּיק מִצְרָכָיו, אוֹ מוֹדִיר אוֹתוֹ מִדְּבַר, וַיַּעֲבֵר עַל
מִצְוֹתָיו, וַיִּצַּע לִמְנַחֵה עֲבָרוֹ עַל מִצְוֹתָיו, כִּי יִדְעָה הַסִּפָּה הַחֲזָקָה לְהִמָּנַע מִמֶּנּוּ
הַעֲשׂוֹת מֶה שִׁכְבַּחַת עָלָיו בּוֹ. כֹּל שָׁכֵן מִי שֶׁעָבַר עַל חֲקֵי הָאֱלֹהִים וּמִצְוֹתָיו,
אֲשֶׁר יַעַד וְהַעֲדִיר עֲלֵיהֶם, שֶׁתִּהְיֶה תוֹחֶלֶת הַבּוֹטָח עָלָיו נִכְבָּה כְּשִׁמְרָהוּ, וְלֹא
יִהְיֶה רָאוּי לְהִקְרָא בְּשֵׁם בּוֹטָח בָּאֱלֹהִים, אֲךָ הוּא כִּמוֹ שְׁאָמַר הַכְּתוּב (איוב
כו. ח): כִּי מֶה תִּקְוֶה חֲנָף כִּי יִבְצַע כִּי יִשָּׁל אֱלֹהִים נִפְשׁוֹ, הִצְעַקְתּוֹ יִשְׁמַע אֵל,

— * ————— * ————— * ————— * ————— *

שְׁאָסַר עָלָיו, כִּמוֹ שֶׁהַבּוֹרָא מִכְּקֹשׁ מִמֶּנּוּ, כִּדִּי שֶׁהַבּוֹרָא יִסְכִּים לַחַת לוֹ אֵת מֶה
שֶׁהוּא מְקַדֵּה וּבוֹטָח לְהַשִּׁיג מִמֶּנּוּ, כִּמוֹ שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (אבות ב. ה): עֲשֵׂה
רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנְךָ כִּדִּי שִׁיעֲשֵׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ, בְּטָל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ כִּדִּי שִׁיכְסֵל רְצוֹן
אַחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ, וְהַכְּתוּב אָמַר (תהלים לו. ג): בָּטַח בָּהּ וַעֲשֵׂה טוֹב שָׁכֵן אֶרֶץ
וִרְעָה אֲמוּנָה, וְנִאֲמַר עוֹד (איכה ג. כה): טוֹב הִי לִקְוֹי לִנְפֹשׁ תִּדְרָשׁנּוּ.

אָבֵל מִי שְׁבוֹטָח עַל הַבּוֹרָא שִׁימְלֵא אֶת מִשְׁאֲלוֹתָיו בְּעוֹד שֶׁהוּא מְקַדֵּה אֶת רְצוֹנוֹ,
כִּמְהָ הוּא טַפְשִׁי, וְכִמְהָ שְׁכָלוֹ וְהַכְרָתוֹ חֲלָשִׁים, שֶׁהִי רוֹאֶה הוּא שְׂאֵם בֶּן
אָדָם צוּה לַחֲבָרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מִשְׁהוּ, אוֹ שְׂאֵסַר עָלָיו מִשְׁהוּ, וְחִבְרוּ עָבַר עַל צוּוּיוֹ,
וְנִדְּעָ לְאוֹתוֹ אָדָם שֶׁחִבְרוּ עָבַר עַל צוּוּיוֹ, שֶׁדָּבָר זֶה יִהְיֶה גוֹרֵם חֲזָקָה שְׂאֵדָם זֶה
יִמָּנַע מִתְּחִבָּהוּ אֵת מֶה שֶׁהוּא קוֹה וּבִטָּח לְהַשִּׁיג מִמֶּנּוּ. — וְאֵם בֶּן כֹּל שָׁכֵן, שְׂאֵם
מִלִּישָׁהוּ בּוֹטָח בָּאֱלֹהִים בְּעוֹד שֶׁהוּא מְקַדֵּה אֶת רְצוֹנוֹ וְעוֹבֵר עַל הַחֲקִים וְהַמִּצְוֹת
שֶׁהָאֱלֹהִים הַכְּסִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁכָּר וְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם בַּעֲשָׂה, שֶׁתִּקְוֶהוּ תִּתְאָכֹז, וְהוּא לֹא
יִהְיֶה רָאוּי לְהִקְרָא בְּשֵׁם "בּוֹטָח בָּאֱלֹהִים", אֲלֵא יִקָּים בּוֹ מֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב (איוב
כו. ח): כִּי מֶה תִּקְוֶה חֲנָף כִּי יִבְצַע יִי כִי יִשָּׁל אֱלֹהִים נִפְשׁוֹ, הִצְעַקְתּוֹ יִשְׁמַע אֵל כִּי

מִתְחִי ל'ב

יִשְׁמַע אֵל, הָאֵם הָאֵל יִשְׁמַע אֶת תְּפִלָּתוֹ כִּי תִבּוֹא
עָלָיו צָרָה. — הִרִי שֶׁלֹּא מוֹעִיל לְרַשֵּׁעַ מֶה שֶׁהוּא
בּוֹטָח עַל הִי וּמִתְפַּלֵּל אֵלָיו. (רש"י)

לט. כִּי מֶה תִּקְוֶה חֲנָף כִּי יִבְצַע, לִמָּה אִתִּיהָ רַשָּׁע
וְנִזְלָן, הִרִי סוֹפֵר הוּא כִּי יִשָּׁל אֱלֹהִים נִפְשׁוֹ,
שֶׁהָאֱלֹהִים יִסִּיר וְיִשְׁלֹךְ אֶת נִפְשׁוֹ מִעָלָיו, הִצְעַקְתּוֹ

ואמר (דמיה ז ט): הגנב רצח ונאף והשבע לשקר, ואמר (דמיה ז י): ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו, ואמר (דמיה ז יא): המערת פריצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו.

וההקדמה החמישית, שיתבאר אצלו, כי השלמת הדברים המתחדשים בעולם הזה לאחר היצירה, הוא בשני דברים. אחד מהם, גזרות הבורא יתעלה וחפצו ביציאתם אל גבול ההויה, והשני, סבות ומצויעים, מהם קרובים ומהם רחוקים, ומהם נגלים ומהם נסתרים, וכלם רצים להשלים מה שנגזר היותו והראותו בעזר האלהים להם על זה.

ודמיון הסבות הקרובות, כהוצאת המים ממעמקי הארץ בגלגל בכלים המפעלים את המים מן הבאר, וסבתו הרחוקה, האדם, שהוא קושר

— * ————— * ————— *

מבוא עליו צרה, ועוד נאמר (דמיה ז ט): הגנב רצח ונאף והשבע לשקר וגו'. ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ובאתם ונצלונו וגו' המערת פריצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו.

וההקדמה החמישית היא: שיהיה ברור לו כי כל הדברים המתחדשים ומתחדשים בעולם הזה לאחר בריאת העולם, יוצאים לפעל על-ידי שני דברים: א. על-ידי שהבורא יתברך גזר ורצה שדברים אלה יתהוו ויהיו למציאות. ב. על-ידי גורמים ואמצעים, כחלקם קרובים ורחוקים, וכלם רצים להשלים גלגלים ובחלקם נסתרים, שכלם מוציאים לפעל בזריות את מה שנגזר להתהוות ולמתגלות, כשהאלהים עוזר להם לעשות זאת.

ובדרי לכאר לך מה הם הגורמים הקרובים והרחוקים שהנפננו, אמן לך דגמה מפעלת שאיכת מים מבור עמק, הנעשית כך: אדם קושר בהמה לגלגל.

פתחי לב

החבל מחובר אל גלגל, הגלגל קשור בשרשרת לבהמה, והבהמה מטובכת את הגלגל. — הרי שפעולת השאיבה יוצאת לפועל ע"י חמשה גורמים: הדלי, החבל, הגלגל, השרשרת והבהמה. הדלי הוא "הגורם הקרוב", מפני שהוא קרוב ביותר אל המים והוא הגורם את פעולת השאיבה, ויתר הגורמים נקראים "גורמים רחוקים", מפני שאינם גורמים את הפעולה אלא מפעילים גורמים אחרים, כמו שמבאר רבינו בקטע הבא.

מ. ואסרתם ונצלונו, האם אתם חושבים כי ע"י זה שהנכם באים לבית המקדש להתפלל תצילו מהעונש המגיע לכם עבור כל חטאתיכם, הספרות פורצים היה הבית הזה, האם אתם חושבים את בית המקדש למערה של פושעים, המשמש להם מפלט ומתבוא אחרי שעשו את פשעיהם. (רד"ק)

מא. קרובים, הם הגורמים את הפעולה. למשל, השובא מים מבור ע"י רלי, הדלי קשור בחבל,

הַבְּהֵמָה אֶל הַגִּלְגָּל, וּמִנִּיעֲתוֹ לַהֲעֵלֹת הַמַּיִם מִתַּחְתִּיּוֹת הַבָּאֵר אֶל פְּנֵי הָאָרֶץ.
אֲךָ הַסְּכּוֹת אֲשֶׁר בֵּין הָאָדָם וְהַכֶּלִּים, מִצּוּעִים בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים, וְהֵם הַבְּהֵמָה
וְהָעִגְלִים, שֶׁמִּנִּיעַ קֶצֶתָם אֶת קֶצֶתָם, וְהַחֲבֹל. וְאִם יִקְרָה פָּנֵעַ לְאַחַת מִן הַסְּכּוֹת
הַנּוֹצְרוֹת, לֹא יִגְמַר הָעֵינָן הַמְּכּוּן בָּהֶם. וְכֵן שָׂאֵר הַמַּעֲשִׂים הַיּוֹצֵאִים אֶל גְּבוּל
הַהִיָּיה, לֹא יִתְקַבְּצוּ מִן הָאָדָם חוּלָתוֹ, כִּי אִם בְּגִזְרַת הָאֱלֹהִים וְהוֹמְנָתוֹ הַסְּכּוֹת
אֲשֶׁר בֵּהֶן הַנְּמָרִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שְׁמ׳ אֶלֶף ב, ג): וְלֹא נִתְּכֵנוּ עֲלֵילוֹת, וְאָמַר (יִרְמִיָּה
לכ, ט): גִּלְגָּל הָעֵצָה וְרֹב הָעֲלִילָה, וְאָמַר (מִלְכִּים א יב, טו): כִּי הִיתָ סֶבֶה מֵעַם
יִי, וְאִם תִּהְיֶינָה הַסְּכּוֹת נְעֻדְרוֹת בְּכֻלָּן, לֹא תִגְמַר יֵצִיאַת דְּבַר מִן הַפְּעֻלוֹת
הַטְּבָעִיּוֹת אֶל נֹדֵד הַהִיָּיה.

וּבְאִשֶּׁר נִסְתַּחֵל בְּצִדְדֵי הָאָדָם לִסְבֵּב וּלְהִתְגַּלְגֵּל לְזִמּוֹר עֲנִיּוֹ, נִמְצְאוּהוּ בְּרִאוֹת הָעֵץ, כִּי הֶצִּיד אֶל הַמְּזוֹן, בְּשִׁישׁוֹם לְפָנָיו הַמֵּאֲכָל כְּרָאוֹ לוֹ, אִם לֹא יִתְגַּלְגֵּל לֵאכֹל כִּהְגִּיהֶוּ אֶל פִּי וְלַעֲסוֹ, לֹא יִשְׁבֵּר רַעְבוֹנוֹ. וְכֵן הַצִּמָּא

צב טיב

גלגל זה מפעיל גלגל אחר, שמחבר בו דלי. הבהמה מסובכת את הגלגל, ועל ידי כך מעלה הדלי את המים. הדלי הגומר את פעלת השאיבה, הוא "הגורם הקרוב" להעלאת המים מעמק הבאר על פני הארץ. והאדם, שהתחיל בפעלת השאיבה על ידי שקשר את הבהמה לגלגל, הוא "הגורם הרחוק", ואילו שאר הגורמים שבין האדם והדלי, דהיינו הבהמה והגלגלים המפעילים זה את זה, והחבל שבו קשור הדלי לגלגל, הם גורמי ביניים, המגשרים בין הגורם הרחוק לגורם הקרוב. ואם אחד הגורמים הללו מתקלקל, אז המטרה שרוצים להשיג על דם, אינה יוצאת לפועל. וכן הוא גם בנוגע לשאר הפעולות המתכוונות בעולם, אין הן יוצאות לפועל, לא על ידי האדם ולא על ידי גורמים אחרים, אלא על ידי גורם הבורא ועל ידי הגורמים שהוא הכין, שעל דם הפעולות נגמרות, כמו שנאמר (שמואל א' ג) וְלוֹ נִחְנְנוּ עַל־לוֹחֶכִּי, וְנֹאמַר (דמיה לב טו): דָּל הַעֲצָה וְרַב הַעֲלִילָהּ, וְנֹאמַר (מלכים א' יב טו): כִּי הִתְחַהּ סֶכֶה מִעַם ה', — ואם הגורמים אינם קמים כלל, אז שום פעולה אינה יוצאת לפועל בדרך הטבע.

וְכֵן נִתְּכֹנֵן בְּצִרְפִּי הָאָדָם, כִּי־צַד עָלָיו לְהַפְעִיל גּוֹרָמִים וּלְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּאִמְצָעִים כְּדֵי לְהַשִּׁיג אֶת צְרִכָיו. נִרְאָה זֹאת בְּחֹשֶׁךְ, שֶׁהִי מִי שֶׁהוּא זָקוּק לְמוֹן, וְאֵף אִם יוֹשֵׁם הַמֶּאֱכָל לְפָנָיו כִּפִּי שֶׁדִּרֹשׁ לוֹ, אִם הוּא לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאִמְצָעִים כְּדֵי

פסק"ל 57

מכ. ולו נתכנו נזילות, אצל השי"ת מנויים וספורים הגורמים המוציאים לפועל כל דבר ודבר. (ופת לחם)

בצרפו אל המים. וכל שכן אם ימנע המאכל ממנו עד שיתגלגל לתקנו במחינה ולישה ואפיה והדומה לזה. ויותר גלגל מזה וקשה, אם יצטרך לקנותו ולתקנו. ויותר מזה עוד, אם לא יודמנו לו הדמים שימנה אותו בהם, ויצטרך לגלגל ולסבב גדול ממה שזכרנו קדם, שישתכר פרמים, או שימכר מה שהוא צריך לו מחפצים וקנינים, וכיוצא בהם.

והעלה אשר בעבורה חיב הבורא את האדם לחזר ולסבב על סבות הפער, ושאר מה שהוא צריך אליו, לשני פנים.

אחד מהם, מפני שחיבה החכמה בחינת הנפש בעבודת האלהים ובהמרותו,

— 5 טו —

לאכל אותו, דהיינו שרים את המאכל לפיו ויאכל אותו, או הוא לא ישבר את רעבונו. וכן הצמא הזקוק למים. צמאנו לא יעבר עד אשר יושיט את המים לפיו וישתה אותם. ומכל שכן שהדבר כך אם המאכל לא מוכן לפניו, עד שיפעיל אמצעים כדי להכין אותו, דהיינו על-ידי טחינה. לישה ואפיה, וכיוצא בזה. ואמצעים רבים וקשים מאלה עליו להפעיל. אם עליו לקנות תחלה את המאכל ולהכין אותו. ועוד יותר קשה הדבר, אם אין לו את הכסף הדרוש לקניתו, או עליו להפעיל גורמים ואמצעים רבים מאלה שהזכרנו לעיל, כדי להשיג את הכסף, אם על-ידי ששפיר את עצמו לאיזה מלאכה, או שימכר את החפצים שהוא משתמש בהם או את רכושו, וכיוצא בזה.

גלל שתי סבות גור' על האדם שישתדל ויעשה פעלות כדי להשיג את פרנסתו. א. כדי לנסות אותו אם יעשה זאת בדרך החר. כפי שהוא מצוה בתורה. ב. כדי שיהיה עסוק תמיד, ולא יהיה לו פנאי לחטא. — נמצא, כי הצדיק, שעומד בנסיון ולא חוטא, והוא עובד את ה' גם אם הוא לא טרוד בצרכי פרנסתו. לא שיכוח אצלו שתי הסבות הנ"ל. וה' מזמין לו את פרנסתו גם מבלי השתדלות ופעילות מצדו.

והטעמים שבגללם הטיל הבורא על האדם לחזר ולסבב אחרי אמצעי פרנסתו ושאר צרכיו, הם שנים.

טעם אחד הוא: מפנין שחכמת הבורא מצאה לנכון לנסות את האדם, אם הוא יעבר את האלהים או ימרה אותו, לכן העמיד אותו הבורא

פתח 2

ביותר, שאין היא יכולה להגיע אליה. עד שתרד לעולם הזה לגוף האדם ותעמוד במבחן אם היא תעבוד את ה', למרות הנסיונות שיעמרו בירכה. (תרפא לנפש)

מג. לנסות את האדם, כמו שביאר רבינו באורן לעיל בשער עבודת האלהים פרק ט, שרצון הבורא להטיב לנשמה ולהעלותה לדרגה העליונה

בְּחַן אוֹתָהּ בְּמֵה שְׁמֵרָאָה זֶה מִמָּנָה, וְהוּא, הַצֶּדֶק וְהַחֲסִדוֹן אֶל מֵה שֶׁהוּא
 חוֹץ לָהּ מִמֵּאֲכָל וּמִשְׁתֵּה וּמִלְבוּשׁ וּמַעֲוֹן וּמִשְׁגָּל, וְצוּר אוֹתָם לְחֹזֶר עֲלֵיהֶם,
 לְהִבְיֹאם בְּסִבּוֹת הַמּוֹכְנוֹת לָהֶם, עַל פְּנִים מִיְּחִידִים וְעֵתִים יְדוּעִים, וּמֵה שְׁגוֹר
 הַבּוֹרֵא שֶׁיִּגְמֹר לְאֹדָם מֵהֶם, יִגְמֹר וְיִשְׁלַם בְּהִשְׁלֵמַת הַזְדַּמְנוֹת הַסִּבּוֹת. וְאַשּׁוּר
 לֹא גִזַּר לוֹ לְהִגְמֹר בָּהֶם, לֹא יִגְמֹר, וְיִמְנְעוּ מִמֶּנּוּ הַסִּבּוֹת. וְנִתְבָּרְרוּ מִמֶּנּוּ
 הָעִבּוּרָה וְהַעֲבֵרָה בְּכֹנֶנָה וּבִכְפֻרָה לְאַחַת מֵהֵנָּה מִבְּלִי הָאַחֲרִית, וְיִתְחַיֵּב אַחֵר
 זֶה הַגָּמוּל וְהַעֲנֵשׁ, וְאַפְּלוֹ לֹא גִמֹּר בָּהֶם הַמַּעֲשֶׂה.

וְהַשְּׁנִי, כִּי אִלוֹ לֹא הַצֶּדֶק הָאֵדָם לְטִרְחָ וּלְחֹזֶר וּלְסִבֵּב לְהִבְאֵת מִרְפוֹ, הִיָּה
 בּוֹעֵט וְרוֹדֵף אַחֵר הָעִבּוּרָה, וְלֹא הִיָּה מְשַׁנֵּי עַל מֵה שֶׁהוּא חַיֵּב בּוֹ
 עַל טוֹבַת הָאֱלֹהִים עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁעִיָּה ה' יב'): וְהִיָּה כְּנוֹר וְנָכַל תִּף
 וְחִלִּיל וַיִּין מִשְׁתִּיָּהֶם וְאֵת פֶּעַל יי' לֹא יִבִּיטוּ וּמַעֲשֶׂה יְדִיו לֹא רָאוּ, וְאָמַר (דְּרִים

— * — * — * טוֹב — * — * — *

בְּמִכְתָּן, שִׁירָאָה בְּאֶפֶן כְּרוֹר כְּאִיזָה דֶּרֶךְ הוּא בְּתֵר. וְהַמִּכְתָּן הוּא קֵד: הָאֵדָם נִבְרָא
 כְּשֶׁהוּא זָקוּק וְנוֹצֵר לְדָרִים מִהַחוּץ, דְּהֵינּוּ, אֶכְל, מִשְׁקָה, הַלְבָּשָׁה, דִּירָה וְאַשָּׁה.
 וְצוּר הַבּוֹרֵא לְאֹדָם לְחֹזֶר אַחֲרֵי דָרִים אֵלֶּה וְלִהְשִׁיג אוֹתָם עַל-יְדֵי הָאֲמָצְעִים
 שֶׁהֵינּוּ לְשֵׁם קֵד, בְּדָרִים מְסִימֹתֵיהֶם וּבְכֹנֵנִים מְסִימִים. וְאַלֶּה הַדָּרִים שֶׁהַבּוֹרֵא
 גִּזַּר שֶׁיִּכְבֹּל הָאֵדָם לִהְשִׁיג אוֹתָם, יַעֲלֶה בְּיַד הָאֵדָם לְהִגִּיעַ אֲלֵיהֶם, עַל-יְדֵי שֶׁהַבּוֹרֵא
 יִזְמִין לוֹ בְּשִׁלְמוֹת אֵת הָאֲמָצְעִים הַדְּרוּשִׁים לָקֶד. וְאַלֶּה הַדָּרִים שֶׁהַבּוֹרֵא גִזַּר שֶׁלֹּא
 יִכְבֹּל הָאֵדָם לִהְשִׁיג אוֹתָם, לֹא יַעֲלֶה בְּיַד לְהִגִּיעַ אֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהַבּוֹרֵא יִמְנַע
 מִמֶּנּוּ אֵת הַגּוֹרְמִים הַדְּרוּשִׁים לָקֶד. וּמִכְתָּן הָאֵדָם, אִם הוּא עֹבֵר אֵת הָאֱלֹהִים אוֹ
 עֹבֵר עַל רְצוֹנוֹ, מִתְבָּרֵר מִחוּץ בְּנִתּוֹ וּבְחִירָתוֹ, בְּאִיּוֹ מִשְׁתֵּי הַדָּרִים הוּא בְּתֵר
 לְשֵׁם הַשְּׁגַת צָרְכּוֹ, וּבְהִתְאֵם לְזֶה מִגִּיעַ לוֹ אַחֵר כֵּךְ שֶׁכָּר אוֹ עֲנֵשׁ, וְאַפְּלוֹ אִם
 לֹא עָלָה בְּיָדוֹ לְהוֹצִיא אֵת שְׂאִיפָתוֹ לַפֶּעַל וּלְהִבְיֹאָה לְכָלֵל מַעֲשֶׂה.

וְהַשְּׁעִיָּה הַשְּׁנִי הוּא: כִּי אִלוֹ לֹא הִיָּה הָאֵדָם צָרִיף לְטִרְחָ וּלְחֹזֶר וּלְהַפְעִיל אֲמָצְעִים
 לְהַשְׁגָּת פְּרָקְטוֹ, אִזּוֹ הִיָּה בּוֹעֵט בְּה' וְרוֹדֵף אַחֲרֵי עֲבֻרָה, וְלֹא
 הִיָּה שֵׁם לֵב לְחֻבוֹת הַמַּשְׁלּוֹת עָלָיו כְּלָפֵי הָאֱלֹהִים תְּמוֹרַת הַטּוֹבוֹת שֶׁהוּא מִיִּטִּב
 עֲמוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁעִיָּה ה' יב'): וְהִיָּה כְּנוֹר וְנָכַל תִּף וְחִלִּיל וַיִּין מִשְׁתִּיָּהֶם וְאֵת
 פֶּעַל ה' לֹא יִבִּיטוּ וּמַעֲשֶׂה יְדִיו לֹא רָאוּ, וְנֶאֱמַר (דְּרִים ל"ב ט): וְיִשְׁמַן יִשְׁרֹן וְיִכְעַט

פְּתִיחַ ט

מֵר. בְּדָרִים סְפוּיִּימוֹת, שִׁישִׁין אֵת כָּל צָרְכּוֹ בְּדָרִים בִּשְׁשַׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה, לֵלֵל חִילוּל שִׁבְתָּ, וְשֵׁלֵל יַעֲבֹד
 הַשְׁתַּוָּה הַחִידָה אוֹתָם, וּבִסְמוּכֵי סְפוּיִּימִים, אֵת אִדְמָתוֹ בִּשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית, וְכִדְמוּה. (הַמְלָקֵט)

לכ. טו): וישמן ישרון ויבעט שמנת עבית כשית וישל אלוה עשהו. ואמר וכוונם לברכה (אבות ב. ב): יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שגינת שניהם משפחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה במלה וגוררת עון, וכל שכן מי שאין לו חלק באחת מהן, ולא שם לבו על אחת מהן.

והיה מחמת הבורא יתעלה על האדם, שהטרידו בעניני עולמו ואחריותו להתעסק כל ימי חייו בזה, ולא יבקש מה שאינו צריך לו ולא יוכל להשיגו בשכלו, כמו עניני ההתחלה והתכלה, כמו שאמר החכם (קהל ג. יא): גם את העולם נתן בלבם מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף.

ואם הוא מגביר עבודת האלהים, ובוחר ביראתו, ובוטח בו בעניני תורתו

— *

ל"ב טו

שמנת עבית כשית וישל אלוה עשהו. ויחזיל אומר (אבות ב. ב): יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שגינת שניהם משפחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וכל שכן שהדבר היה כך. אלו לא היה לאדם לא תורה ולא מלאכה, והוא לא היה מעסיק את מחשבתו באף אחת מהן.

ולכן רחם הבורא יתברך על האדם, והטריח אותו להיות עסוק כל ימי חייו בהשגת צרכי העולם הזה ובהכנות לקראת חיי העולם הבא, כדי שלא יהיה פגוי לבקש דברים שאינם נחוצים לו, וכדי שלא יחזק בענינים שבין פה לא יוכל להשיג אותם בשכלו, כגון החקירה מה היה קדם שנברא העולם ומה יהיה אחריו סופו, כמו שאמר שלמה המלך החכם (קהל ג. יא): את הכל עשה יפה בעתו גם את העולם נתן בלבם מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף.

נמצא איפוא, כי מי שמצדיק את עבודת האלהים ובוחר ביראתו, ובוטח בו

פתחי

דברים, ועליהם אומר הפסוק שלפנינו: את הכל עשה ה' יפה בעתו. ועוד תועלת גדולה יש בדברים אלה, גם את טרדות העולם נתן בלבם, ע"י השינויים החמירים בזמנים ובמאורעות, כדי שע"י כך מבלי אשר לא ימצא האדם, לא יתפנה להתעסק ולחקור את המעשה אשר עשה האלהים מראש, לפני בריאת העולם, ועד סוף, ואחרי סופו. (פתי דחט)

מה כגון החקירה, היא שאלת "מה לפניו ומה לאחור", שעליה אמר חז"ל (חגיגה פ"ב מ"א): כל המסתכל בדי דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם, מה למעלה מה למטה, מה לפניו ומה לאחור. (תרומה ג' פ"ג ופ"ד דחט)

טו. את הכל עשה יפה בעתו, כראש הפרק נאמר: לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, עד ללדת ועד למות, וגו'. ומנהג הכותב עשרים ושמונה

ועולמו, וסר מן הדברים המגנים, וכוסף למדות הטובות, לא יעט במנוחה, ולא יטה אל השלוח, ולא ישיאהו היצר, ולא יפת בכשפי העולם, — יסתלק מעליו מרח הצלול והסבוב בהכאת טרפו, מפני הסתלקות שני הפנים הנזכרים מעליו, הבחינה, והבעיטה בטובה, ויבואהו טרפו בלי מרח וכלי יגיעה, כפי ספוקו ומזונו, כמו שכתוב (משלי י, ג): לא ירעיב יי נפש צדיק.

ואם יאמר האומר: הנה אנהנו רואים מקצת צדיקים לא יודמן להם טרפם אלא אחרי העמל והגיעה, ורבים מאנשי העברות בשלוח, ותייהם בטוב ובנעימים. נאמר, כי כבר קדמו הנביאים והחסידיים לחקר על זה הענין, מהם מי שאמר (ירמיה יב, א): מדוע דרך רשעים צלחה. ואמר האחר (חבקוק א, ג): למה תראני און ועמל תפיט ושר וחמס לנגדי ויהי ריב ומדון ישא. ואמר (חבקוק א, ד): כי רשע מבחיר את הצדיק. ואמר (חבקוק א, יג): תחריש בבלע רשע צדיק מפניו. ואמר אחר (תהלים עג, יב): הנה אלה רשעים ושלוי עולם

— 8 — ל"ב טו"ב — 8 —

בעניניו הרוחניים והנשמיים, ומסיר מעליו את המדות המגנות, ושואף למדות הטובות, ואין הוא בועט בה' אף אם הוא חי במנוחה, והוא לא מתרפה מעבודת ה' גם כשהוא שרוי בשלוח. ואין היצר הרע מסית אותו, והוא לא מתפתה לדרך אחרי תענוגי העולם הזה המבשפים את האדם, — אדם כזה משחרר אותו הבורא מהטרחה להפעיל גורמים ולהשפמש באמצעים לשם השגת פרנסתו, מפני שלא שוכים אצלו שני השעמים הצל המחיבים זאת, שהרי הוא עומד בנסיון ובחור בעבודת ה', וגם אין הוא בועט בה' אף אם הוא שרוי בטובה, ולפיכך פרנסתו תבוא אליו בלי טרחה וכלי יגיעה, די ספוקו וצרכו, כמו שנאמר (משלי י, ג): לא ירעיב ה' נפש צדיק.

לפעמים קורה גם ההפך, שצדיקים מתפרנסים בצער ובקצוצים, ורשעים מתפרנסים בקלות וברוח. וכל מקרה ומקרה נובע מסבה אחרת.

ואם ישאל השואל: הרי רואים אנו שכמה צדיקים אין להם פרנסה אלא אחרי עמל ויגיעה, ולעמל זה בעלי-עברה רבים שרויים בשלוח ותיים בטוב ובנעימים, נענה לו, כי כבר חקרו הנביאים והחסידיים בשאלה זו. וביא אחד שאל (ירמיה יב, א): מדוע דרך רשעים צלחה, ונביא אחר שאל (חבקוק א, ג): למה תראני און ועמל תפיט ושר וחמס לנגדי ויהי ריב ומדון ישא, והוסיף לומר (חבקוק א, ד): כי רשע מבחיר את הצדיק, ועוד טען (חבקוק א, יג): תחריש בבלע רשע צדיק מפניו. ואחד מהם אמר (תהלים עג, יב): הנה אלה רשעים ושלוי עולם

השגו חיל. ואמר (תהלים עג יג): אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי, ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים. ואמר אחר על אנשי דורו (מלאכי ג טו): גם בחנו אלהים וימלטו, ודרבה כזה.

אך הניח הנביא התשובה בבאור עלת זה, מפני שעלת כל אחד מן הצדיקים הנבתיים, וכל אחד מן הרשעים שהם בטובה בעולם הזה, וזולת עלת האחר, לכן העיר על זה באמרו (דברים כט כח): הנסתרות לוי אלהינו והנגלות לנו ולבנינו, ואמר הרבם בדומה לזה (קהלת ה ו): אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ, ואמר הכתוב (דברים לב ד): הצור תמים פעלו פי כל דרכיו משפט.

— 5 ב טו —

השגו חיל. ואמר עוד (תהלים עג יג): אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי, ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים. ונביא אחר אמר על אנשי דורו (מלאכי ג טו): גם בחנו אלהים וימלטו, ודרבה פסוקים דומים נאמרו.

והיטעם מדוע שלא נתנו הנביאים תשובה המבהירה את סבת הדבר. הוא: מפני שלכל אחד ואחד מהצדיקים הללו יש סבה אחרת מדוע ה' מנסה אותו ביסורים ועני, וכן לכל אחד ואחד מהרשעים הללו יש סבה אחרת מדוע שהוא שרוי בטובה בעולם הזה, וסבתו של האחד אינה דומה לסבתו של השני, ולכן לא היו הנביאים יכולים לפרט את הסבות של כל אחד ואחד מהצדיקים והרשעים שבכל העולם ובכל הדורות. ולכן התבטא משה רבנו עליו השלום על שאלה זו כך (דברים כט כח): הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו, כלומר שלא נחקר בענין זה, שפתונו גלוי רק לה' ואין בכח האדם להשיגו. ושלמה המלך החכם התבטא אף הוא בדומה לזה (קהלת ה ו): אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ, והכתוב אמר (דברים לב ד): הצור תמים פעלו פי כל דרכיו משפט.

פתחי 5 ב

וכפי נקיות מעול ופשע, כלומר אף על פי שאני טהור מעון במחשבה ובמעשה, בכל זאת ואהי נגוע כל היום, אני מוכה ומעונה תמיד כל הימים, ותוכחתי לבקרים, וצרותי מתחדשות ככל בוקר (רש"י ומצודת דוד) ובוקר.

מז. אך ריק זכיתי לבבי, הפסוקים הקודמים שואלים מדוע ישנם רשעים שמצליחים וטוב להם, ופסוק זה שואל מדוע ישנם צדיקים שסובלים מיסורים. (פנח לחם) מח. ואהי נגוע כל היום, למרות שזכיתי את לבבי

ועם כל זה ראיתי לבאר בענין הזה מה שהיה בו מעט הספקה ואמר, כי הפנים אשר בעבורם ימנע מהצדיק הודמנות מרפו עד שימרת עליו ויבחן בו אפשר שיהיה עון שקדים לו, התחייב להפער ממנו עליו, כמו שנאמר (משלי יא, לא): הן צדיק בארץ ישלם. — ויש שיהיה על הדרך התמורה בעולם הבא, כמו שכתוב (דברים ח, טו): להיטבך באחריתך. — ויש שיהיה להראות סבלו והסברתו הטובה בעבודת הבורא ותפודה, כדי שילמדו בני אדם ממנו, כמו שידעת מענין איוב. — ויש שיהיה לרשע אנשי דורו, ויבנהו הבורא יתעלה בעני ובריש ובחללים להראות חסידותו ועבודתו לאלהים מבלעדיהם.

פ"ב ט"ו

והרי כמה מבין הסבות הרבות, שבגללן קורה שהצדיק מתפרנס בצער ובצמצום:
א. כדי להעניש אותו בזה על עברה שעשה בעבר. ב. כדי להרבות את שכרו בעולם הבא. ג. כדי שגני אדם ילמדו לקבד את ה'. ד. כדי להקליט את צדקתו. למען ידעו הרשעים לעמיד לבוא, מרוע ה' נתן לו שכר ולקח ענש.
ה. כדי למעניש אותו על מה שאינו מקנא לה' למחות בעוברי עברה.

ובכ"ל זאת מצאתי לנכון לתת לענין זה הסבר, שיקל לפחות במקצת את הכנות הדבר. ואמר: אחת הסבות הרבות, שבגללן קורה שלא מודמנות לצדיק פרנסתו עד שהוא מתניצ עליה ונבחן על דעה, יכולה להיות עברה שעשה בעבר, שעליה הוא נענש, כמו שנאמר (משלי יא, לא): הן צדיק בארץ ישלם. — אף כי רשע וחוטא. — ולפעמים מיסר ה' את הצדיק בעולם הזה, כדי להרבות את שכרו בעולם הבא, כמו שנאמר (דברים ח, טו): למען עתה ילמען נסתף להיטבך באחריתך. — ולפעמים ה' מיסר אותו כדי להראות שהוא עובד את הבורא בשמחה ובסתר פנים ימות גם כשהוא סובל מעני ויסורים, כדי שילמדו ממנו בני האדם, כמו שידוע לה מיסוריו של איוב. — ולפעמים הבורא מנסה את הצדיק בעני, מחסור ומחלות, בגלל רשעות בני דורו, כדי להראות את חסידותו, שהוא עובד את האלהים גם כשהוא מדכא ביסורים, ולהקליט בכך את ההבדל שבינו

פתיח

לשון כי הוא מחזיק בתומתו גם כשהוא שרוי בצער ויסורים. (המלפס)
נא. כדי להראות את חסידותו, כדי שהרשעים יצדיקו את משפט הבורא באחרית הימים. כשיראה שהצדיקים מקבלים שכר והם מקבלים עונש, ולא יהיה להם פתחון פה לומר, הרי הם היו חיים בדוריו והיו כאחר מאתנו, ולמה להם מניע שכר ולנו עונש. (מנוח הלבנות ופת לחם)

ט. הן צדיק בארץ ישלם, מרוע סומך הרשע על הצלחתו וחושב שלא יענש אף פעם. הרי ראה הוא כי גם הצדיק נענש בעולם הזה על העבדות שעשה, אף כי רשע וחוטא, וכל שכן שיענש הרשע וחוטא, או במיני או כמות. — הרי שמענישים את הצדיק בעולם הזה. (דפי רש"י ותוצות דוד)
נ. מיסוריו של איוב, שה' יסר אותו כדי להוכיח

כמו שזאמר (ישעיה נג, ד): אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם. — ויש שיהיה, מפני שאינו מקנא לאלהים לקחת הדין מאנשי דורו, כמו שידעת מענין עלי ובניו, שאמר בהם הכתוב (שמואל א ב, לו): והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתתחות לו לאגודת כסף וכפר לחם.

אבל טובת האל יתברך על הרשע, יש שתהיה בעבור טובה שקדמה לו, יגמלוהו האלהים עליה בעולם הזה, כמו שאמר (דברים י, י): ומשלם לשנאיו אל פניו להאבדו, ותרגמו בו הראשונים: ומשלם לסנאוהי טבון דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאוכריהון. — ויש שתהיה על דרך הפקדון אצל,

— 8 — כ"ב ט"ב — 8 —

לכנייהם, כמו שזאמר (ישעיה נג, ד): אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם. — ולפעמים סבת הדבר היא, מפני שהוא לא מקנא את קנאת ה' למחות בכני דורו, כמו שידוע לך מהענין של פני עלי שזאמר עליהם (שמואל א ב, לו): והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתתחות לו לאגודת כסף וכפר לחם.

והרי כמה מין הסבות הנכונות, שבגללן קנה שה' מטיב לרשע: — א. כדי לשלם לו שכר על מצוה שעשה בעצמו. ב. כדי שיגמול את הטובות לכנו שיהיה צדיק. ג. כדי שהטובות יגמרו את מוחו ואת רצונו. ד. כדי לשלם קנה שכר לאביו שהיה צדיק. ה. כדי לנסות את בני האדם, אם יחדלו לעבד את ה' פשיטאו את העלאת הרשעים, או ימשיכו לעבד את ה' על אף הקשים הקרובים בדבר.

ואלו הטובות שהאל יתברך מטיב לרשע, לפעמים הסבה לכך היא, מפני שעשה בעבור דבר טוב, האלהים משלם לו שכר עבורו בעולם הזה, כמו שזאמר (דברים י, י): ומשלם לשנאיו אל פניו להאבדו, ותרגם אונקלוס: ומשלם לשנאוהי טבון דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאוכריהון. — ולפעמים ה' מוסר

פתחי כ"ב

נג. כל הנותר בביתך, אעפ"י שלא חטא פנחס כמו אחיו חפני, בכל זאת נענש כמורה, מפני שהיה לו למחות בו ולא מיחה כמו שאמר חז"ל (סוכה נח:).

נד. ומשלם לשנאוהי, — ומשלם לשנאוהי עבור הטובות שהם עושים בחייהם, כדי להאבד אותם. — ובתרגום יונתן מבואר יותר: ומשלם לסנאוהי אגר עובדיהון טביא "בעלמא הדין" מן בגלל דמשיצא יתהון "בעלמא דאחי". — ומשלם לשנאוהי שכר מעשיהם הטובים בעולם הזה, כדי להאבד אותם בעולם הבא. (המלעס)

נג. אכן חלינו הוא נשא, כשיראו הגוים באחרית הימים את ישועת ישראל, יאמרו:

אכן, עתה מתברר, כי העצור שהיו ישראל טובלים בגלות לא היה בעונם, שהרי דביקים היו בה' גם כמצבים הכי קשים, ואנו אעפ"י שהיינו חיים בשלום ושלוה היינו מחזיקים באמונת שך, אלא חלינו הוא נשא, אנוהו גרמנו להם את צרותיהם, ומכאובינו סבלם, בגללנו הם סבלו יסורים, כדי שנבין את רגעת הרמה ואת צדקתם, ונצדיק את הישועה הגדולה שה' עשה להם.

(רד"ק)

עד שיתן לו האל יתברך בן צדיק ויהיה ראוי לה, כמו שאמר (איוב כו, ז):
 יכין וצדיק ילבש, ואמר (קהל' ב, כו): ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת
 לטוב לפני האלהים. — ואפשר שתהיה הסבה הגדולה שבסבות מותו ורעתו,
 כמו שכתוב (קהל' ה, יב): עשר שמור לבעליו לרעתו. — ואפשר שתהיה,
 להאריך הבורא יתעלה לו עד שישבו ויהיה ראוי לה, כמו שידעת מענין
 מנושה. — ויש שתהיה, לחסד שקדם אביו, והיה ראוי להטיב לבנו בעבורו,
 כמו שאמר ליהוא בן נמשי (מלכים' י, ל): בני רכעים ישבו לך על כפא
 ישראל, ואמר (משלי כ, ז): מתהלך בתמו צדיק אשרי בניו אחריו, ואמר (תהלים
 לו, כה): נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. —
 ויש שתהיה לנסות אנשי התרומות והמצפונים הרעים, כשהם רואים זה ממחרים
 לסור מעבודת הבורא, וחשים להתרצות אל אנשי הרשע וללמוד ממעשיהם,

— * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — *

לו את הטובות בתור פקדון, עד שיתן לו האל יתברך בן צדיק שיהיה ראוי להן,
 כמו שאמר (איוב כו, ז): יכין וצדיק ילבש, ועוד נאמר (קהל' ב, כו): ולחוטא נתן ענין
 לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים. — ולפעמים הטובה שה' נותן לרשע,
 הוא הגורם העקרי למותו ורעתו, כמו שכתוב (קהל' ה, יב): עשר שמור לבעליו
 לרעתו. — ולפעמים ה' משהה בידו את הטובות ומאריך לו אף, מפני שידע
 שסופו לתור בתשובה ויהיה ראוי להן, כמו שידע לך מסופו של מנושה המלך.
 — ולפעמים ה' מטיב לרשע מפני שאביו עשה חסד בעבור, והיה ראוי שייטיב
 לבנו בזכותו, כמו שאמר ה' ליהוא בן נמשי (מלכים' י, ל): בני רכעים יישבו
 לך על כפא ישראל, ונאמר (משלי כ, ז): מתהלך בתמו צדיק אשרי בניו אחריו,
 ונאמר (תהלים לו, כה): נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש
 לחם. — ולפעמים משרת הדבר היא, כדי לנסות את בני האדם הנראים כצדיקים,
 ולברר מי מהם הם צדיקים רק כלפי חוץ, ומי מהם הם צדיקים באמת, אלה,
 שפראותם את הצלחת הרשעים, סרים מהר מעבודת הבורא ומקורזים למצא חן
 בעיניהם וללמוד ממעשיהם, מתברר שהם רמאים צבועים שפגמיותם משחחת, ואלה,

פתחי לב

המים ב' ל'ג. (המקום)
 נו. בני רכעים, אעפ"י שהיו כל ארבעת המלכים
 שמלכו מורע יהוא רשעים והלכו בדרך ירבעם
 בן נבט, כמבואר בפסוקים, בכל זאת נתן ה' להם
 את המלוכה בזכותו של יהוא שהשמיד את כל בית
 אחאב. (המקום)

נה. ולחוטא נתן ה' בלבו ענין, תשובה, לאסוף
 ולכנוס הון, כדי לתת הון זה אח"כ לצדיק
 שהוא טוב לפני האלהים. (מצודת דוד)

נו. מסופו של מנושה המלך, שהכעיס את ה' מאר
 בתועבותיו, ולכסוף חור בתשובה, כמסופר בדברי

ויתברר הנבר לאלהים, ויראה הנאמן בעבודתו, בסכלו עת ששולמין בו ומבלישין אותו, ויקבל שכר מהבורא יתעלה על זה, כמו שידעת מענין אליהו עם איזבל וירמיהו עם מלכי דורו.

וכיון שהתברר חיוב הגלגול על הסבות על בני אדם, נבאר עתה, כי אין כל אדם חייב לחזר על כל סבה מסבות הפרץ, כי הסבות רבות, מהן נקלות שפירן מעט, כסחורה בחנות, או מלאכת יד שפירתה מעט, כהפירה, וכאחוי, והספרות, ואצור המסחרים, ושכיר הארסים והפועלים והשמושים בעבודת הארמה. ומהן סבות יש בהן גיעה וטרח, כעבוד העורות, והוצאת הפרז והנחשת מן מוצאיהם, וזקוק הכסף בעופרת, ונשא המשאות הכבדות, ולכת בדרכים רחוקים תמיד, ועבודת האדמה וחרישתה, וכיצא בהם. ומי שהוא מבני אדם חזק בנופו וחלש בהכרתו, ראוי לו מהן מה שיש בו מן

— 5 מו"ב —

שלמרות הצלחת הרשעים ממשיכים לעבד את ה', וסובלים ממה שהרשעים מושלים עליהם ומכלימים אותם, מתברר שהם הצדיקים שלכם שלם עם ה', ומתגלה שהם הנאמנים באמת לעבודתו, ויקבלו מהבורא יתברך שכר על זה, כמו שידוע לך מהרד"פות שסכל אליהו הנביא מאיזבל וירמיהו ממושלי דורו.

מאחר שה' הוא המפרנס של האדם, ועל האדם לעסוק בצרכי פרנסתו רק כדי לקיים בזה את רצון ה', כידו לבחור לעצמו מקצוע שיש לו נטיה אליו ושהוא נוח לו. וגם אם לפעמים אין לו ממקצוע זה די פרנסתו, אין לו צורך ולא תועלת לעבור למקצוע אחר, שהרי לא המקצוע הוא המפרנס אותו, אלא ה' הוא המפרנס אותו, ואם רצון ה' לפרנס אותו יותר ברות, כידו יתברך לעשות זאת גם על ידי אותו המקצוע שהוא בחר לעצמו. — ההתעסקות בפרנסה מתוך השקפה זו, לא רק שאין היא עומדת בסתירה עם הכטחון כה', אלא היא אף נחשבת למצוה, שה' משלם עבורה שכר.

ומאחר שהוכחנו כי מחובת בני האדם לחזר אחרי אמצעים שיתפרנסו על דם, נבאר עתה כי אין האדם חייב לחזר אחר כל אחד מאמצעי הפרנסה הבאים לידי, אלא כידו לבחור לעצמו את אותו האמצעי שהוא מתאים ביותר לתכונותיו. שהרי אמצעי הפרנסה רבים הם, ישנם כאלה שהם קלים, ויטעונים רק טרחה מועטה, כגון מסחר בחנות, או מלאכה השעונה רק מעט טרחה, כגון התיטות, הרקמה, הכתיבה, התסנת סחורות, ותיווך קבלנים ופועלים לעבודת חקלאות. וישנם אמצעי פרנסה השעונים גיעה וטרח, כגון עבוד עורות, חציכת הפרזל והנחשת מהמכרות, זקוק הכסף על ידי עפרת, טעינת משאות כבדים, נסיעה תמידית בדרכים רחוקות, עבוד האדמה וחרישתה, וכיצא בזה, ואותו אדם שנופו חזק

היגיעה, כפי שיכול לסבל, וכי שהוא חלש בגופו והפחתו חזקה, אל יבקש
מסכות הטרף מה שמיגע גופו, אך יטה אל מה שידה קל על גופו ויוכל
להתמיד עליו.

ולכל אדם יש חפץ במלאכה או סחורה מבלתי וולתה, כבר הטביע האל
לה בטבעו אהבה וחבה, וכן בשאר החיים, כמו שהטביע בטבע
החתול צידת העכברים, ובטבע הנץ צידת מה שראוי לו מן העוף, ובטבע
האיל צידת הנחשים. וכן יש מן העופות שיצודו הדגים לבר. וכן בטבע מין
ומין ממיני החיים נמיה ותאוה אל מין ממיני הצמחים והחיים, הטבע עליו
להיות סבה למוזנו, ותכונת גופו ואבריו ראויין לדבר ההוא, כפה הארד
והשוק הארד לעוף שהוא צד את הדגים, וכשן והצפרן החזק לארי, והקרניים
לשור ולאיל, ואשר תוכן מוזנו מן הצמח לא נתן לו כלי הציד והטרף.

ועל הרמיון הזה תמצא מדות בני אדם וגופותם מוכנות לסחורות ולמלאכות.
ומי שמוצא במדותיו וטבעו כסף אל מלאכה מהמלאכות, ויהיה גופו
ראוי לה, ויוכל לסבל את מרתה, יחזר עליה, וישם אותה סבה להבאת

— *

ושכלו חלש, מתאימים לו אמצעי פרנסה הטעונים יגיעה גופנית כפי שהוא כול
לסבל. אבל מי שגופו חלש ושכלו חזק, אל יבקש אמצעי פרנסה המגיע את גופו,
אלא יבחר לעצמו אמצעי כזה שהוא קל לגופו. שייכל לעסוק בו תמיד.

ורבץ אדם יש תשוקה ונטיה למקצוע או למסחר מסים, יותר מאשר למקצועות
וענפי מסחר אחרים, מפני שהאל הטביע בו אהבה וחבה לאותו מקצוע או
מסחר. וכן הוא גם אצל שאר בעלי החיים. בכל אחד הטביע ה' נטיה משלו.
למשל, לחתול נתן ה' טבע לצוד עכברים. לנץ נתן ה' טבע לצוד עופות, לאיל
נתן ה' טבע לצוד נחשים, וכן ישנם עופות הצדים רק דגים. וכן נתן ה' לכל מין
ומין מבעלי החיים נטיה ותאוה אל אחד ממיני הצמחים ובעלי החיים, כדי שנטיה
זו תהיה האמצעי למחייתו. והתאים ה' את מבנה הגוף והאברים של כל מין ומין
מבעלי החיים לנטיה שלהם. למשל, לעוף הצד דגים כרא ה' פה ארד ושוקים
ארפות, ולצורה הנזון מדרושת חיות, כרא ה' שנים וצרפרנים חזקות. ואלו לבעלי
החיים הנזונים מהצמחים לא נתן ה' כלי ציד וטרף.

ובדומה לדגמה זו תמצא, שכל אדם מסגל למקצוע או מסחר מסים, בהתאם
למדותיו ומבנה גופו. ומי שמוצא במדותיו וטבעו תשוקה אל מקצוע
מסים, וגופו מתאים אליו, והוא מסגל לסבל את היגיעה הדרושה למענו, יחזר

מוזנו, ויסבל מתקה ומירדותה. ואל יקוץ כשימנע ממנו הפרך בקצת העתים, אך יבטח באלהים שיספיק לו טרפו כל ימי חייו.

ויכון במרדת לבו וגופו בסבה מן הסבות והסבוב עליה, לעמוד במצות הבורא שצוה האדם להתעסק בסבות העולם, כעבודת האדמה וחרישתה וזריעתה, כמו שכתוב (בראשית ב, טו): ויקח יי אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, ולהשתמש בשאר בעלי חיים בחולותיו ומוזניו ובגן הפרינות והכנת המזונות, ולהשתמש בנשים ולבעל אותן להרבות הזרע, ויהיה נשכר על פגותו בהם לאלהים בלבו ומצפוניו, בין שיגמר לו חפצו, בין שלא יגמר לו חפצו, כמו שכתוב (תהלים קכח ב): גיע כפיד כי תאכל אשריך וטוב לך, ואמרו רבותינו וזכונם לברכה (אבות ב, יב): וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והיה בטחונו באלהים שלם, ולא ייקנו הסבוב על הסבות להבאת טרפו כהן מאומה, כשהוא מכון בהם בלבו ומצפוניו לשם שמים.

— * ————— * ————— * ————— *

אחרי אותו מקצוץ, ונעשה אותו אמצעי להשגת מחיתו, ונעסק בו כרצון. בין כשהוא מצליח בו ובין כשהוא לא מצליח בו, ולא ימאס בו גם אם לפעמים אין לו מסגור די פרנסתו, אלא יבטח באלהים שימצא לו את פרנסתו כל ימי חייו.

וכאשר מחשבותיו וגופו עסוקים באחד מאמצעי הפרנסה, או בהשתדלות להשיג אמצעי זה, תהיה פגותו לקיים את מצות הבורא שצוה לאדם לעסק באמצעים גשמיים לשם עבוד האדמה, חרישתה וזריעתה, כמו שכתוב (בראשית ב טו): ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, וישצוה להשתמש בשאר בעלי החיים לצרכיו ותזונתו ולכנות מדינות והכנת מזון, וישצוה לשאת אשה כדי להוליד בנים. — וכשהוא מכון בדברים אלה לשם שמים, הוא יקבל שכר על זה, בין אם הוציא את שאיפתו לפעל, ובין אם לא הוציא את שאיפתו לפעל, כמו שכתוב (תהלים קכח ב): גיע כפיד כי תאכל אשריך וטוב לך, ואמרו רבותינו ו"ל (אבות ב, יב): וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ובטחונו באלהים ישאר שלם, ולא יפגם במאומה בזה שהוא משתדל להשיג אמצעים שיתפרנס על ידם, אם הוא מכון בלבו ובמצפוניו לעשות זאת לשם שמים.

סתי' ל

נח. ונצוה להשתמש בשאר בעלי החיים וכו' ונצוה לשאת אשה, כמו שנאמר (בראשית א כח): ויאמר להם אלהים פרו ורבו וגו' ורדו כדגת הים ובעוף השמים וגו'.

ואל יחשב כי טרפו מעמד על סבה ידועה, ושם המנע הסבה ההיא ממנו לא יבוא בסבה אחרת, אבל יבטח על האלהים בטרפו, וידע, כי הסבות כולן אצל הבורא שוות, יטריפדו במה שירצה מהן ובעת שירצה, מאיזה ענין שירצה, כמו שאמר הכתוב (שמואל א יד, ו): כי אין לוי מעצור להושיע ברב או במעט, ואמר (דברים ח, יח): כי הוא הנותן לך פה לעשות חיל, ואמר (זכריה ד, ו): לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר יי צבאות.

פרק רביעי

אכל הדברים שחיב המאמין לבטח בהם על הבורא יתעלה, כוללים אותם שני מינים. אחד מהם, דברי העולם הזה, והשני, דברי העולם הבא. ודברי העולם הזה יחלקו לשני חלקים.

אחד מהם, עניני העולם לתועלות העולם הזה, השני, עניני העולם לתועלות העולם הבא. ועניני העולם לתועלות העולם הזה יחלקו לשלושה חלקים.

— 8 — פ"ב ט"ז — 8 —

ואל יחשב האדם כי פרנסתו תלויה באמצעי מסים, ושם יעדר ממנו אותו אמצעי לא תבוא פרנסתו על ידי אמצעי אחר, אלא יבטח על האלהים בפרנסתו. וידע כי כל האמצעים שווים אצל הבורא, ויבדל לפרנס אותו על ידי איזה אמצעי שירצה, ויכל זמן שירצה, באיזה אופן שירצה, כמו שאמר הכתוב (שמואל א יד, ו): כי אין לה מעצור להושיע ברב או במעט, ונאמר (דברים ח, יח): כי הוא הנותן לך פה לעשות חיל, ונאמר (זכריה ד, ו): לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר יי צבאות.

פרק ד

שבעת הדברים שהאדם חייב לבטח בהם על ה', וכאשר הכשותן הנכון שיש להשמע בו ככל אחד משבעת הדברים הללו:

הדברים שהאדם המאמין בה' מחיב לבטח בהם על הבורא יתברך, כוללים שני סוגים. סוג אחד הם דברים הנמצאים בעולם הזה, והסוג השני הם דברים הנמצאים בעולם הבא. הדברים הנמצאים בעולם הזה נחלקים לשני חלקים. חלק אחד הם דברים הנמצאים בעולם הזה המביאים תועלת בעולם הזה, והחלק השני הם דברים הנמצאים בעולם הזה המביאים תועלת בעולם הבא. — הדברים הנמצאים בעולם הזה המביאים תועלת בעולם הזה נחלקים לשלושה

אחד מהם, תועלות גופו בלבד, והשני, תועלות טרפו וסבות הונו ומיני קניינו, והשלישי, תועלות בני ביתו ואשתו וקרוביו ואוהביו ואויביו, ומי שהוא למעלה ממנו ולמטה ממנו מפתות בני אדם.

ועניני העולם לתועלות העולם הבא יחלקו לשני חלקים. אחד מהם, חובות הלכות והאברים שהוא מתיר בהן לכו, ואין מעשהו יוצא בהן להנאת זולתו ולא להזקו, והחלק השני, חובות האברים אשר לא יוכל לעשותם אלא בהשתתפות זולתו עמו בפעל ובהפעל, כצדקה וגמילות חסדים ולמוד החכמה ולצוות בטוב ולהזהיר מן הרע.

ועניני העולם הבא יחלקו לשני חלקים. אחד מהם, הנמול הראוי, והשני, שהוא מחסד הבורא יתעלה על החסידים והנביאים לעולם הבא.

והנה כל הדברים שבזמנים בהם על הבורא יתברך, שכעה חלקים. אחד מהם, עניני גוף האדם בלבד, והשני, עניני הונו וסבות טרפו, והשלישי,

— *

חלקים. חלק אחד הם דברים שיש בהם תועלת לגופו בלבד. החלק השני הם דברים שיש בהם תועלת לפרנסתו והונו וקניניו השונים. והחלק השלישי הם דברים שהתועלת שלהם היא, יחס נכון מצדו כלפי בני ביתו, כלפי אשתו, קרוביו, אוהביו ואויביו, וכלפי השכבות השונות של בני האדם. הן אלה שמעמדם גבה ממעמדו, הן אלה שמעמדם נמוך ממעמדו.

הדברים הנמצאים בעולם הזה המביאים תועלת בעולם הבא נחלקים לשני חלקים. חלק אחד הן החובות המטלים על הלכות ועל האברים הנוגעים אליו בלבד, ואין הם מביאים הנאה או נזק למישהו אחר. והחלק השני הם החובות המטלים על האברים, אשר אין הוא יכול לעשותם אלא במשתף עם מישהו אחר, אם על ידי שהוא עושה את הפעלה לאחר, או על ידי שהאחר עושה את הפעלה לו, כגון: צדקה, גמילות חסדים, למד תורה, לצוות טוב ולהזהיר מעשות רע.

והדברים הנמצאים בעולם הבא נחלקים לשני חלקים. חלק אחד הוא השכר המגיע לו, שהוא ראוי לו, והחלק השני הוא השכר שהבורא יתברך מוסיף לחסידים ולנביאים בעולם הבא, בתור חסד.

נמצא, כי כל הדברים הטעונים כשחון על הבורא יתברך, נחלקים לשכעה חלקים. החלק הראשון כולל את הדברים הנוגעים לגוף האדם בלבד. החלק השני כולל את הדברים הנוגעים להונו ואמצעי פרנסתו. החלק השלישי כולל

עניי אשתו ובניו וקרוביו ואוהביו ואויביו, והרביעי, חובות הלכות והאברים שהוא מתיחד בתועלתו והזקתו, והחמישי, חובות האברים שתועלתן והזקתן מתעברות אל זולתו, והששי, גמול העולם הבא אשר יהיה כפי המעשה בעולם הזה, והשביעי, גמול העולם הבא אשר יהיה מהבורא יתברך על דרך החסד על סגולתו ואוהביו, כמו שכתוב (תהלים לא, כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים כך נגד בני אדם.

ובנין שפרשתי ההקדמות אשר בעבורן יתכן הבטחון מן הבטוח באלהים יתעלה, יש עלי לסמוך להן פרוש אפי' ישר הבטחון בכל אחד מהשבעה דברים, אשר בהם יבטח כל בטוח על אלהים ועל זולתו, אחד אחד.

ואמר בפרש החלק הראשון מהם, והוא בעניי גוף האדם בלבד, והם חיו ומותו וטרף מזונו למחיתו ומלבושו ודירתו ובקריאותו וחליו ומדותיו.

ל ב ט ו ב

את הדברים הנזעים לאשתו, בניו, קרוביו, אוהביו ואויביו. החלק הרביעי כולל את החובות המשלים על הלכות ועל האברים, שהתועלת והזקק שלהם נוגעים אליו בלבד. החלק החמישי כולל את החובות המוטלות על האברים, שהתועלת והזקק שלהם נוגעים גם לאחרים. החלק הששי כולל את שכר העולם הבא הנזקק לאדם כפי מעשיו בעולם הזה. והחלק השביעי כולל את שכר העולם הבא שהבורא יתברך נותן לבחיריו בתור חסד, כמו שכתוב (תהלים לא כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים כך נגד בני אדם.

ובנין שפרשתי בפרק הקודם את ההקדמות שעליהן מבסס בטחונו של האדם באלהים יתברך. עלי לבאר בסמוך להקדמות אלה את צורת השמוש הנכונה בבטחון בכל אחד משבעת התקנים הנ"ל. שקתוצאה ממנה יבטח כל בעל-בטחון על האלהים, ויתר עם זה יעשה גם את הפעולות הדרושות מצדו, כדי להגיע לשבעת הדברים הללו.

על האדם להאמין, כי כל הדברים שקיימו תלוי בהם, נגזרו מראש על-ידי הבורא, ואף אדם אינו יכול לשנות אותם, ושדברים אלה הם הזכי טובים עבדו. — אך על אף אמתותו זו, עלי לפעל מצדו במיטב יקלתו כדי להגיע לדברים אלה בדרך השבע, אבל בלי לחשב, כי הפעולות עצמן הן שעוזרות לו, אלא מתוך אמתות, שה' הוא שעוזר לו בדרך הפעולות שהוא עושה.

ואתחיל לפרש את החלק הראשון, הכולל את העניינים הנזעמים לגוף האדם בלבד, דהיינו: חיו ומותו, תזונתו, הלבושתו, דירתו, בקריאותו, חליו

ואפני הישר בכפחון על אלהים בכל ענין מהם, שישליך את נפשו כהם להליכות הנזר, אשר גור לו הבורא מהם, ותכמת נפשו באלהים יתברך, וידע, כי לא יזמר לו מהם אלא מה שקדם ברעת הבורא שהוא הנכון לעניינו בעולם הזה ובעולם הבא ויותר טוב לאתירתו, ושהנהגת הבורא לו בכלם שוה, אין לשום בריה בהם עצה ולא הנהגה אלא כרשותו וגזרתו ודינו. וכמו שאין ביד הברואים חיו ומותו וחלו ובריאותו, כן אין בידם טרף מזונו וספקו ולבשו ואשר ענינו גופו.

ועם ברור אמונתו, כי ענינו מסור אל גזרות הבורא יתעלה, ושכחית הבורא לו היא הבחירה הטובה, הוא חייב להתגלגל לסבות תועלותיו, ולבחור הטוב כצראה לו מן הענין, והאלהים יעשה מה שקדמה בו גזרתו.

והדומה לזה, כי אדם, אף על פי שקצו ומדת ימיו קשורים בגזרת הבורא יתברך, יש על האדם להתגלגל לסבות החיים במאכל ובמשתה ומלבוש ובמעון כפי צרכו, ולא יניח את זה על האלהים, שיאמר: אם קדם

— * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — *

ומדותיו. — הצורה הנכונה של הכשחון על האלהים בכל אחד מענינים אלה היא, שמסר את עצמו בענינים אלה לידי ההנהגה שהבורא גזר עליו, ויבטח על האלהים יתברך, וידע כי לא יצאו לפעל אצלו מענינים אלה, רק אותם הדברים שהבורא ידע מראש שהם הנכונים לצורך ענינו בעולם הזה ובעולם הבא. ואף אם לפי ראות עיניו נדמה לו שאין הם טובים עבורו, ללא ספק הם הטובים ביותר לאתירתו. וידע, כי הנהגת הבורא אתו בכל הדברים הללו היא שוה, בזה שאין לאף נכרא עצה לשנות אותם ולא כח להנהיג אותם, רק ברשות הבורא ובכח גזרתו ודינו. וכשם שחיו ומותו, חלו ובריאותו, אינם מסורים ליד הברואים, כך גם לא מסורה לידם תזונתו, כלכלתו, הלבושתו, ואשר ענינו גופו.

ולמרות שכריתה לאדם האמונה, כי עניניו מסורים לגזרת הבורא יתברך, וכי מה שהבורא בוחר עבורו היא הבחירה הטובה ביותר, בכל זאת הוא חייב לעסוק באמצעים שביאו לו את תועלותיו, ולבחור מבין האמצעים את אלה שלפי ראות עיניו הם הטובים ביותר, ונאמן כי אמצעותם יעשה האלהים את מה שהוא גזר מראש.

למשל, חיי האדם. אף על פי שקצו ומספר ימיו תלויים בגזרת הבורא יתברך, בכל זאת על האדם לעשות מצדו מה שיקדו כדי לשמור על חייו. על ידי שיאכל, וישתה, ויתלבוש, ויגור, כפי שדרוש לו, ואל ישאיר זאת לאלהים, ואל

אֲרוֹנוֹ לְשֹׁמֵר מָקוֹם לְזִמְנֵי יְדוּעַ, וְהוֹדִירוּ שְׂלֵא יִפְרֵד מִמֶּנּוּ עַד שִׁיבָא שְׂלֵיָא
אֲרוֹנוֹ אִלּוּ. וְכֵן שֹׂרָהָ שְׁבוּשָׁשׁ הַשְּׁלִיחַ לְבֵא, וּנְפֵרֵד מִן הַמָּקוֹם קִרְם בּוֹא, וְקִקְצָף
עָלָיו אֲרוֹנוֹ וְהַעֲנִישׁוּ עֵשׂ גְּדוֹל. וְכֵן הַפְּמִית אֶת עֲצָמוֹ יֵצֵא מִעֲבוּרָת
הָאֵלִידִים אֶל הַמִּרְזוֹת, בְּהַפְּסוֹ בְּסִנְתָּה הַמֶּת.

וַעֲלֶה בְּנֵי אֶתֶּה מוֹצֵא שְׁמוּאֵל עָלָיו הַשְּׁלוֹם אוֹמֵר (שְׁמוּאֵל א טו, ב): אִיךְ אֵלֶּךְ וְשָׁמַע שְׁאוּל הַרְגֵנִי, וְלֹא נִחְשַׁב לוֹ לְחִסְרוֹן בְּמַתּוֹנוֹ עַל הָאֱלֹהִים, אֵדָה הִיטָה הַתְּשׁוּבָה מֵאֱלֹהִים לוֹ כְּמֵה שְׁמוּרָה כִּי וְרִיזוֹתוֹ כֹּה מִשְׁבַּחַת, וְאָמַר לוֹ (שְׁמוּאֵל א טו, ב): עָנִילָת בֶּקֶר תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאָמַרְתָּ לְזִבְתָּ לִּי בָאֲחִי, וְשָׂאֵר הָעֵנִין. וְאֵלּוֹ הָיָה זֶה קִצּוֹר בְּמַתּוֹנוֹ, הִיטָה הַתְּשׁוּבָה אֵלָיו (דְּבָרִים כב, לט): אֲנִי אֲמִית וְאֶחָיָה מִחֲצִיתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא, אוֹ הַרוּמָה לוֹ, כְּמוֹ שְׁאָמַר לְמֹשֶׁה עָלָיו הַשְּׁלוֹם, עַתָּה שְׁאֲמַר לוֹ (שְׁמוֹת ד, י) כִּי כָבֵד פַּה וּכְבֹּד לְשׁוֹן אֲנִכִּי: מִי שֶׁסָּה פֶה לְאָדָם אוֹ מִי יְשׁוּם אֱלֹם אוֹ תִרְשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עוֹר. וְאִם שְׁמוּאֵל, עִם תָּם צִדְקָתוֹ, לֹא הִקְלָל לְחַפְזָם בְּסִפָּה קִטְנָה מִסְבּוֹת הַסִּפָּה, אֵף עַל פִּי שְׁהִיָּה נִכְנָם בָּהּ בְּמַצּוֹת הַבּוֹרֵא יִתְבַּרְךְ, בְּשֹׁאֲמֵר (שְׁמוּאֵל א טו, א): מִלֵּא קִרְנֶךָ שִׁמְךָ וְלֵךְ אֶשְׁלַחְךָ

212 25

שהוא נמשל בזה לעבד, שאדונו צוה לו לשמור על איזה דבר למשך זמן מסוים, והזהיר אותו שלא יעזב את המקום עד שיבוא אליו שליח אדוניו. וכיון שראה העבד שהשליח בושש לבוא, הוא עזב את המקום לפני בוא השליח. וכעס עליו אדונו והעניש אותו בענש חמור. ובדומה למשל זה, מי שהמית את עצמו, עזב את עבודת האלהים, והמרה אותו בזה שנכנס לסכנת מות.

וַיִּכְרֶן אותה מוצא שאמר שמואל הנביא עליו השלום כאשר ה' שלח אותו למשח את דוד למלך (שמואל-א טו כ): איך אלך ושמע שאול והרגני, והסוסו זה לא נחשב לחסר כטחון על האלהים מצדו, אלא אדרבה, מהתשובה שהאלהים ענה לו, יש להבין כי והירוחו זו הייתה משפחת, שהרי ה' ענה לו (שמואל-א טו כ): עגלת בקר תקח בידך ואמרת לבובא לה: באתי, וקראת לישי בזבח ואנכי אודיעך את אשר תעשה ומשחת לי את אשר אמר אליך. ואלו היה הסוסו של שמואל נחשב לחסר כטחון מצדו, אז היה ה' עונה לו: אני אמית ואתה נגוי, או תשובה דומה, כמו שענה ה' למשה רבנו עליו השלום לשאמר לו (שמות יד ט): כי כבד פה וכבד לשון אנכי, וענה לו ה': מי שם פה לאדם או מי? שום אדם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה' — ואם שמואל אף על פי שהיה צדיק גמור, לא הקל לעצמו להכנס אפילו לסכנה קטנה ביותר, למרות שהיה נכנס לסכנה זו על פי צווי הבורא לתבוע שאמר לו (שמואל-א טו א): מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי.

ותרבה תבואתה, ויכרך אותה הבורא, ואין ראוי לו להניח האדמה מכלי עבודה זריעה בבטחונו על גזרת הבורא שתצמיח האדמה בלתי זרע שקדם לו. וכן בעלי המלאכה והשכירות מצוין לחזור על הפרק בהם עם הבטחון באלהים כי הפרק בידו ורשותו, ושהוא ערב בו לאדם ומשלימו לו באיזו סבה שירצה, ואל יחשב כי הסבה תועיל לו או תיזקו מאומה.

ואם יבוא לו טרפו על פנים מאפני הפכות אשר התעסק בהן, ראוי לו שלא יכטח על הסבה ההיא, וישמח בה, ויוסיף להחזיק בה, ויטה לבו אליה, כי יחלש בטחונו באלהיו. אך אין ראוי לו לחשב כי תועילנו יותר ממה שקדם ברעת הבורא, ואל ישמח בהדבקו בה וסבובו עליה, אך יודה הבורא אשר הטרפו אחר גיעתו, ולא שם עמלו וטרחו לריק, כמו שכתוב (תהלים קכח ב): יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.

ואמר אחר מן החסידים: אני תמה ממי שנותן לחברו מה שגזר לו אצלו הבורא, ואחר כך יזכיר לו טובתו עליו בו, ויבקש להודות אותו עליו.

— כ ב ט ו —

וישלח בה את פרכתו, וכמו שלא נכון מצדו להשאיר את האדמה ללא עבוד וללא זריעה על סמך בטחונו על ה', ולומר: אם הבורא גזר שהאדמה תצמיח, אז היא תצמיח גם אם לא אנרע אותה, — כך גם בעלי המלאכה והסוחרים והשכירים מצוים לחזור אחרי פרנסתם, כל אחד על-ידי מקצועו, ויחר עם זה עליהם לבטח באלהים שהפרנסה נתונה בידו ובכרשותו, ושהוא ערב לאדם שתהיה לו פרנסה, ושפידו להמציא אותה לאדם דרך איזה גורם שירצה, ואל יחשבו שהגורם עצמו יכול להועיל או להזיק להם מאומה.

ואם האדם משיג את פרנסתו על-ידי האמצעי שהוא עוסק בו, לא נכון מצדו לבטח על האמצעי עצמו, ולשמח בו, ולהשתדל להחזיק בו יותר, ולרבו בו את מחשבותיו, באלו היה אמצעי זה המפרנס שלו, כי על-ידי כך נחלש בטחונו באלהיו. ולא נכון מצדו לחשב כי האמצעי יעזר לו יותר ממה שהבורא החליט מראש, ואל ישמח על מה שדבק באותו אמצעי והשתדל להשיג אותו, אלא יודה הבורא על אשר המציא לו את פרנסתו אחרי שיגע למצוא, ולא נתן שעמלו וטרחתו יחיד לריק, כמו שכתוב (תהלים קכח ב): יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.

ואחד החסידים אמר: "אני מתפלל על מי שנותן לחברו את מה שהבורא גזר עליו לתת לו, ואחר כך הוא מזכיר לחברו את הטובה שעשה לו בזה, ומבקש ממנו להודות לו עליה. ועוד יותר אני מתפלל על מי שמקבל

לדחותו, כמו שצוה הבורא יתעלה (שמות כא, יט): ורפא ירפא, מבלי שיבטח על סבות הבריות והחלי שהן מועילות או מזיקות, אלא ברשות הבורא.

ובאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בספקה ובלתי סבה, כמו שנאמר (תהלים ק, כ): יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפֵּאם. ואפשר שירפאהו בדבר המזיק הרבה, כמו שידעת מענין אלישע במים הרעים, שרפא הוקם במלח (מלכים ב, יט), וכן (שמות טו, כה): וַיֹּרְדוּ יָי עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם, ואמרו התרמונים (במדבר תנומא שם) שהיה עץ של הדרופני, וכמוהו (שעיה לח, כא): יֵשׂאוּ דְּבַלְתַּי תְּאֵנִים וַיִּמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין וַיְחִי. וכבר ידעת מה שהיה מענין אסא כשבטח על הרופאים והניח בטחונו באלהים בחליו, מהמוסר והתוכחה לו, ואמר הכתוב (איוב ה, יח): כִּי הוּא יִכְאִיב וַיִּחְבֹּשׁ יִמְחֹץ וַיָּדוּ תַרְפִּינָה.

— * — * — * — * — * — * — *

ורפא ירפא, אך מבלי לבטח על האמצעים עצמם, כאלו שהם גורמים את הבריות או את המחלה, ומבלי לחשב שהם מצד עצמם מועילים או מזיקים, אלא מתוך אמונה שאמצעים אלה פועלים רק ברשות הבורא.

ובאשר יבטח האדם על הבורא, הוא ירפא אותו מחליו, כשירצה, אם על ידי אמצעי, או אפלו בלי אמצעי, כמו שנאמר (תהלים קז, כ): יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפֵּאם. ויחבן שהבורא ירפא אותו אפלו בדבר המזיק מאד, כמו שידוע לך מהעקבה של אלישע הנביא שרפא את המים הרעים על ידי מלחיס, שטבעו לקלקל ולפגל את המים, וכן משה רבנו עליו השלום הקמיק את המים הקרים על ידי עץ מר, כמו שנאמר (שמות טו, כה): וַיֹּרְדוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם, ואמרו תנ"ל (במדבר תנומא שם) שהיה עץ "הדרופני" שהוא מר, וכן ישעיה הנביא רפא את עורו של חזקיהו המלך בדבר המזיק לעור, כמו שנאמר (שעיה לח, כא): וַיֹּאמֶר יִשְׁעִיָּהוּ יֵשׂאוּ דְּבַלְתַּי תְּאֵנִים וַיִּמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין וַיְחִי. וכבר ידוע לך כיצד נענש אסא המלך כשבטח על הרופאים לבד ולא בטח על האלהים, ונאמר עוד (איוב ה, יח): כִּי הוּא יִכְאִיב וַיִּחְבֹּשׁ יִמְחֹץ וַיָּדוּ תַרְפִּינָה.

פתחי דב

- סב. עיי' מלח, כמסופר בספר מלכים (ב ב יט-כב):
 ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה והמים רעים והארץ משכלת (עיי' כך את תושביה), ויאמר קחו לי צלוחית (צנצנת) חדשה ושימו שם מלח ויקחו אליו, ויצא אל מוצא (מעין) המים וישלך שם מלח ויאמר כה אמר ה' רפאתי למים האלה לא יהיה משם עוד מוח ומשכלת, וירפו (ונתרפאו) המים עד היום הזה.
 סג. ולא נזכר על האלהים, כמסופר בדברי הימים (ב טו יב): ויחלה אסא בשנת שלושים ותשע למלכותו ברגליו, עד למעלה חליו (מחלתו) החפשה לאכרי הגוף העליונים, וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, וישכב אסא עם אבותיו וימת בשנת ארבעים ואחת למלכו.
 (החלקים)

ופרוש החלק השני, והוא עניני קניני האדם וסבות מרפו ואפני עסקיו במסחר ומלאכה והליכות הדרכים ומנוי ושכירות ופקידות, ועבודת המלכים וגזירות וקבלנות ואמנה וספרות, ומיני העבודות והליכות המזכרות והימים, והדומה לה ממה שמתעסקין בו לקבץ ממוץ ולהרבות מותר המותר, אפני ישר הבשחון בהם על האלהים, שיתעסק במה שזמן לו הבורא מהם לצורך ספוקו ומוזנו ולהציע אל מה שיש בו די מן העולם.

ואם יגור לו הבורא בתוספת על זה, תבואה מבלי טרה ויגיעה, כאשר יבטח על האלהים בה, ולא ירבה לחזר על הסבות, ולא יסמך עליהן בלבו. — ואם לא יגור לו יותר מן המזון, אם היו משתדלים כל אשר בשמים ובארץ להוסיף עליו, לא היו יכולים בשום פנים, ולא בשום סבה, וכאשר יבטח באלהים, ימצא מנוחת לבו ושלות נפשו כי לא יעברנו חקו אל זולתו, ולא יקדים ולא יאחר מעתו הנגזר לו בו.

— 57 טו —

על האדם לצסק בעניני העולם הזה רק כדי מחיתו וקיומו. ועליו להאמין: — א. שאם הבורא גזר שיהיה לו יותר מזה, אז הוא יציע לידי תוספת זו גם כלי כל השפלות מצדו. ב. שאף אחד אינו יכול לשלל מקצת מה שהבורא הקציע עבורו.

ופרוש הבשחון הנכון שיש להשתמש בו בחלק השני, הכולל את הענינים הנוגעים לרכוש האדם ודרכי התנהגותו בעסקיו, כגון במסחר, מלאכה, נסיעה בדרכים, התמנות, שכירות, עבודה בשרות המלוכה, סוכנות, קבלנות, מסחר באשראי והלוואות, פקידות, ושאר מיני עבודות, ונסיעות דרך המדבר והים, ודברים דומים שעוסקים בהם כדי לצבור הון ולהרבות מותרות. — הצורה הנכונה של הבשחון על האלהים בדברים אלה היא, שיתעסק במה שהזמין לו הבורא מדברים אלה כדי צורך מחיתו ומוזנו בלבד, כדי להשיג על ידם מעניני העולם רק את מה שהוא הכרחי לקיומו.

ואם הבורא גזר שיהיה לו יותר מזה, תבוא אליו תוספת זו גם כלי טרחה ויגיעה מצדו, כשיבטח על האלהים בתוספת זו, ולא ירבה לתור אחרי אמצעים כדי להשיג אותה, ולא יסמך עליהם בלבו. — ואם הבורא גזר שלא יהיה לו יותר מכדי מחיתו, אז גם אם ישמרו כל הבוראים שבשמים ובארץ להוסיף לו על כך, לא יוכלו לעשות זאת בשום אופן על ידי אף אמצעי. וכאשר יבטח באלהים בדבר זה, תהיה לו מנוחת הלב ושלות הנפש, שמה שנקצב לו לא יעבר לידי אחרים, שלא יבוא יותר מקדם ולא יותר מאחר מהזמן שנגזר עליו לבא בו.

ויש שמנהיג הבורא טרפי רבים מבני אדם על ידי איש אחד מהם, להבחין בזה עבודתו לאלהים מהמרוחו, וישים את זה מן הסבות החזקות שבסבות הנסיון וההסתה לו, כמלך שהוא ממריף חילו ועבדיו, וכן השרים ורואי המלך והסגנים, אשר סביבותיהם כחות מעבדיהם ושמשיהם ופקידיהם ונשים וקרוכים, ומשתדלים בעבורם לחזר על סבת קבוץ המזון מפנים טובים ורעים. והסכל מהם יטעה בשלשה פנים.

אחד מהם בקבצו המזון, כי הוא לוקח מה שגזר לו הבורא לקחתו על פנים מגנים ורעים. ואלו היה מבקש אותו על אפניו, היה מגיע אל חפצו ורצונו, והיה מתקנים בידו ענין תורתו ועולמו, ולא היה חסר לו ממה שגזר הבורא מאומה.

לב טוב

אדם המפרנס אחרים, חייב להיות זהיר בשלשה דברים: א. שישגיח את האמצעים הדרושים לקדו רק בדרכים ישרים והגונים. ב. שלא תהיה עינו צרה מלכת לאלה העלויים בו די צרכם. ג. שלא תצא עליהם כחשבו שהוא המפרנס והמכלכל שלהם. אלא יורה לה שששה אותו לשליח להטיב להם.

ולפעמים מפרנס הבורא בני אדם רבים על ידי אדם אחד, כדי להבחין על ידי כך אם אדם זה עובד את האלהים או ממרה אותו, והבורא עושה לו את הדבר הזה לאמצעי נסיון ואמצעי פתוי חזק ביותר. כמו למשל מלך המפרנס את חילו ואת עבדיו, וכן שרי צבא ויועצי המלך ומושלי מחוז, אשר סביבם מסתופפים עבדיהם ושמשיהם ופקידיהם, ונשיהם וקרוכיהם. וכדי לפרנס את כל הכחות הללו המסתופפים סביבם, הם משתדלים לחזר אחרי אמצעים שאפשר לצבור על ידם הון, מבלי לדקדק אם אמצעים אלה הם הגונים או לא.

ואדם כזה המפרנס אחרים, אם הוא טפש, הוא טועה בשלשה דברים.

טעות אחת היא, שהוא לוקח את ההון, שהבורא גזר שיחזק אותו, בדרכים מגנים ורעים. ואלו היה מחפש אותו בדרכים הגונים, היה גם כן מגיע אל שאיפתו ורצונו, והיה יוצא ידי החובות שהתורה מטילה עליו, והיה טוב לו בעולם הזה, ולא היה חסר לו מאומה מהדברים שהבורא גזר שיהיו לו.

פתחי 5

היצר המפתה אותו לקמץ מלאת לאחרים, ולהתעלם מצרכי העניים שעליו לפרנסם, כדי שיעזשור יותר ויותר.

(סוב והלכות ופת חזון)

סד. לאמצעי נסיון ואמצעי פתוי חזק ביותר, היכולת שנתן לו ה' לצבור הון רב, הוא נסיון חזק ביותר עבורו, אם ישתמש ביכולת זו כרצון ה', לחלק צדקה ולפרנס נצרכים, או ילך אחר עצה

והשני, כי הוא חושב שכל מה שהגיע אליו מן המזון הוא טרף מזון, ולא יבין כי הטרף מתחלק לשלשה חלקים: אחד מהם, טרף מזון, והוא כלכלת גופו בלבד, והוא המבטח מן האלהים לכל אשר בו רוח חיים עד תכלית ימיו. והשני, טרף מזון וזולתו, מאשה ובנים ועבדים ומשרתים והדומה להם, ואיננו מבטח מן האלהים לכל הברואים, אלא לסגולה מהם בתנאים מיוחדים, והוא מקרה מודמן בעת אחת, ואין מודמן בעת אחרת, כפי שמחובות הליכות דיני הבורא מן החסד והמשפט. והשלישי, טרף קנין, והוא המזון אשר אין בו תועלת לאדם, והוא שומר עליו ונוצר אותו, עד אשר יורישנו לזולתו או שיאבד ממנו. והסכל יחשב כל אשר גזר לו הבורא מן המזון, שהוא טרף מזון וכלכלת גופו, והוא כמנהג אליו ומשתדל עליו, ואפשר שיקבענו לבעל אשתו אחריו, ולהורגו, ולגדול שבשונאיו.

והשלישי, שהוא נותן הטרפים לבעליהם, כמו שגזר להם הבורא על ידו, והוא זכר טובתו להם בהם, כאלו הוא הטרפם בהם וכלכל

— 8 — כ"ב ט"ב — 8 —

והטעות השניה היא, שהוא חושב שכל הרכוש שהגיע לידי, נמן לו לצורך מחיתו הוא, ומתוך כך עינו צרה מלכת ממנו משהו לאף אדם. ואין הוא מכין שפרנסתו מתחלקת לשלשה חלקים. חלק אחד הוא, פרנסת מחיתו. הנחת לו לשם כלכלת גופו בלבד, ופרנסה זו מבטחת היא מהאלהים לכל נכרא אשר בו רוח חיים עד סוף ימיו. — והחלק השני הוא, הפרנסה הנחת לו לצורך מחיתם של אחרים, דהיינו אשתו, בנים, עבדים ומשרתיו, וכיוצא בהם. ופרנסה זו אין היא מבטחת מהאלהים לכל הברואים, והיא נחת רק ליחידי סגולה, כשיש סבות מיוחדות לכך, הגליות וירועות לה' יתברך. ופרנסה זו היא ארעית, לפעמים היא מצויה לאדם, ולפעמים היא לא מצויה לו, כהתאם למה שמחייב מהלך משפטי הבורא, המבסס על החסד והדין. — והחלק השלישי הוא, פרנסה שהיא בגדר הון, כלומר רכוש שאין לאדם תועלת בו, והוא שומר עליו ומטפח אותו, עד אשר יוריש אותו לאחרים או עד שיאבד ממנו. — והטעם חושב שכל הרכוש שהבורא מקציע לו, הוא בגדר פרנסת מחיתו וכלכלת גופו. ולכן הוא מזדנז להשיג אותו ומשתדל למענו, מבלי לקחת בחשבון שישכן שהוא צובר אותו עבור מי שיהיה בעל אשתו אחרי מותו, או עבור מי שיהרג אותו, או עבור שונאו הגדול ביותר.

והטעות השלישית היא, שהוא אמנם מוסר לכל המסתופפים סביבו את הפרנסה השכיכת להם, כפי מה שהבורא הקציע להם על ידו, אבל

אותם, והתחפר בם עליהם, ורוצה שיורוהו וישבחוהו הרבה עליהם, ושיעבדוהו בעבדים, ויתגאה, ויגבה וירום לכו, ויניח הוראתו עליהם, ויחשב שאם היה מונע אותם מהם היו נשארים אצלו, וכי לולא הוא, היו נפסקים מרפיהם. והוא העני, אשר יגיע לריק בעולם הזה ויפסיד שכרו לעולם הבא.

והמשביל נזהר בשלשת הפנים על הדרך הנכונה לתורתו ולעולמו, ובטחונו כמה שיש ביד האלהים מפרפו וקנינו יותר חזק מבטחונו כמה שיש בידו מהם, מפני שאינו יודע, אם הוא טרף מזון או טרף קנין, ויגיע לכבוד העולם הזה ואל הגמול הטוב בעולם הבא, כמו שאמר במזמור (תהלים קכ): הללויה אשרי איש ירא את יי, עד סופו.

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

הוא מזכיר להם את הטובה שהוא עשה להם בזה, כאלו שהוא פרנס אותם על ידי זה, וכאלו שהוא כלכל אותם, וכאלו הוא עשה אתם חסד על ידי זה, והוא רוצה שזה יודו לו וישבחו אותו מאד עבד זה, ושיעבדו לו תמורת זה, והוא מתגאה ומחנשא ונעשה גבה לב, ואין הוא מודה לה' על שזכה אותו להיות השליח להטיב לאחרים, והוא חושב שאם הוא לא היה נותן להם את פרנסתם, אז היא היתה נשארת בידו, ושאל לא הוא, אז לא היה להם מאין לחיות, וטפשו זה הוא המסכן. המהניע לריק בעולם הזה לצבור הון ולהאכיל אותו לאחרים, ומפסיד את שכרו בעולם הבא.

אבל בעל השכל נזהר בשלשת הדברים הללו בדרך הנכונה, שהוא יוצא בה ידי החובות שהתורה מטילה עליו, ושהוא משיג על ידי חיים טובים בעולם הזה, והכפחון שיש לו על הפרנסה והרכוש שהם ביד האלהים, הוא יותר חזק ממהכפחון שיש לו על הפרנסה והרכוש שהם בידו, מפני שאין הוא יודע אם הפרנסה והרכוש שבידו נתנו לו כתור פרנסת מחיה או כתור פרנסת הון. ועל ידי התנהגותו והשקפותיו הנכונות הוא יגיע אל הכבוד בעולם הזה ואל השקר הטוב בעולם הבא, כמו שאמר במזמור (תהלים קכב): הללויה אשרי איש ירא את ה', עד סוף המזמור.

פתחי 59

סו. הוא יותר חזק, כי הפרנסה והרכוש שה' הקציע עבדו או עבדו אלה שהוא מפרנס אותם, נט אם עדיין לא הגיע לידו, כטוח הוא שיגיע אליו בשלימות בזמן הנכון, אבל הפרנסה והרכוש שכבר הגיע לידו, אין הוא כטוח שאמנם ישאר אצלו, כי יתכן שיפלו ליד אחרים, כמו שביאר רבינו לעיל.

(החלקים)

סו. בדרך הנכונה, דהיינו: הוא משתדל להגיע למטון רק בדרך היתר ובהגיעו, והוא לא להוט אחרי הממון, והוא נותן מממנו למי שראוי לתת לו, ואין הוא מתגאה בכך, והוא לא דורש שכח והוריה על זה, והוא מודה לה' על שזכה אותו להיות שליח לפרנס אחרים.

(תרפא 1707)

וַיֵּשׁ מִבְּנֵי אָדָם כְּתוּת שְׂאִינָם מִשְׁתַּדְּלִים לִקְנוֹת הַמָּמוֹן וּלְהַרְבוֹת מִמֶּנּוּ, אֲלֵא
לְאַהֲבַת הַכְּבוֹד מִבְּנֵי אָדָם, וּלְעִשּׂוֹת לָהֶם שֵׁם, וְאִין מִסְפִּיק לָהֶם מִמֶּנּוּ
שׁוֹם דְּבַר, וְזֶה סִכְלוֹת מֵהֶם בְּסִפְת הַכְּבוֹד בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. וְגוֹרֵם
לָהֶם זֶה מִזֶּה שְׂרֹאִיִם מִכְּבוֹד עַמִּי הָאָרֶץ לֹאֲנִישׁ הַמָּמוֹן, וּבְבוֹדִים לָהֶם, לְחַמְדֵּם
מִזֶּה שֵׁשׁ אֲצֵלֶם וּלְמִשְׁךְ מֵאֲשֶׁר בִּידֵם.

וְאֵלֹו הַשְּׂבִילוֹ וְהִבִּינוּ כִּי אֵין בִּיכְלָתָם וְלֹא בִכְתָּם לֹא לָתֵת וְלֹא לִמְנַע אֲלֵא
לְמִי שְׁגוֹר לוֹ הַבוֹרֵא אֲצֵלֶם, לֹא הָיוּ מְקוּיִם לוֹלָחוֹ, וְלֹא הָיָה רְאוּי
אֲצֵלֶם לְכְבוֹד אֲלֵא מִי שִׁיתְּדַהּוּ הַבוֹרֵא בְּמַעֲלוֹת מִשְׁבָּחוֹת, רְאוּי בְּעִבוֹרֵן לְכְבוֹד
הַבוֹרֵא יִתְעַלֶּה, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב (שְׁמוּאֵל א ב. ל): כִּי מִכְּבָרִי אֲכַבֵּד.

וּמִבְּנֵי שֶׁסִּכְלוּ עַמִּי הָאָרֶץ כְּכַבְדָּם בְּעַלִּי הַמָּמוֹן בְּסִבּוֹת הַכְּבוֹד, הוֹסִיף לָהֶם
הַבוֹרֵא סִכְלוֹת בְּסִבּוֹת פְּקֻשׁוֹתָם, וְנִפְּלוּ בְּהַשְׁתַּדְּלוֹת גְּדוֹלָה וַיִּגְעַה רַבָּה

— 8 — פֶּרֶק טוֹב — 8 —

הַשְּׂאִינָה לְהַגִּיעַ לִידֵי כְבוֹד עַל־יְדֵי הָעֵשֶׂר, יִסְוֶה בְּטַעוֹת וּשְׁטוֹת. — הִרְבָּה יוֹתֵר
מִכֵּה וְקָל אֲשֶׁר לְהַגִּיעַ לִידֵי כְבוֹד וְעֵשֶׂר עַל־יְדֵי קִיּוֹם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

וַיֵּשְׁבוּ גַם אֲנָשִׁים, שֶׁכָּל הַשְׁתַּדְּלוּתָם לִצְבֹר הוֹן וּלְהַגְדִּיל אוֹתוֹ, אֵינָה אֲלֵא מִבְּנֵי
שֵׁהֶם אוֹהֲבִים כְּבוֹד מִבְּנֵי אָדָם, וּמִבְּנֵי שֵׁהֶם רוֹצִים לַעֲשׂוֹת לַעֲצָמָם שֵׁם
עַל־יְדֵי הָעֵשֶׂר, וְלִכֵּן כְּמָה רְכוּשׁ שֵׁשׁ לָהֶם לֹא מִסְפִּיק לָהֶם. וְהַשְׁקָפָתָם זֹו, שֶׁכָּל
שֶׁרְכוּשָׁם הוּא יוֹתֵר גְּדוֹל, הֵם רְאוּיִים יוֹתֵר לְכְבוֹד. הִיא שְׁטוֹת מַצָּדָם, וְהִיא נוֹכַחַת
מִמֶּה שֵׁהֶם מְחַסְרֵי־יָדֵיעָה מִזֶּה הֵם גּוֹרְמֵי הַכְּבוֹד הָאֲמִתִּיִּם בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם
הַבָּא. וְהַגּוֹרֵם לְטַעוֹתָם זֹו הוּא, מִזֶּה שֵׁהֶם רוֹאִים שֶׁהַמָּוֶן הָעֵם מְכַבְּדִים אֶת הָעֵשִׂירִים.
אֶף לְאִמָּתוֹ שֶׁל דְּבַר אֵין לְלַמֵּד מִזֶּה שֶׁהָעֵשִׂירִים אֲמָנִים רְאוּיִים לְכְבוֹד, שֶׁהָיָה מִזֶּה
שֶׁהַמָּוֶן הָעֵם מְכַבְּדִים אֶת הָעֵשִׂירִים הוּא, מִבְּנֵי שֵׁהֶם חוֹמְדִים אֶת הָעֵשֶׂר שֶׁלָּהֶם,
וְחוֹשְׁבִים לְמִשְׁךְ אוֹתוֹ אֲלֵיהֶם וְלִהְנוֹת מִמֶּנּוּ, עַל־יְדֵי שֵׁהֶם מִתְחַנְּפִים לָהֶם.

וְאֵלֹו הִנֵּה לְהַמּוֹן הָעֵם שֶׁכָּל, וְהָיוּ מְבִינִים כִּי אֵין בִּיכְלָתָם וּבְכָתָם שֶׁל הָעֵשִׂירִים
לָתֵת, רַק לְמִי שֶׁהַבוֹרֵא גּוֹר שִׁיתְּנוּ לוֹ, וְשֶׁאֵין בִּיכְלָתָם וּבְכָתָם לֹא לָתֵת, רַק
לְמִי שֶׁהַבוֹרֵא גּוֹר שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ, אִזִּי הָיוּ תּוֹלִים אֶת חֲקֻתָם רַק בִּזֶּה, וְלֹא בְּאֶף אֶחָד
הוֹיֵן מִמֶּנּוּ, וְלֹא הָיָה רְאוּי בְּצִינָהֶם לְכְבוֹד רַק מִי שֶׁמְחַבֵּלֵט בְּמַעֲלוֹת מִשְׁבָּחוֹת שֶׁהָ
נִטָּן לוֹ, אֲשֶׁר בְּגִלְלוֹן הוּא רְאוּי שֶׁהַבוֹרֵא יִתְּבַרֵךְ יְכַבֵּד אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב (שְׁמוּאֵל א
ב. ל): כִּי מִכְּבָרִי אֲכַבֵּד.

וּמִבְּיָוֶן שְׂרוד־כִּיכְבוֹד אֵלֶּה עוֹשִׂים שְׁטוֹת אַחַת, בְּזֶה שֵׁהֶם מִשְׁמַתְּשִׁים בְּאִמָּצִיעִים
בְּלִמֵּי נְכוּיִים כְּדִי לְהַגִּיעַ אֶל הַכְּבוֹד, לֵבֵן מְכִיָּא אוֹתָם הַבוֹרֵא לִידֵי שְׁטוֹת

כל ימיהם, והניחו מה שהיו חייבין להשתדל בו ולמהר אליו מהשלים חובות הבורא אשר עליהם, ולהודות על טובותיו אצלם, ותהיינה בקשותם יותר קרובות אליהם בדרך הזה בלי ספק, כמו שאמר הכתוב (משלי ג טז): ארך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד, ואמר (דברי הימים א כט יב): והעשר והכבוד מלפניך.

ויש שימצא בכלל מבקשי המזון מי שיגיע ממנו אל תכלית תאותו בדרך הפכות אשר זכרנו, ומהם מי שיגיע אליו בדרך הירשה והדומה לה, ויחשב, כי הפכות חייבו לו את זה, ולולא הן, לא היה מגיע אליו ממנו כלום, ומשבח הפכה מכללי המסבב.

וכמה הוא דומה כזה לאדם שהוא במדבר, הכביר עליו הצמא, ומצא מים שאינם מתוקים בבור אחד, ושמח בהם שמחה גדולה, ורזה מהם. וכאשר הלך מעט, ומצא מעין נובע מים מתוקים, דאג על מה שקדם משתותו

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

נוספת, שהם משתמשים גם באמצעים בלתי נכונים כדי להגיע אל העשר. וכתוצאה מכך הם שקועים כל ימיהם באמצעים גדולים ויגיעה רבה כדי להשיג את העשר. ועל ידו את הכבוד, והם מזניחים את חובתם להשתדל ולהודות למלא את החובות שהבורא הטיל עליהם, ולהודות לו עבור הטובות שהוא משיג להם, דברים שעל ידם ללא ספק היו משיגים יותר קל יותר מהר את העשר והכבוד שהם שואפים אליו, כמו שאמר הכתוב (משלי ג טז): ארך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד, ועוד נאמר (דברי הימים א כט יב): והעשר והכבוד מלפניך.

אם האדם הגיע לידי עשר על ידי אמצעי מסוי, אמין כי לא האמצעי הוא שהביא לו את העשר, אלא ה' הוא שהזמין לו את העשר על ידי אמצעי זה, כך שגם אליו היה עוסק באמצעי אחר, יותר קל יותר נוח, גם כן היה מגיע לאותו עשר. — באור על ידי משל.

ולפעמים אפשר למצא בין רודפי הקמון, כאלה שהגיעו אל הקמון עד קצה תאותם על ידי מאמציהם ויגיעתם, וישנם כאלה שהגיעו אל הקמון על ידי ירשה או בדרך דומים, והם חושבים כי האמצעים הם שגרמו להם להשיג את הקמון, ולולא האמצעים לא היה הקמון מגיע אליהם, והם משבחים את האמצעים, ואינם משבחים את ה' שהזמין להם את האמצעים.

ובמה הם דומים כזה לאדם שהלך במדבר, ותקף אותו צמאון, ומצא בבור אחד מים שאינם מתוקים, ושמח בהם שמחה גדולה, ורזה את צמאונו במים אלה. וכאשר הלך מעט מעט, מצא מעין נובע מים מתוקים, והצטער על אשר

המים הראשונים ורורתו מהם. — וכן בעל המזון שהגיע אליו בסבה ידועה, אלו היתה נגזעת הפכה והיא ממנו, היה משיג אותו בסבה אחרת, כאשר הקדמנו, וכמו שאמר (שמואל א יד, ו): כי אין לי מעצור להושיע ברב או כמעט.

וממה שראוי לכוונת על האלהים במרפו, כשיתעכב ממנו המרפ יום מן הימים, שאמר בלבו, כי אשר הוציאני אל העולם הזה בזמן ידוע ועת ידועה, ולא הוציאני אליו לפנייהם ולא לאחריהם, הוא שמועכב ממני בו טרפי לעת ידוע ויום ידוע, לדעתו מה שהוא טוב לי.

וכן כאשר יבאנו מרפו מצמצם, לא יותר על מזונו מאומה, ראי לו לחשב בלבו ולומר: אשר הכין לי מזוני בשדי אמי בתחלת עונני כפי צרכי ודי כלכלתי יום יום, עד אשר המיר אותו לי בטוב ממנו, ולא הויק לי בואו בצמצום מאומה, כן לא יויק לי בוא המרפ הזה, אשר העתיק אותי אליו

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

שמה קודם את המים הראשונים ורזה את צמאנו בהם. — וכן גם אותם האנשים הצמאים לקמון, השפתמשים באמצעי הראשון שביא לידם כדי להגיע אליו, גם אם הוא דורש מאמצים גדולים ויגיעה רבה, — אלו לא היו משפתמשים באמצעי זה, היו משיגים את הקמון על ידי אמצעי קל ונוח יותר, כמו שהסברנו לעיל, וכמו שאמר (שמואל א יד, ו): כי אין לה מעצור להושיע ברב או כמעט.

אם לפעמים אין לאדם פרנסה, או שפרנסתו מצמצמת, או שהיא מיעה אליו בצורה שאינה רצויה לו, יבטל על ה' שכל מה שהוא עושה אחר לטובתו. וה' יתן לו שכר מיד עבור בטחונו זה.

וכבר שנקון עוד מצד מי שבוטח על האלהים בפרנסתו, שכאשר קורה שפרנסתו מתהממה לבוא, שיתשב או בלבו: ה' שהביא אותי לעולם הזה, בתקופה מסוימת, ובשעה מסוימת, ולא הביא אותי לעולם לא לפני ולא אחרי תקופה ושעה זו, הוא שמונע ממני את פרנסתי בעולם הזה בזמן מסוים וביום מסוים, מפני שהוא יתברך יודע את מה שהוא טוב עבורי.

וכן כאשר פרנסתו באה אליו בצמצום, לא יותר בקאומה מכדי מזונו, ראי לו לחשב בלבו: — כשם שה' הכין לי את מזוני בשדי אמי מיד עם לנתי, כפי צרכי ודי מחיתי יום יום, עד אשר החליף לי את מזוני זה במזון טוב יותר, ולא הויק לי מאומה מה שמונע הראשון בא רק בצמצום, כן גם לא יויק לי מאומה מה שפרנסתי הנוכחית, שהוא מזמין לי עכשיו, באה רק בצמצום די

עתה, בצמצום כפי צרכי, עד תכלית ימי מאומה. ויהיה נשכר על זה, כמו שאמר הבורא על אבותינו במדבר, שענינם היה כזה (שמות טו ד): ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, ואמר (ירמיה כ ב): הלא וקראת באוני ירושלים לאמר — לכתך אחרי במדבר בארץ לא ידועה.

וכן אם יבואו טרפו בסבה מבלי סבה, ומקום מבלי מקום, ועל ידי איש מבלי איש אחר, יאמר בלבו: אשר יצרני על צורה ותבנית ותכונה ומדה מבלי שאר הצורות והתכונות והמדות לתקנת עיני, הוא בחר לי שיבוא טרפי על הפנים המפיקים לעיני מבלי שאר הפנים. ואשר הוציאני אל העולם הזה במקום ידע, ועל ידי שני אישים ידועים מבלי שאר אישי העולם, הוא בחר לי בו טרפי בארץ ידועה ועל ידי איש ידוע, שם אותו

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

צרכי. גם אם הדבר ימשך קצת עד סוף ימי — וכשהוא עומד בנפיו ובכוחו בה' גם כשפרנסתו מתממנה לבוא, או כשהיא באה בצמצום, הוא יקבל שכר על זה, כמו שאמר הבורא על אבותינו במדבר שהיו במצב כזה (שמות טו ד): ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אֲסֹנִים הַלֵּךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא, עוֹד וְאָמַר (ירמיה ב ב): הלא וקראת באוני ירושלים לאמר כה אמר ה' וכרחי לי חסד נעורך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא ידועה.

וכן אם פרנסתו באה אליו דוקא על ידי אמצעי שאינו רצוי לו, ולא על ידי אמצעים אחרים, או דוקא במקום שאינו רצוי לו, ולא במקומות אחרים, או דוקא על ידי אדם שאינו רצוי לו, ולא על ידי בני אדם אחרים, אז יחשב בלבו: ה' שִׁצַּר אוֹתִי דוֹקָא בְּאוֹתָהּ צוּרָה וּבְאוֹתָהּ רִמּוֹת וְהִרְקָה וּמְדָה שְׁנוֹצְרָתִי בָּהּ, וְלֹא יָצַר אוֹתִי בְּצוּרָה וּרְמוֹת וְהִרְקָה וּמְדָה אַחֲרָהּ, מִפְּנֵי שְׂוֵהִי טוֹבָתִי, הוּא שֶׁבָּחַר עֲבוּרֵי פִרְנָסָה שֶׁתְּבֹא דוֹקָא עַל יְדֵי אֲמָצְעִים אֵלֶּה, וְלֹא עַל יְדֵי אֲמָצְעִים אֲחֵרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֲמָצְעִים אֵלֶּה מְתָאִימִים עֲבוּרֵי. וְה' שֶׁחִבָּא אוֹתִי אֶל הָעוֹלָם הֵזֶה דוֹקָא בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שְׁנוֹלָדָתִי בּוֹ, וְדוֹקָא עַל יְדֵי אוֹתָם שְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁהוֹלִידוּ אוֹתִי, וְלֹא עַל יְדֵי שְׂאָר בְּנֵי הָאָדָם, הוּא שֶׁבָּחַר עֲבוּרֵי בְּעוֹלָם הֵזֶה פִּרְנָסָה שֶׁתְּבֹא אֵלֵי דוֹקָא

פתחי לב

וסטרת נסיון זה היתה, כדי לתת להם שכר אם יעמדו בו, כמו שנאמר (דברים ח טו): המאכילך מן המדבר אשר לא ידעך אבותיך למען ענותך ולמען נסותך "להיטובך באחריתך". (רמב"ן)

טו. למען אנסנו, אם יעמדו בנסיון וילכו בתורתו גם כשלא יהיה להם מזון רק את המן הזה שלא ידעו ולא שמעו עליו מעולם, אשר יורד להם בצמצום כל יום כדי צורך אותו יום בלבד, וגם כשהם שרידים תמיד בדאגה אם ירד גם מחר. —

ויחשב אחר כך בהסתלקות כבר משאם וחובותם וצרכיהם מעליו, ויחשב זה טובה מפובות הבורא עליו, מפני שאם יהיה רודף אחר עניני העולם וצרכיו, תהיה יגיעתו יותר קלה עליו מבלי אשה ובנים, וחסרונם מנותה לו וטובה, ואם יהיה מבקש עניני אחריות, יהיה לבו יותר רק ופנוי בעת התבודדותו מבלי ספק.

ועל כן היו הפרושים בורחים מקרוביהם ומבתיהם אל ההרים, כדי שיפנו לבותם לעבודת אלהים. וכן היו הנביאים בזמן הנבואה יוצאים ממעונותיהם ומתבודדים לחובות הבורא עליהם, כמו שידעת מענין אליהו עם אלישע שנאמר עליו (מלכ"א י"ט, י"ט): שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר. וכן שרמו לו אליהו במעט רמן, הבין אותו ואמר (מלכ"א י"ט, כ): אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אתריך, ואמר (מלכ"א י"ט, כא): וילך אחרי אליהו וישרתהו.

ואמרו על אחד מהפרושים שנכנס למדינה אחת להורות את יושביה עבודת האלהים, וימצאם לובשים צבע אחד במלבושיהם ותכשיטיהם, וראה

— * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — *

ואחר כך יחשב, שזה שהוא בודד הוא לטובתו, כי על-ידי כך הוא משחרר מהמשא הכבד שהיה רובץ עליו אלו היתה לו משפחה, וישעל ידיו-כך הוא פטור מהחייבים שהיו מטלים עליו כלפיהם. ויחשב שבודדותו היא אחת הטובות שהבורא נתן לו. שהרי ממה נפשך, אם הוא אדם הרודף אחרי עניני העולם הזה וצרכיו, אז יגיעתו היא יותר קלה כשהוא בלי אשה ובנים, כך שהעדר אשה ובנים מכאי לו מנוחח וטובה. ואם הוא אדם המתמסר לעניני העולם הבא, אז בלי ספק מחשבותיו יותר משחררות ופנויות כשהוא בודד.

ומטעם זה היו החסידים הפרושים בורחים מבתיהם ומקרוביהם אל ההרים, כדי שיתחשבותיהם תהייה פנויות לעבודת האלהים. וכן הנביאים, כשהיו מתנבאים, היו יוצאים ממעונותיהם ומתבודדים, כדי לרבו את מחשבותיהם לחובות המשלוח עליהם בלפי הבורא, כמו שידוע לך מהעבדה של אליהו עם אלישע, שמספר עליו (מלכ"א י"ט, י"ט): שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר, ובין שרמו לו אליהו ברמן כל שהיה נביא לה, הבין רמן זה ונעה (מלכ"א י"ט, כ): אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אתריך, ונאמר (מלכ"א י"ט, כא): וילך אחרי אליהו וישרתהו.

ומספר על אחד הצדיקים שבא למדינה אחת כדי ללמד את תושביה לעבוד את האלהים, וימצא אותם שהם לובשים מלבושים ותכשיטים בצבע אחיד,

קבריהם אצל פתחי בתיהם, ולא ראה ביניהם אשה, ושאל אותם על זה, ואמרו לו: מה שאנו לובשים צבע אחד, שלא יהיה נפר העני מן העשיר, ושלא יבא העשיר להתנאות ולהתפאר בעשרו, ויבא העני להתבנות אצל עצמו, ושדמה עניינו על האדמה בעניינו תחתיה. ונאמר על אחד מהמלכים, שהיה מתערב בין עבדיו ולא היה נפר ביניהם, מפני שהיה נוהג מנהג השפלות בתכשיטיו ובמלבושיו. — ומה ששמנו קברות מתינו אצל פתחינו, כדי שנוכח מהם ונהיה נכונים למות, ונזמין לנו הצדה הפוגעת אותנו למקום הפנוחה. — ומה שראית שפרשנו מן הנשים והבנים, דע, כי יחדנו להם קריה קרובה מכאן, כשיצטרך אחד ממנו אל דבר מדבריהם, ילך אליהם וישלים צרכו וישוב אלינו, מפני שראינו כמה שינכנס עלינו מטרדת הלכ, ורב ההפסד, וגדל הניעה והפחד בקרבם, והפנוחה מכל זה בהרחקתם, לבתר בעניי העולם הבא ולמאס בעניי העולם הזה.

וייטבו דבריהם בעניי הפרוש, ויכרך אותם ויאשרם בענינם.

— 57 טו —

יעוד ראה שהקברים שלהם היו סמוכים לפתחי בתיהם, ולא ראה ביניהם אשה. וקשהוא שאל אותם על פשר דברים אלה, ענו לו: — מה שאנו לובשים צבע אחיד, הוא כדי שלא יהיה הבדל אצלנו בין העני לעשיר, כדי שהעשיר לא יבוא לידי גאווה והתפארות בעשרו. וכדי שהעני לא ירגיש את עצמו עלוב, וכדי שנהיה כלנו שווים בעוד שאנו על האדמה, כשם שנהיה שווים בשנהיה תחתיה. ומספר על מלך אחד שהיה מערב את עצמו בין עבדיו, ולא היה נפר הבדל בינו לביתו כחיצוניותו, מפני שהיה מתנהג בשפלות בתכשיטיו והלבשתו, כך שלא היה אפשר להכיר אותו בין עבדיו. — ומה שקבענו את מקום קברות המתים שלנו ליד פתחי בתינו, זהו כדי שנקח מהם תוכחת מוסר, ונהיה מוכנים ליום המות, ונזכין לנו את הצדה, כלומר מצוות ומעשים טובים, שייבאו אותנו למקום המנוחה. — ומה שראית שפרשנו מהנשים והילדים, דע כי הושכנו אותם בקריה מיוחדת הקרובה לכאן, וכאשר אחד מאתנו צריך משהו מהם הוא הולך אליהם וחוזר שוב אלינו. — והטעם שעשינו זאת, מפני שראינו את טרדת המחשבה ואת ההפסד הרב ואת גדל הטרחה והניעה שיש לנו כשהם בקרבנותנו. וישל לנו מנוחה מכל זה כשהם רחוקים מאתנו, ונשדכר זה נותן לנו את האפשרות לבחר בעניי העולם הבא ולמאס בעניי העולם הזה.

דבריהם מצאו חן בעיני הצדיק, והוא ברך אותם, וישבח את הנהגתם.

ואם ידעה הנפשות באלהים בעל אשה וקרובים ואוהבים ואויבים, יבטח באלהים בהצלחתו מהם, וישתדל לפרע מה שחוב להם, ולעשות חפציהם, ולהיות לכו שלם עמם, וירף ידו מהזקתם, ויסבב על מה שיהיה טוב להם, ויהיה נאמן בכל עניניהם, ויורם אפני חטולותם בעניני התורה והעולם לעבודת הבורא, כמו שכתוב (ויקרא יט, יח): ואהבת לרעך כמוך, ואמר (ויקרא יט, יז): לא תשנא את אחיך בלבבך, לא ליחל הנמול מהם, ולא לקדם אצלם, ולא מאהבתו בכבודם ושכחם, ולא להשתרר עליהם, אך לקים מצות הבורא ולשמור בריתו ופקדיו עליהם. כי מי שתהיה דעתו בעשותו חפציהם על אחד מהדברים שזכרנו תחלה, לא ישיג רצונו מהם בעולם הזה, ויגיע לריק, ויפסיד שכרו לעולם הבא. ואם הוא גוהג בזה לעבודת האלהים בלבד, יעורם האלהים לגמל אותו בעולם הזה, וישים בפיהם שבתו ויגדל ענינו בעיניהם, ויגיע אל הנמול הגדול בעולם הבא, כמו שאמר האלהים לשלמה (מלכים א' י): וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עשר גם כבוד.

פ"ב ט"ו

על האדם להיות נאמן וקסור לבני משפחתו וידידיו. ולצדד להם בכל לבו, מתוך כוונה לקדם בזה את רצון ה'.

ואם יש לאדם אשה וקרובים, אוהבים ואויבים, יבטח באלהים שיציל אותו מהיגיעה והטרחה שהם גורמים לו, וישתדל למלא את חובותיו כלפיהם ולהשביע את רצונם בלב שלם, ואל יכביד את עלו עליהם, וידאג לרברים שהם לטובתם, ויהיה נאמן להם בכל עניניהם, וילמד אותם את ההתנהגות הנכונה בעניני התורה ובעניני העולם, אשר תועיל להם לעבודת הבורא, כמו שכתוב (ויקרא יט, יח): ואהבת לרעך כמוך, ונאמר עוד (ויקרא יט, יז): לא תשנא את אחיך בלבבך. — ואת הטובות הללו הוא יעשה אדם, לא מתוך תקנה לקבל מהם שכר על זה, ולא מתוך כוונה שיעזרו לו גם הם כשהוא יצטרך לעזרתם, ולא מפני שהוא אוהב את הכבוד ואת השבח שיתנו לו עבור זה, ולא כדי להשתרר עליהם, אלא כדי לקים את מצות הבורא, וכדי לשמר את תורתו ואת ציווי כלפיהם. כי מי שעוסק בצרכיהם מתוך כוונה לאחד הדברים הללו, לא ישיג את מה שהוא מקנה להשיג מהם בעולם הזה, ויגיעתו תהיה לריק, והוא יפסיד את שכרו בעולם הבא. אולם אם הוא מיטיב להם רק מתוך כוונה לעבד בזה את האלהים, אז האלהים יצדד להם שיגמלו לו טוב בעולם הזה, וישים את שבתו בפיהם, ויגדיל את ערכו בעיניהם, והוא יגיע אל השכר הגדול בעולם הבא, כמו שאמר האלהים לשלמה המלך (מלכים א' ג): וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עשר גם כבוד.

אכל אפי במחננו על אלהיו בעניי מי שהוא למעלה ממנו ומי שהוא למטה ממנו מכתות בני אדם, הפנים הישרים לו, כשיביא אותו הצדק לבקש חפץ ממי שהוא למעלה ממנו או למטה ממנו, שיכתוב בו על אלהיו, וישלם סבה בהשלמתו, כאשר ישים עבודת הארץ ויריעתה סבה למרפו, ואם ירצה להמרפו ממנה, יצמח הרע ויפדה וירבה, ואין להודות הארץ על זה, אך ההודאה לבורא לבדו, ואם לא יחפץ האלהים להמרפו ממנו, לא תצמיח הארץ, או תצמיח ויקרה הצמח פגע, ואין להאשים הארץ.

וכן כשיבקש מאחד מהם חפץ, שיהיה אצלו החלש והחזק מהם בנשיותו, ויכתוב בהשלמתו על האלהים יתברך. — ואם ישלם על ידי אחד מהם, יודה הבורא יתברך אשר השלים חפצו, ויודה למי שנעשה על ידו על לבו הטוב לו, ושהבורא הביא תועלתו על ידו. וכידוע, שאין הבורא מגלגל טובה אלא על ידי הצדיקים, ומעט הוא שמתגלגל הפסד על ידיהם, כמו שאמרו

* ————— * כ ט ו ב ————— *

כשאדם מבקש מחברו משהו, יהיה חברו בעיניו רק באמצעי, שה מוציא על ידו לפעל את כקשתו, וכן יהיה הוא בעיני עצמו כשאחרים מבקשים ממנו משהו.

ואצו דרך השמוש הנכון בכפחות באלהים, כמה שנוגע ליתוס כלפי הכחות השונות של בני האדם, הן אלה שמצטרפים עולה על מצמדו, והן אלה שמצטרפים נמוך ממצמדו, הוא זה: שכאשר יאלץ אותו ההכרח לבקש משהו מבני אדם העולים עליו במצטרפים, או יכתוב בדבר ההוא על אלהיו, ויעשה את האנשים הללו רק באמצעי ששל ידו יצא אותו דבר לפעל, כמו שהוא עושה את עבוד האדמה ויריעתה באמצעי ששל ידו ישיג את פרנסתו. — ואם ירצה הבורא לפרנס אותו על ידי האדמה, או יצמח הנרע וירבה, ולא מגיעה לאדמה תודה על זה, אלא התודה מגיעה לבורא לבדו. — ואם לא ירצה האלהים לפרנס אותו על ידי יכול האדמה, או היא לא תצמיח, או שהיא תצמיח ויכבול ותקלקל, ואין להאשים את האדמה על כך.

וכן כשהוא מבקש משהו מבני אדם, אל יחשב שאם הוא מבקש את הדבר מאדם חזק, או יש לו יותר סבויים להשיג אותו, מאשר אם יבקש את הדבר מאדם חלש, אלא יאמין ששניהם מסוגלים לעשות את הדבר באופן שווה, מאחר שהם רק אמצעים ששל ידם הבורא נותן את הדבר, ויכתוב על האלהים יתברך שיציא את הדבר לפעל. — ואם האלהים ימלא את בקשתו על ידי אותו אדם שפנה אליו, או יודה לבורא יתברך על שמלא את רצונו, ויודה למי שנעשה הדבר על ידו, על טוב לבו עמו, על שהבורא צור לו על ידו, ודבר ידוע הוא, שאין הבורא מביא טובה אלא על ידי צדיקים, ורק לעתים רחוקות הוא מביא על

חכמינו זכרונם לברכה (בבא בתרא קט, ב): מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב, ואמר הכתוב (משלי יב, כא): לא יאנה לצדיק כל און. — ואם לא ישלם לו על ידיהם, אל יאשימם ואל יתלה בהם קצור, אך יודה לאלהים אשר בחר לו הטוב בזה, וישבחם כפי שידע מהשתדלם לעשות חפצו, אף על פי שלא נשלם רצונו וברצונם לו. וכן ינהג במידעיו ואזהביו, ובמי שנושא ונותן עמהם, ושמשיו ושחפיו.

ובן אם יבקש ממנו מי שלמעלה ממנו או שלמטה ממנו חפץ, יסבב לעשותו בכל לבו, וישתדל להשלימו במצונו, אם ידמן לו, ויהיה מי שמבקשו ראוי להשתדל לו בו, ואחר כך יבטח על האלהים בהשלמתו. ואם ישלימהו על ידו, וישימהו סבה למצבת וזולתו, יודה על זה. ואם ימנע ממנו, ולא יודמן לו לעשותו, אל יאשים גפשו, ויודיע את חברו שלא קצר, אחר שימרח וישתדל בו בעצמו.

אבל עניני אויביו וחומדיו ומבקשי רעתו, יבטח בעניניהם על הבורא יתעלה,

— * — * — * — * — * — * — * — * — * — *

ידם נוק, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (בבא בתרא קט, ב): מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב, והכתוב אמר (משלי יב, כא): לא יאנה לצדיק כל און. — ואם האלהים לא ימלא את מבקשו על ידי אותו אדם שפנה אליו, אל יאשים אותו, ואל יתלה את הדבר ברשלנותו, אלא יודה לאלהים על הטוב שעשה עמו בזה שלא מלא את רצונו, וישבח את האדם שהוא בהתאם למה שהשתדל למלא את רצונו, אף על פי שלא עלה בידו להוציא את הדבר לפעל כפי שרצה. — ובדרך זה ינהג כלפי מידעיו ואזהביו, ועם מי שהוא עומד עמהם בקשרי מסחר, ועם שמשיו ושחפיו.

ובן אם אדם שמעמדו גבה או נמוך ממעמדו מבקש ממנו משהו, יראה לעשות את בקשתו בכל לבו, וישתדל בפנימיותו למלא אותה, כשיודמן לו לעשות זאת, והמבקש ראוי והגון להשתדל למענו. ואחר כך יבטח על האלהים שיעזור לו למלא את רצונו של המבקש. — ואם האלהים הוציא את הדבר לפעל על ידו, ויעשה אותו אמצעי להטיב לאחרים, יודה לאלהים על זה. — ואם הדבר לא עלה בידו, ולא הודמן לו לעשות אותו, אל יאשים את עצמו בכך, אלא אחרי שהשתדל והטריח את עצמו בדבר ולא עלה בידו לעשותו, יודיע לחברו שלא התרשל למלא את בקשתו.

הנהיגה הנכונה כלפי אויביו ומבקשי רעתו.

ואינו הנהיגה הנכונה כלפי אויביו, מקנאיו ומבקשי רעתו, היא: ששכל מה שנוגע

ויסבל חרפתם, ואל יגמל להם כפעלם, אך יגמלם חסד ויעשה להם כל מה שיוכל לעשותו מן הטוב, ויזכר בלבו שתועלתו ונקו ביד הבורא יתעלה. ואם יהיו סבה להזיקו, יחשב עליהם טוב, ויחשד את עצמו ומעשיו ברע הקדמותיו אצל אלהיו, ויתחנן אל האלהים, ויבקש מלפניו לכפר עונותיו, ואז ישובו אויביו לאהבתו, כמו שאמר החכם (משלי טו, ז): ברכות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו.

ופירוש החלק הרביעי בעניני חובות הלכות והאברים שהאדם מתחבר בתועלתו ונוקם, וזה, כצום וכתפלה וכספדה וכלכל וכצניצת ושמירת השבת והמועדים, והמנוע מן העבירות, וכל חובות הלכות אשר לא תעברתה אל זולתו, ותועלתו ונוקן מיהרות בו מפלי שאר בני אדם, אפני ישר הכשחון בכלם על האלהים יתברך מה שאני מבאר אותו, ומאלהים אשאל להורות אותי האמת ברחמי.

— 8 — 75 טו — 8 —

אליהם יבטח על הבורא יתברך, ויסבל את מה שהם מצליבים אותו, ואל יגמל להם כמעשיהם, אלא יגמל להם חסד, ויעשה עמם טוב כמיטב רצונו, ויזכר בלבו שתועלתו ונוקן מסוירים ביד הבורא יתברך. — ואם ה' יעשה אותם לאמצעי להביא לו נזק, ידון אותם לכף זכות, ויחשד את עצמו ואת מעשיו, שהוא הקדים לעשות לאלהיו רעה, ויתחנן אל האלהים ויבקש מלפניו לכפר על עונותיו, ויבקשנה כד, אויביו יתפכו להיות אוהביו, כמו שאמר שלמה המלך החכם (משלי טו, ז): ברכות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו.

כמה שנוגע לקיים המצוות, אין לאדם לבטח על ה' שיחן בלבו את הכחירה לעשות אותן. ספני שהכחירה בקיום המצוות מסורה לידי האדם עצמו, ועליו נק לבטח בה' לצור לו להוציא את בחירתו לפעל.

ופירוש הכשחון הנכון שיש להשפמש בו בחלק הרביעי, הפולל את החובות הפסלים על הלכות ועל האברים הנוגעים אליו בלבד, ולא יוצא למישהו אחר לא תועלת ולא נזק ממה שהוא מקים אותם או עובר עליהם, כגון: הצום, התפלה, מצוות סבה, לולב, ציצית, שמירת שבת ומועדים, ולהמנע מעשות עבירות, וכן כל החובות הפסלים על הלכות, שכלם אינם נוגעים לאחרים, ותועלת או הנזק היוצא ממה שהוא מקים אותם או עובר עליהם נוגע אליו בלבד ולא לשאר בני אדם. — הצורה הנכונה של הכשחון על האלהים בכל מה שנוגע לחובות הללו, היא זאת שאבאר, ומהאלהים אבקש להורות לי ברחמי את האמת.

והוא, כי מעשי העבודה והעברה לא יתכנו לאדם כי אם בהקבץ שלשה דברים. האחד, הבחירה בלבו ומצפוניו, והשני, הכונה וההסכמה לעשות מה שבחר בו, והשלישי, שישתדל לגמר המעשה באבריו הנראים ויציאהו אל גדר המעשה. ומה שאינו נעלם ממנו כהם, בבחירת העבודה והעברה, והכונה וההסכמה על המעשה, הבטחון על האלהים בזה מעות וסבלות, כי הבורא יתברך הניח בראשונה בחירת עבודתו והמרותו, כמו שבחרב (דברים ל, ט): ובחרת בחיים, ולא הניח בראשונה השלמת המעשה בעבודה ובעברה, אלא כסבות שהם חוץ לנו, מזדמנות בקצת העתים וגמנעות בקצתם.

ואם יבטח על האלהים בבחירת עבודתו, ויאמר: לא אבחר ולא אכון לעשות כלום מעבודת הבורא, עד שיבחר לי הטוב ממנה, כבר תעשה מדרך הישרה, ומעורו רגליו מאפני הנכונה, כי הבורא יתברך כבר צוונו לבחור במעשי העבודה ולכון אליה בהשתדלות והסכמה וכלב שלם לשמו הגדול, והודיענו, שהוא אפני הנכונה לנו בעולם הזה ובעולם הבא.

* ————— כ"ב ט"ו ————— *

וזהו הבאור: — פעלת המצוה או העברה, אי אפשר לאדם לעשותה, אלא בצורף שלשה דברים: א. שלבו ומצפוניו יבחר באותה פעלה. ב. שיחליט ויתבונן לעשות את הפעלה שבחר בה. ג. שישתדל להוציא את הפעלה לפעל על ידי אבריו הגלויים, ולהביא אותה לכלל מעשה. — ובשני הדברים הראשונים, שלא נעלם מאתנו כיצד עלינו לנהג בהם, דהיינו בבחירה במצוה או בעברה, ובהחלטה ובכוננות לעשות אותה, בדברים אלה הבטחון על האלהים הוא טעות וטפשות, שהרי הבורא יתברך מסר את הבחירה לעבד אותו או להמרות אותו לראשונה אנה, כמו שקתוב (דברים ל, ט): ובחרת בחיים. והדבר שכן יש לבטח בו על ה', הוא הדבר השלישי, דהיינו בהשלמת פעלת המצוה או העברה, מפני שהבורא לא מסר את הדבר הזה לראשונה, אלא הוא תלוי בגורמים שאינם בידינו, שלפעמים הם מצויים לאדם, ולפעמים אין הם מצויים לו.

ואם יבטח האדם על האלהים בבחירת עבודתו, ויאמר: לא אבחר ולא אחליט לעשות מאומה מעבודת הבורא, עד שהבורא יתן בלבי את כח השפוט הנכון לבחור את העבודה הטובה בעיניו, או הוא תעשה מהדרך הישר, ונטו רגליו מהנתיב הנכון, שהרי כבר צוה לנו הבורא יתברך שובחר בעצמנו בקיים המצוות, ונבחר אליהן על ידי השתדלות והחלטה וכלב שלם למען שמו הגדול, והודיע לנו שזהו הדרך הנכונה עבורנו בעולם הזה ובעולם הבא.

ואם ידמנו הסבות, ויתכן גמר המעשה בעבודתו אשר קדמה בחירתנו בה, יהיה לנו השכר הגדול על הבחירה בעבודה, ועל הכוונה לעשותה, ועל השלמת מעשה באברים הנראים. ואם ימנע מן האברים גמר המעשה, יהיה לנו שכר הבחירה והכוונה, כאשר זכרנו במה שקדם, וכן העניש על העברה.

וההפך שכן עבודת הבורא ושאר מעשי העולם בענין הבטחון באלהים יתברך, ששאר עניני העולם לא נגלו לנו לפני הפסוק והרע בסבה

— 8 — פ"ב ט"ז — 8 —

ואם מודמנים לנו האמצעים, יוש לנו את האפשרות להוציא לפעל את מעשה המצוות ששכרנו בו מכבר, או נקבל את השכר המלא, ראשית על מה ששכרנו במצוה, שנית על הנכונות שלנו לעשות אותה, ושלשית על השלמת עשייתה על ידי האברים הגלויים. — ואם לא תהיה לאברינו אפשרות לגמר את מעשה המצוה, או נקבל שכר על הבחירה ועל הנכונות לעשות אותה, כמו שהזכרנו לעיל.

שני טעמים מרוב שבעבודת ה' הבחירה מסורה לידנו, ועלינו להחליט בעצמנו אם וכיצד לעבד את ה', ואילו בשאר עניני העולם הזה עלינו לבטח בה' שיתן כלבנו את השפוט הנכון אם וכיצד לסעל. — א. מפני שבעבודת ה' גלוי וידוע לנו איזו היא הנדב הנכונה שעלינו ללכת בו, ואילו בשאר עניני העולם הזה נעלם מאתנו איזו מהנדכים היא לסוכנו. — ב. מפני שבעבודת ה' לעולם יצא לנו רק טוב מהדרך שלמי מיטב הנכונות היא הטובה והנכונה ביותר, ואילו בשאר עניני העולם הזה, עשויה הנדב שלמי מיטב הנכונות היא הטובה ביותר עבורינו. להביא לנו את התוצאות הנפסות.

וההפך שכן עבודת הבורא לבין שאר עניני העולם, במה שנוגע לבטחון באלהים יתברך, הוא זה: ששאר עניני העולם לא נחגלה לנו איזה

פתחי פ"ב

כך שזכר או עונש, ואפילו אם לא עלה כידו להוציא את שאיפתו לפועל ולהביאה לכלל מעשה. (והחלקט) ט. במה שנוגע לבטחון באלהים ית', כלומר מרוב בעבודת הכוונה ובקיום המצוות עלינו לשקול ולהחליט בעצמנו מה הוא טוב עבורינו, ואסור לנו לסמוך בזה על ה' שיתן בלבנו את כח השיפוט הנכון ואת הרצון להחליט את מה שהוא טוב עבורינו. — ואילו בשאר הפעולות הנשמיות, כגון בעניני פרנסתנו ושאר צרכינו, אסור לנו לסמוך על בחירתנו והחלטתנו אנו, אלא עלינו לבטוח על ה' שיתן בלבנו עצה נכונה לבחור ולהחליט את מה שהוא טוב עבורינו. (לפי מרפא נוסף)

סח. כמו שהזכרנו לעיל, בשער עבודת האלהים סוף פרק ט. זה לשוני ב"לכ טוב" שם (בקטע המתחיל "ממשין השכל"): — כי הגלוי והנסתר של שרם אצלו, והוא משל לך שזכר או עונש כהתאם למחשבותיו וכוונותיו שהוא רואה במצותך ובפנימיותך, גם אם הן נעלמות מבני אדם.

וכן כותב רבינו גם בשער זה, בפרק ג', בהקדמה החמישית, זה לשוני ב"לכ טוב" שם (בקטע המתחיל "והסיבה שבגללה"): ומבחן האדם, אם הוא עבד את האלהים או עבר על רצונו מחבר מתוך כוונה וכוונתו, באיזו משתי הדרכים הוא בחר לשם השגת צרכיו, ובהתאם לזה מגיע לו אחר

מן הסבות מבלעדי שאריהם, ולא אפני ההפסד והרע בקצתם בלתי קצתם, כי לא עמרנו על איזו מלאכה מן המלאכות שפוכה לנו, ויותר ראוי לנקשת הפרץ והבריאות והפז, ולא באיזו מחורה, ובאיזו דרך, ובאיזה מעשה מן המעשים העולמיים נצליח בשתגלגל בהם. וכן הדין עלינו שנבטח באלהים בבחירתה והשלמתה לעוננו על מה שיש בו טובתנו, אחר שתגלגל עליהם ונתחנן אליו להעיר לבבנו לבחירת הטובה והראויה לנו מהם.

אבל עבודת הבורא יתברך איננה כן, מפני שכבר הודיענו אפני הנכונה בה, וצונו לבחר בה, ונתן לנו היכלת עליה. ואם נתחנן אליו בבחירתה, ונבטח עליו בהראותנו אפני הטוב לנו, נהיה תועים בדרכינו וסכלים בבטחוננו, מפני שכבר קדמה הודעתו אותנו דרכי העבודה, אשר יועילנו בעולם הזה ובבא, כמו שאמר (דברים ו, כד): ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה

— 8 — פ"ב ט"ב — 8 —

אמצעי הוא יותר טוב יותר מועיל משאר האמצעים, ואיזה אמצעי הוא יותר רע יותר מזיק משאר האמצעים, שהרי אין אנו יודעים איזה מהמלאכות היא הכי טובה עבורנו, והכי מתאימה להשיג על ידה את פרנסתנו, את בריאותנו ואת טובתנו, ובאיזה מסחר, ובאיזה דרך, ובאיזו מהפעלות הנפשיות נצליח, בשגשוק בזה. — ולכן נותנת שורת הדין, שאחרי שגשוק באמצעים, ואחרי שתחנן אל האלהים שימן בלבנו את כח השפוט הנכון לבחור את האמצעים שהם הכי טובים והכי מתאימים עבורנו, אחרי כל זה נבטח על האלהים שימן בלבנו את הבחירה הנכונה, ויצונו לנו להוציא לפעל את הפעלות שהן לטובתנו.

אבל עבודת הבורא איננה כך, מפני שהבורא כבר הודיע לנו איזו היא הדרך הנכונה בעבודתו, וכבר צוה לנו לבחר בה בצמצונו, והבטיח לנו שכר על זה, ונתן לנו את היכלת לעשות זאת. ואם נתחנן אל הבורא שיעזור לנו לבחור את הדרך הנכונה, ונסמך עליה שיעזרה לנו את הדרכים הטובות עבורנו, אז נעשה טעות בזה שאנו מתחננים אליו, ונהיה טפשים בזה שאנו סומכים עליו, מפני שהבורא כבר הודיע לנו את דרכי העבודה אשר מביאים לנו תועלת בעולם הזה ובעולם הבא, כמו שאמר בנוגע לשכר העולם הזה (דברים ו, כד): ויצונו ה' לעשות

פתחי ז"ב

פרק ח, וזה לשוני שם ב"ב ט"ב (בקטע המחיל "לעומת זה"): וכן עצם הדבר שהתורה מבטיחה שכר על העבודה ועונש על העבירה, מורה כי מעשי האדם מסודרים לרשותו הוא, וכי אין האלהים מכריח אותו לעשות טוב או רע. (החלוקה)

ע. והבטיח לנו שכר על זה, ומכח זה כי הבחירה מסורה לירינו בלבד, כי אילו הבחירה לא היתה מסורה לירינו, אלא הבורא היה נותן בלבנו את הבחירה לעבוד אותו, אז לא היה מגיע לנו שכר על זה, כמו שכתב רבינו לעיל בשער עבודת האלהים,

לִירֹאָה אֶת יי אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים, וְאָמַר בְּגִמּוּל הָעוֹלָם הַבֹּא (דְּבָרִים
ג, כה): וְצִדְקָה תְּהִיָּה לָנוּ כִּי נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת.

ועוד, כי עניי העולם, יש שתשוב הסבה המשפחת מנה והמנה משפחת, אך העבודה והעברה אינם כן, כי המנה והמשפחה מהם לא יעתק מענינו ולא יתחלף לעולם.

אָבֶל מִה שְׂרָאוֹי לְבִמָּה עָלָיו הוּא גַּמֵּר מַעֲשֵׂה הַעֲבֻדָּה, אַחֵר בְּחִירָתָהּ בְּלֹא שֶׁלֶב וְנֶאֱמָר, וְהַסְפָּמָה וְהַשְׁתַּדְּלוּת בְּכֵר לִבִּי, וְכֻנְהָ לְשֵׁמוֹ הַגָּדוֹל, וְכֵן אֲנִיחֵנו חֲבִיב הַתַּחֲנוּן אֵלָיו לַעֲזֹר אוֹתָנוּ כִּי וְלַהֲדוֹת אוֹתָנוּ עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (תְּהִלִּים כה, ה): הִרְרִיכֵנִי כְּאַמְתָּךְ וְלִמְדֵנִי, וְאָמַר (תְּהִלִּים קיט, לה): הִדְרִיכֵנִי בְּנִתִּיב

_____ 218 25 _____

את כל החקים האלה לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לטוב לנו כִּלְיָמִים, וּבְנוּגֵצַ לְשֹׁכֵר
הָעוֹלָם הָבָא נֵאמָר (דברים ו כה): וְצִדְקָה תִהְיֶה לְנוֹשְׂאֵי כִי נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת.

וְעֹדֵד הַבְּדִלִי יֵשׁ בֵּין עֲבוֹדַת הַבּוֹרָא לְכִין עֲנִיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, בְּמֵה שְׂנוּגֵעַ לְכַשְׁחוֹן כֹּה'. שְׂכַנְיֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, לְפַעֲמִים הָאֲמֻצִּי שֶׁהָאִדָּם חוֹשֵׁב שֶׁהוּא טוֹב לוֹ, הוֹפֵךְ לִהְיוֹת רַע עֲבוּרֵי, וּלְפַעֲמִים הָאֲמֻצִּי שְׁלֵפִי רֹאֵת עֵינָיו הוּא לְרַעְתּוֹ, הוֹפֵךְ לִהְיוֹת לְטוֹבָתוֹ, וְלִכֵּן אֵין אֲנִי יוֹדֵעִים בְּאִיזָה אֲמֻצִּים לְכַחַד, וְעַלֵּינוּ לְבַטֵּחַ כֹּה' שֶׁיַּעֲזֹר לָנוּ לְכַחַד אֶת הָאֲמֻצִּי שֶׁהוּא כְּאֻמַּת לְטוֹבָתָנוּ. — וְאֵלֵינוּ לְגַבִּי הַמַּצְוֹת וְהַעֲבוֹרוֹת אֵין הַדְּבָר כִּךְ, כִּי הַטוֹב שִׁיּוּצָא מִקִּיּוֹם הַמַּצְוֹת, וְהָרַע שִׁיּוּצָא מִעֲשִׂית עֲבוֹרוֹת, לֹא יִהְיֶה וְלֹא יִתְחַלֵּף לְעוֹלָם מִמֶּה שֶׁהוּא, וְהַמִּסְחָר שֶׁבְּבוֹרָר לָנוּ שְׂקִיּוֹם הַמַּצְוֹת הוּא כְּאֻמַּת לְטוֹבָתָנוּ, וְעֲשִׂית הָעֲבוֹרוֹת הוּא כְּאֻמַּת לְרַעְתָּנוּ, עַלֵּינוּ לְכַחַד בְּעַצְמָנוּ בְּקִיּוֹם הַמַּצְוֹת, וְאֵין לָנוּ לְבַטֵּחַ כֹּה' שֶׁיַּעֲזֹר לָנוּ לְכַחַד בְּקִיּוֹם הַמַּצְוֹת.

אָרְיָה הִדְרָה שֶׁכֵּן רָאִי לִנּוּ לִבְטַח בּוֹ עַל ה', הָאָם: גִּמְרַם מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, אֲחֵרֵי שֶׁבִּחְנוּ בָּהֶן בְּלֹב שֶׁלֹּם וְנֶאֱמָן, וְאַחֲרֵי שֶׁהִחְלֹטְנוּ וְהִשְׁפַּדְנוּ לָקִים אוֹתָן בְּלֹב טְהוֹר, בְּלִי פְּנִיּוֹת, מִתּוֹךְ כְּנָה לַעֲשׂוֹתָן לִמְעַן שֶׁמּוֹ הַגְּדוֹל, וְעַל זֶה אֲנִיחֵנוּ מִחֲבִים לִהְתַּחֵן אֵלָיו, שֶׁיַּצִּיר לִנּוּ לִגְמֹר אֶת מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, וְיִזְרֶה לִנּוּ בִּיצֵד לַהֲגִיעַ לָזֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כה ה'): הַדְרִיכֵנִי בְּאֶמְתָּךְ וְלִמְדֵנִי כִּי אֵתָה אֱלֹהִי: יַעֲשֵׂי אוֹתָךְ קִרְיָתִי כָּל הַיּוֹם, וְנֶאֱמָר עוֹד (תְּהִלִּים קיט לה'): הַדְרִיכֵנִי בְּנֹתִים מִצּוֹתֶיךָ כִּי כוֹ חֲפִצְתִּי.

פתח' 96

ובכן פירש הספורנו: וצדקה תהיה לנו, וזה שאמרתי
לך לטוב לנו כל הימים, רצוני לומר לטוב לנו
בעולם הזה ובעולם הבא.

(התלקט)

עא. וצדקה תהיה לנו. בפסוק זה מבטיח ה' לנו שכר בעולם הבא, וכך פירש בתרגום יונתן: חכו יהא גטרי לנא "לעלא ראתי". וכך כתב האבן עזרא: "א מכאן רמז לשכר המצוות לעולם הבא.

מצותיך, ואמר (תהלים קט, לו): דרך אמונה בחרתי, ואמר (תהלים קט, לא): דבקתי בעדוֹתֶיךָ יי אל תבישני, ואמר (תהלים קט, מג): ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד כי למשפטך יחלתי.

וכל זה ראיה, שבחירתו היתה במעשה העבודה, אך התפלל אל האלהים על שני דברים. אחד מהם, ליתר לבבו ולחזק בחירתו בעבודתו בהרחקת טרדות העולם מלבו ועיניו, כמו שאמר (תהלים פו, יא): יחד לכבי ליראה שמך, גל עיני ואביטה גפלאות מתורתך (תהלים קט, יח), העבר עיני מראות שוא (תהלים קט, לו), הט לבי אל עדוֹתֶיךָ (תהלים קט, לו), והדומה להם. והשני, לחזק אבריו על השלמת המעשים בעבודתו, והוא מה שאמר (תהלים קט, לה): הדריכני בנתיב מצותיך, סעדי ואושעה (תהלים קט, קיז), והרבה כמותו. ואני עתיד לכאר אפני מפסידו החלק הזה, ואפני השלמותו, והדרך הנכונה בו, בעזרת השם.

— 8 ————— 56 טו ————— 8 —

ונאמר עוד (תהלים קט לו): דרך אמונה בחרתי, ונאמר (תהלים קט לא): דבקתי בעדוֹתֶיךָ ה' אל תבישני, ונאמר (תהלים קט מג): ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד כי למשפטך יחלתי.

ומכל הפסוקים הללו ראיה, שדרך המלך עליו השלום בחר בעצמו בעבודת ה', אלא שהתפלל אל האלהים על שני דברים. אחד הדברים הוא, שה' יעזר לו לרבו את מחשבותיו ולחזק את בחירתו בעבודת ה', על ידי שירחיק מלבו ומעיניו את טרדות העולם הזה, כמו שהתפלל (תהלים פו, יא): יחד לכבי ליראה שמך, (תהלים קט יח): גל עיני ואביטה גפלאות מתורתך, (תהלים קט לו): העבר עיני מראות שוא, (תהלים קט לו): הט לבי אל עדוֹתֶיךָ, ועוד תפלות דומות. — והדבר השני הוא, שה' יחזק את אבריו, כדי שיהיה ביכולתו לעשות את פעולת עבודת ה' בשלמות, ולזה התפונ בשהתפלל (תהלים קט לה): הדריכני בנתיב מצותיך, (תהלים קט קיז): סעדי ואושעה, ובהרבה תפלות מעין אלה. — ולהלן אכאר בעזרת ה' איזה דברים מאבדים את הבטחון בחלק זה, ואיזה דברים מכיאים לידי שלמותו, ומה היא הדרך הנכונה שיש ללכת בה.

פתחי 57

עכ. וא" תצל מפי דבר אמת עד מאד, מאד אני מבקש ממך שלא תסיר מפי את דבר האמת, שלא יהיה נטוה מהאמת בהוראת משפטי התורה.

(ודק ותצות דור)

אבל פרוש החלק החמישי, והוא חובות האברים אשר תועלתם ונוקם מתעבדים אל זולתו, כצדקה, והמעשר, ולמוד החכמה, וצוות במוטב, והזהר מהרע, ולהשיב האמנות, ולהסתיר הסוד, ולדבר מוטב, ולעשות המוטב, וכבוד אבות, והשבת הרשעים אל האלהים, והורות בני אדם דרכי טובתם, ולחמל עניים, ולרחם עליהם, ולסבל חרפתם כשמעיר אותם אל העבודה ומיחל אותם ומיראם בנמול ובענוש.

אפני ישר הבטחון כזה, שיהיה האדם צופן בלבו כל המעשים האלה והדומה להם, ויבחר עשותם ויסבב אליהם, כפי מה שהתקדמו בחלק הרביעי מחייב הבחירה עלינו להתקרב אל האלהים בלבד, לא לקנות שם וכבוד ביניהם, ולא לקנות הגמול מהם, ולא להשתרר עליהם. ואחר כך יבטח על האלהים בהשלמת המעשה שכן לעשותו מהם, כפי מה שהוא רוצה בו

— 8 — כ"ב ט"ו — 8 —

גם את הפצות שכן אדם לחברו עלינו לעשות רק לשם שמים, מקלי כל כונה להשיג על דין פרסמת, כבוד, או כל תועלת אחרת. כדי שהמצוות לא יאבדו את ערכן. וידי שלא נפסיד את שכן.

ופרוש הכשחון הנכון שיש להשתמש בו בחלק החמישי. הכולל את החובות המפלות על האברים. אשר התועלת והנוקם היוצא ממה שהאדם מקים אותן או עובר עליהן, נוגע גם לאחרים, כגון: נתינת צדקה, הפרשת מעשר, למוד תורה לאחרים, לצוות לעשות טוב ולהזהיר מעשות רע, לפרע הלואה ולהחזיר פקדון, להסתיר סוד, לדבר טוב על חברו, לעשות טובות לבני אדם, לכבד הזרים, להחזיר את הרשעים בתשובה אל האלהים, להורות לבני אדם את הדרכים המובילות אל טובתם, לחמל על עניים ולרחם עליהם, ולסבל כשכני אדם מצליבים אותו כשהוא מעורר אותם לעבודת הבורא וממריץ אותם לקיים התורה על-ידי שהוא מודיע להם את השקר שיקבלו על זה, ומפחיד אותם מלעבר עברות על-ידי שהוא מודיע להם את הענש שיקבלו על זה.

הבטחון הנכון שיש להשתמש בו בפרקים אלה הוא, שיחזק האדם בלבו את כל הפעולות הללו, ואת הפעולות הדומות להן, ויבחר לעשותן וישתדל להגיע אליהן רק מתוך כונה להתקרב אל האלהים, לא כדי לעשות לעצמו שם ולא כדי ששכני אדם יבדו אותו, ולא כדי שיחזקו לו שכן על זה, ולא כדי להשתרר עליהם, כמו שבאנו לעיל בחלק הרביעי. ואחר כך יבטח על האלהים שיצור לו להוציא לפעל את הפעולות שהוא חושב לעשות, כמו שהוא יתברך ורצה

ממנו, אחרי שנסבב עליו, ויזהר כפי יכולתו בכל זה להסתירו ממי שאין צריך לו להודיע, כי בהיותו נסתר, יהיה שכרו יותר גדול ממה שיהיה אם יהיה נודע.

ומה שלא יוכל להסתירו, יזכר בו השרש אשר הקדמנו, כי התועלת והנזק לא יהיה מן הברואים, כי אם ברשות הבורא יתברך.

וכאשר יגלגל הבורא על ידו מצוה, יחשב בלבו כי היא טובה מאת הבורא יתעלה שהמביב בה אליו, ואל ישמח בשבח אותו בני אדם עליה, ואל יחפץ בכבודם בעבורה, ויביאיהו זה להתנאות במעשהו, ויפסיד לבו וכוונתו לאלהים, ויפסיד מעשהו ויאבד שכרו. ואני עתיד לבאר זה בשערו, בעזרת השם.

— * ————— * —————

שנעשה אותן. אחרי שהשתדל לעשותן, ויזהר כמיטב יכולתו להסתיר את כל מעשיו הטובים ממי שאין הוא צריך להודיע לו עליהן. כי כשהוא מסתיר את מעשיו הטובים, שכרו יהיה יותר גדול מהשכר שהוא יקבל כשהוא מפרסם את מעשיו.

ואותן הפעולות שאין הוא יכול להסתיר מבני אדם, והוא חושש פן יבוא לעשותן מתוך פניה למצא חן בעיני בני אדם, — לגבי פעולות אלה יזכר את הכלל שהקדמנו לעיל, שהתועלת והנזק אינם יכלים לבא מהברואים אלא ברשות הבורא יתברך, ואם כן השתדלותו למצא חן בעיני בני אדם היא ללא כל תועלת.

וכאשר הבורא מומין לו מצוה, יחשב בלבו, שהיא טובה שהבורא מיטיב לו בה, ואל ישמח במה שבני אדם משבחים אותו עליה, ואל יחפץ שיבדוהו בגללה, כדי שלא יבא להתנאות בפעלתו, וכדי שלא יקלקל על ידי כך את התפשטה ואת הכונה שיש לו לשם שמים, וכדי שפעלתו לא תאבד את ערכה, וכדי שלא יפסיד את שכרו. ועתיד אני לבאר את זה בעזרת ה' ביתר הרחבה בשער יחודי המעשה.

אבל פרוש החלק הששי, והוא בגמול העולם הזה והעולם הבא, אשר יהיה האדם ראוי לו במעשה הפזוב בעולם, הוא, שהגמול על שני פנים: גמול בעולם הזה כלכל, וגמול בעולם הבא כלכל. ויש שיהיו ראויים שניהם על מעשה אחד, ולא פרוש לנו כאור זה באר היטב. אך ערב הפורא לעמו גמול פולל על מעשה כולל, ולא חלק הגמול על העבודות בעולם, כמו שעשה בענש על העבירות בעולם, כמו שפרש המעשים שעושיהם חיבין סקילה, שרפה, הרג, וחנק, ומלקות ארבעים, ומיתה, וברת, ותשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה, ונוק שור, בור, ושן, ואש, ונותן מום באדם, ושולחת

— 8 — 56 טו — 8 —

אחד מעשרי האממה הוא: שה' נותן שכר לשומרי מצותיו ומעניש את מי שעובר עליהן. — אל יסמך האדם את עצמו על מעשיו הטובים שיגביל עליהם שכר. אלא יבטח על ה' שימון לו שכר בתור חסד. — שכרה טעמים, מרוב ששהתורה לא פורשה את מלן השכר והענש של העולם הבא. — א. מפני שאין אנו יכולים להשיג את מהותו בעוד שאנו נמצאים בעולם הזה הנשמי. ב. מפני שהוא נסתר לנו איש מפי איש עד משה רבנו עליו השלום. ג. מפני שהיה שקבל את התורה לא ידע להצריך כראוי את הטוב הנכב והנצח של חיי העולם הבא. ד. מפני שלא היה מסכים לקבל עליו את על התורה חמורת שכר העולם הבא. ו. מפני שפסד הדין לא מגיע לאדם כל שכר על מעשיו הטובים. כי אף אם יהיו מעשיו הטובים רבים כחול הים, לא יהיו שקולים אפלו נגד הטובה הקטנה ביותר שהבורא מיטיב עמו בעולם הזה. ה. מפני ששכר העולם הבא נתן לאדם עבור עבודת ה' הצפויה והנסתרת בלבד. לכן גם שכר זה הוא נסתר ונצלם, ואינו מוקד בתורה. ו. מפני שמסירת השכר והענש הנזכרים בתורה הוא להשפיע עלינו לקיים אותה, ובשאימץ ההשפעה מתאימים לזמן ולמקום, או יש להם יותר סבויים להשיג את התוצאות הרצויות. ז. מפני שחלית העולם הבא היא הדבקות בה' וההתקרבות לאורי העליון, ורק מי שה' רוצה בו הוא יכול לזכות לזה, ומאחר שרצונו זה של ה' הוא היסוד של שכר העולם הבא, ובתורה נר' דבר נאמר שה' רוצה בנו בשגמים אותה, אם בן היסוד ששכר העולם הבא בנוי עליו. דבר מוקד הוא בתורה.

ופרוש החלק הששי, הפולל את שכר העולם הזה ואת שכר העולם הבא המגיע לאדם עבור מעשיו הטובים בעולם הזה, הוא כך: — השכר עבור קיום המצוות נתן בשני דרכים. לפעמים הוא נתן רק בעולם הזה, או רק בעולם הבא, ולפעמים מגיע לאדם שכר עבור מצוה אחת גם בעולם הזה וגם בעולם הבא. והתורה לא פורשה לנו היטב, איזה שכר נתן על כל מצוה ומצוה. הבורא הבטיח לנו רק באפן כללי, שימון לנו שכר בשגמים באפן כללי את המצוות, אבל הוא לא פרט את השכר הנתון בעולם הזה עבור כל מצוה ומצוה, בשם שעשה זאת לגבי הענש הנתון בעולם הזה עבור כל עברה ועברה, שפרש את העבירות שעושיהן חיבים סקילה שרפה הרג וחנק, מלקות ארבעים, מיתה, ברת, ותשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה, ונקי שור בור שן ואש, העושה לאדם מום, והמוריא עליו שם

יד במבשיו, והמוציא שם רע, והדומה לזה. אבל גמול העולם הבא וענישו לא פרש מהם הנביא מאומה בספרו בעבור כמה פנים.

מהם, כי צורת הנפש בלעדי הגוף אינה ידועה אצלנו, כל שכן מה שתתענג בו או תצטער בענין ההוא, אך פרש אותו למי שהיה מבין הענין הזה, כמו שאמר ליהושע (וכריה ג. ז): ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה. ולא ידעה זה בעוד נפשו קשורה בגופו, אבל רמו למה שיהיה אחר המות, שהשוב הנפש בצורת המלאכים בענין פשיטותה ודקותה ועזבה להשתמש בגופה, כשתודפך ותזהיר, והיו מעשיה טובים בעולם הזה.

ומהם, שגמול העולם הבא וענישו היה מקבל אצל עמי הארץ מהנביאים, ומשכל אצל החכמים, והניחו לזכרו בספר, כמו שהניחו לזכר הרבה מפרש המצות והחובות, מפני שסמכו על הקבלה.

— * ————— כ"ב ט"ו ————— * —

רע. וכיוצא בזה. — ואלו מהשכר והענש הנפון בעולם הבא, לא פרש לנו משה רבנו עליו השלום בתורתו מאומה, מפני כמה טעמים.

אחד הטעמים הוא: מפני שאין אנו משיגים איזו צורה יש לנפש כשהיא בלי גוף, ומכל שכן שאין בכחנו להשיג איזה דברים גורמים לה תענוג וצער כשהיא במצב זה, וה' פרש את הדברים הללו רק למי שמבין את הענין הזה, כמו שאמר ה' ליהושע הכהן הגדול (וכריה ג. ז): ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה. ויעוד זה הרי לא נתקם בעוד שהיתה נפשו קשורה בגופו, אלא הוא רמו למה שיתרחש עם הנפש אחרי המות, שהיא תחזור לקבל את צורת המלאכים, כזה שתהיה בלתי מרעבת מיסודות שונים, ותהיה במהות רוחנית דקה, ותחדל להשתמש בגופה, אם היא תודפך מחמרייתה, ויהיה לה זהר, ומעשיה יהיו טובים בעולם הזה.

ואחד הטעמים הוא: מפני שהמון העם שבכל דור נדור יודע על השכר והענש של העולם הבא על ידי המסורת שקבלו בעל פה מהנביאים, והחכמים שבכל דור נדור עומדים על השכר והענש של העולם הבא גם מתוך הבנה שכלית, נוסף למסורת שיש בידם. ולכן לא מצאו הנביאים לנחון להזכיר אותו בפרוש בספריהם, כמו שלא מצאו לנחון להזכיר הרבה מפרשי המצוות והחיובים, מפני שסמכו על המסורת שקבל פה.

פתחי כ"ב

עג. בין העיברים האלה, בין השרפים ומלאכי השחח העומרים פה. (רש"י ומצודת דוד)

ומהם, שהעם היו מן הסכלות ומעוט ההבנה שאיננו נעלם מזה שכתוב בתורה, ונהג הבורא עמם מנהג האב החומל על בנו הקטן כשהוא רוצה ליסרו בנחת ולאט, כמו שכתוב (הושע יא, א): כי נער ישראל ואהבה. והאב כשרוצה ללמד את בנו בנערותו החכמות אשר יעלה בהם אל המעלות העליונות, אשר לא יבינו הנער בעת ההיא, אלו היה מפים אותו עליה ואמר לו: סבל יגיעות המוסר והלמוד, בעבור שתעלה בהן אל המעלות החמודות, לא היה סובל את זה ולא שומע אליו, מפני שאין מבין אותו. וכאשר ייעדהו על זה במה שהוא ערב לו מיד, ממאכל ומשתה ומלבוש נאה ומרכבת נאה, והדומה לזה, וייעדהו במה שיצער אותו מיד, מרעב ועירם ומלקות והדומה להם, וישב דעתו על מה שיבמה עליו מן הראיות המרגשות והעריזות הגלויות האמתיות, יקל עליו לסבל יגיעות המוסר ולשאת טרחו. וכאשר יגיע לימי הפטרות ויחזק שכלו, יבין הענין המבין אליו במוסרו, ויבין אליו, ותמעט בעיניו הערכות אשר היה רץ אליה בתחלת עניניו, והיה זה לחמלה עליו.

— 8 — 56 טו — 8 —

ואחד הטעמים הוא: מפני שהעם שקבל את התורה היה במצב של סכלות ובהנהגה מצמצמת באותו זמן. כידוע מזה שכתוב בתורה (ויקרא כט, א): ולא נתן ה' לכם לב לדעת וצנינים לראות ואנשים לשמע עד היום הזה. ולכן התנהג אהם הבורא כמו אב החומל על בנו הקטן, שכאשר הוא רוצה להדריך אותו, הוא עושה זאת בצדינות ובהדרגה, כמו שכתוב (הושע יא, א): כי נער ישראל ואהבה. והאב כשהוא רוצה ללמד את בנו בעודו נער את החכמות שיעלה על דן למעלות עליונות, שאין הוא משיג אותן צדין, אלו היה משקנע את בנו ללמד את החכמות על ידי שהיה אומר לו: "קבל עליך את סבל יגיעות ההנהגה והלמוד, כדי שפעלה על ידי כך אל המעלות היקרות והנחמדות", אז לא היה הבן מקבל על עצמו סבל זה, ולא היה שומע לאביו, מפני שהוא לא מבין את ערךן הרב של המעלות הללו שאביו מבטיח לו. אולם כשאביו מבטיח לו עבור יגיעותו שקר שיגדיל את ערכותו מיד, כגון אכל, משקה, מלבוש יפה, טיול יפה, וכיוצא בזה, ואביו מאים עליו בענש שירגיש את צער מיד, כגון רעב, חסר הלכשה, מכות, ונזשים דומים, ונוסף על כך אביו משקנע אותו בראיות מוחשיות ובהוכחות גלויות ואמתיות שהבן סומך עליהן, אז יסכים בקלות לסבל את יגיעות ההנהגה ולשאת את טרח הלמוד. — וכאשר יגיע הבן לימי הפטרות ושכלו מתבגר, אז הוא יבין את הפשרה שהנהגה מכוננת אליה, ויתחזק אליה, ולא יהיה פקר ערך בעיניו לערכות שהיה רץ אליה בתחלת למודו, ויבין שזה שאביו הבטיח לו אז ערכות חסרות ערך זו, היה מפני שרחם עליו.

וְכֵן הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךְ יַחַד עִמּוֹ וְהַפְחִידֵם בְּגִמּוּל וְעִנֵּשׁ מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּדַע כִּי הָעָם כְּאִשֶּׁר יִתְקַנוּ לְעִבּוּדָה הֵנָּה מֵעִלְיָהֻם סִכְלָתָם בְּגִמּוּל הָעוֹלָם הַבָּא וְעִנְשׁוֹ, וְיִכְוֶנוּ כְּעִבּוּדָה אֵלֶּיָּהּ, וְיִתְנַהֲגוּ כִּה עֲדִיּוֹ. וְכֵן נֶאֱמַר בְּכָל מֵה שֶׁבִּסְפָּרִים מִתְנַשֵּׂת הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךְ.

וזהו ראי' מן האלהים ב'שני דברים' אחר המעשה הטוב.

הַאֲחֵד, שְׁיִירָה כְּנִי הָאֵדָם עֲבֹדֶת הַבּוֹרָא יִתְעַלָּה, וְיִתְהַיֵּם לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּנִיאל יב. א): וּמִצִּדִּיקֵי הַרְבֵּים כְּבֹכְבִּים לְעוֹלָם וָעֶד, וְאָמַר (משלי כד. כה): לְמוֹכִיחִים יֵנֶס וְעֲלֵיהֶם תִּבּוֹא כְרֶפֶת טוֹב, וְכֹאשֶׁר יִתְכַבֵּץ לִמְשֹׁתֵרֵל גְּמוּל הַצִּדְקָתוֹ אֶל גְּמוּל צִדְקָתוֹ וְגְמוּל אֲמוּנָת לָבוֹ וּסְבִלּוֹ, יִהְיֶה רֹאשׁ

— २१५ —

וְכֹל הַבוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, כְּשֶׁרָצָה לִשְׁכַּנֵּעַ אֶת עַמּוֹ לַעֲבֹד אוֹתוֹ, הִבְטִיחַ לָהֶם שֶׁכֹּר וְהַפָּחִיד
אוֹתָם בַּעֲנֵשׁ שִׁיִּגְיִשׁוּ אוֹתוֹ מִדֵּי, עוֹד בַּעֲלוֹם הַזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁה' יָדַע כִּי כְּשֶׁהֵעָם
יִכְבֹּר יִהְיֶה מְכַשֵּׁר וּמַסְגֵּל לַעֲבֹד אוֹתוֹ, אִם כִּכֹּר יִשְׁיגוּ אֶת הַשֶּׁכֶר וְהַעֲנֵשׁ שֶׁל הָעוֹלָם
הַזֶּה, וְיִתְפַּנּוּ לַעֲבֹד אֶת ה' לְמַעַן שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיַעֲסֻק בַּכְבוֹדוֹתָיו בְּדֵי הַלְבָב בּוֹ
יִתְבָּרַךְ.

וּבְדִרְךָ זֶה נִפְרָשׁ גַּם אֶת הַפְּסוּקִים הַמִּיחָסִים לַכּוֹרָא יִתְבַּרְךָ הִבְרִים גִּשְׁמִיִּים יִשְׁ.

ואחד הפעמים הוא: מפני שאין האדם ראוי לשכר העולם הבא על ידי מעשיו הטובים בלבד, אלא אף אחרי שעשה מעשים טובים, נותן לו האלהים שכר זה רק בגלל שתי סבות. סבה אחת היא, מפני שלמד לבני אדם אחרים את עבודת הבורא יתברך, והדריך אותם לעשות טוב, כמו שפיתחו (הראש יב ג): ומצדדי הרבים פנוכים לעולם ועד, ונאמר עוד (משלי כד כה): ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. וכאשר מצטרף לעובד ה' הזכות שגורם לאחרים להיות צדיקים, אל הזכות מה שהוא עצמו צדיק, ואל זכות אמונת לבו המשווה ואל זכות הסבל שהיה לו בגלל צדקותו, אז הוא נעשה ראוי אצל הבורא לקבל

פתח: לב

קוצר הכנתם, ובעל השכל משחלל אח"כ להפשיט
אח המלים מגשמיותם, ומתעמק בהבנת הענין יותר
ויותר, עד שעומד על הכוונה האמיתית כפי יכלתו
והושגתו, כמו שכתב רבינו באריכות לעיל בשער
היחוד פרק י"ג.

(מרגא לופט)

וער דברים גשמיים, כגון: וירא ה' (בראשית ו ה), וירח ה' (בראשית ח כא), וירד ה' (בראשית יא ה), וישמע ה' (ספר דבר יא א), אעפ"י שאין ליחס חזיון לכבוד יח' שום פעולה גשמית כלל, בכל זאת נשמע משה לעולם במתחילת אלה הנגזרים אצל בני האדם. דעתו היתה להם בחתימתו ליהודים מושגים לפי

לגמול העולם הבא אצל הבורא. והשני, חסד מאלהים ונדרה ומזכה, כמו שכתוב (תהלים סב, יג): וְלֹךְ אֶרְצִי חֶסֶד כִּי אֶתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׁיו.

והעלה כזה, כי אם היה מעשה האדם כחול הים במספר, לא יהיה שקול במזכה אחת מן מובנות הבורא יתברך עליו בעולם הזה, כל שכן אם יהיה לו חטא, ואם ידקדק הבורא עם האדם בתביעת הודאת המזכה, יהיה כל מעשהו נכחד ונשקע בקטנה שבמובנות הבורא עליו. ומה שהיה מנגמול הבורא לו אינו מגיע לו על מעשהו, אלא הוא מחסד הבורא עליו.

— 8 — כ"ב ט"ו — 8 —

את שכן העולם הבא. — והסבה השנית היא: חסד האלהים, נדכה ומזכה, כמו שכתוב (תהלים סב, יג): וְלֹךְ ה' חֶסֶד כִּי אֶתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׁיו.

והנני מדוע באמת אין האדם ראוי לשכר עבור מעשיו הטובים, הוא: מפני שאף אם יהיו מעשיו הטובים של האדם רבים כחול הים, לא יהיו שקולים אפלו נגד טובה אחת שהבורא יתברך מיטיב לו בעולם הזה, וכל שכן שהדבר כך אם האדם חטא. ואלו היה הבורא יתברך דורש מהאדם בקפדנות שיודה לו בהתאם לטובות שקבל, אז יהיו כל מעשיו אין ואפס לעמת הטובה הקטנה ביותר שהבורא היטיב עמו. — נמצא איפוא, שהשכר שהבורא נותן לאדם, לא מגיע לו עבור מעשיו, אלא הוא נתן לו רק בתור חסד מהבורא עמו. — אכל

פתחי כ"ב

נתן לנו תורה זו עץ חיים היא, וכל העושה כל הכתוב בה, יורדו דעה גמורה נכונה, זוכה בה לחיי העולם הבא. ולפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה, והכתיבתו בתורה, שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד, שייסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון: חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן, וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידנו לעשות התורה, כגון שובע ושלוש וריבוי כסף וזהב, כרי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהנוהג צריך להן, אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כרי שזוכה לחיי העולם הבא, וכן הוא אומר בתורה אחר שהבטיח בטובות העולם הזה, וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת. וכן הוריענו בתורה שאם נעזוב התורה מרעת ונעסוק בהבלי חומר כענין שאמר: וישכן ישרוני ויבעט, בדין האמת יסיר מן העושים כל טובות העולם הזה, שהן חזקו ידיהן לבעוט ומכיון עליהם כל הרעות המונעים אותן מלקנות העולם הבא, כרי שיאבדו

עוה. רק בתור חסד מהבורא, ומכיון שמצד הרין לא מגיע לאדם שכר על מעשיו הטובים, לכן לא נזכר שכר זה בתורה, כי התורה לא מזכירה רק מה שמגיע לאדם מצד הרין. (טוב הלבנות) ומה שהתורה כן מזכירה את שכר העולם הזה, אעפ"י שגם שכר זה לא מגיע לאדם, יש לפרש כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (בהלכות תשובה פרק ט' הלכה א'): חיל: זה שכתוב בכל התורה כולה, אם תשמעו וגו' וכל אלהים יקרה אתכם כן, ואם לא תשמעו יקרה אתכם כן, וכל אותן הדברים בעולם הזה, כגון שובע ורעב, ומלחמה ושלוש, ומלכות ושפלות, וישיבת הארץ וגלות, והצלחה מצוה והפסדו, ושאר כל דברי הבטחה, כל אותן הדברים אמת היו ויהיו בזמן שאנו עושים כל מצוות התורה, יגיע אלינו טובות העולם הזה כולן, ובזמן שאנו עוברים עליהן תקרנה אותנו הרעות והכתיבות, ואף על פי כן אין אותן הטובות הם סוף מהן שכן של מצוות, ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצוות, אלא כך הוא הכרע של רבנים, הקביה

אף הענש בשני העולמים הוא באמת וברין ותוכ שתיב בו האדם, אלא שחסד הבורא יחננו עליו בשני העולמים, כמו שכתוב (תהלים סב, יג): ולך אדני חסד, והוא רחום יכפר עון ולא ישחית (תהלים עח, לח).

ומהם, כי המעשה הטוב מתחלק לשני חלקים: ממנו נסתר, אין משקוף עליו וזאת הבורא, בחובות הלכות והדומה להם, וממנו נראה על האברים, אינו נסתר מן הברואים, והן המצות הנראות על האברים. והבורא יתברך גומל על המעשה הנראה על האברים בגמול נראה בעולם הזה, וגומל על המעשה הצפון והנסתר בגמול נסתר, והוא גמול העולם הבא. ועל כן זכרו

* * * כ"ב טו * * *

הענש על הצונות בעולם הזה ובעולם הבא. מגיע לאדם באמת ומצד הדין, עבור האשמות שהאדם עצמו התחייב בהן. אלא שהבורא מתחסד עמו בשני העולמים כמו שכתוב (תהלים סב, יג): ולך אדני חסד, ונאמר עוד (תהלים עח, לח): והוא רחום יכפר עון ולא ישחית.

ואחד הטעמים הוא: מפני שהמצוות נחלקות לשני חלקים. חלק אחד הן המצוות שהן נסתרות מבני אדם, שאף אחד אינו רואה אותן חוץ מהבורא. כגון חובות הלכות וכיוצא בהן. — והחלק השני הן המצוות הנראות על האברים, שאין הן נסתרות מבני אדם. כגון: תפילין, לולב, סכה, וכיוצא בהן. — והבורא יתברך משלם על המצוות הנראות על האברים שכר הנראה בעולם הזה, ומשלם על המצוות הצפונות והנסתרות שכר נסתר, והוא

פתחי כ"ב

מחיי העולם הבא, ונמצא שאכרתם שני עולמות. שבזמן שאדם סרוד בעולם הזה בחולי ובמלחמה ורעבון, אינו מחפיק לא בחכמה ולא במצוות שבהן זוכין לחיי העולם הבא. — עד כאן לפון הדברים (ומחלוקת).

עו. באמת ובצד הדין, ומכיון שלא היה מקוב להזכיר בחורה שכר העולם הבא, היות ואין הוא מגיע לאדם מצד הדין עבור מעשיו, לכן לא נזכר בחורה גם עונש העולם, אעפ"י שהוא כן מגיע לאדם מצד הדין עבור מעשיו. (וחוץ להנ"ל)

עו. בשני העולמים, בעולם הזה עושה: ה' חסד עם החוטא, שאינו מעניש אותו כיד כשחטא. אלא מאריך לו אף עד שישכח בחשוכה, ובעולם הבא ה' עושה אותו חסד, שאינו מעניש אותו אם עשה תשובה בחייו.

ברשעם, הוא שכתוב בחורה: חחת אשר לא עבדת את ה' וגו' ועבדת את אויבך אשר ילחנו ה' בך. נמצא פירוש כל אותן הברכות והקלות על דרך זו: כלומר, אם עבדת את ה' בשמחה ושמירתם ריכוז, משפיע לכם הברכות האלה ומרחיק הקלות מכם עד שהיה פנינים להתחכם בחורה ולעסוק בה, כדי שחזיר לחיי העולם הבא, ייעב לך לעולם שכולו טוב ותאריך ימים לעולם שכולו אורח. ונמצאתם זוכין לשני העולמות, לחיים טובים בעולם הזה והנצחיים לחיי העולם הבא, שאם לא יקנה פה הנכסד ומעשים טובים, אין לו כמה זוכה, שנאמר: כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה כשאלו. ואם עובדים את ה' ושגיחם במאכל ובמשתה ודומה להם, מעב עיניהם כל הקלות האלה, ומסיר כל הברכות. כדי שכלו ימיהם כבהלה ופחד ולא יהיה להם לב פני ולא גוף שלם לעשות המצוות, כדי שתאבדו

דוד עליו השלום במלה שמורה על הענין, כמו שאמר (תהלים לא, כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראיו. וכן דרך העניש הנראה והנסתר בדרך הגמול.

והראיה על זה, כי האל יתעלה ערב לעמו על העבודה הנראית על האברים גמול נראה מדר בעולם הזה, והוא המפרש בפרשת אם בחקותי. וכן ערב להם על העבדות הנראות הגלויות ענש נראה מדר בעולם הזה, לפי שאין להמון העם אלא מה שנראה מהמעשים, לא מה שנסתר, והוא מה שאמר (דברים כט, כח): הנסתרת ליי אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם, ואמר הכתוב (ויקרא כ, ד): ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא — ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו. אך העבודות והעבדות

— 218 25 —

שֶׁכֵּן הָעוֹלָם הָאֵל. וְלֹכֵן הִזְכִּיר דָּוִד הַמֶּלֶךְ אֶת שֶׁכֵּן הָעוֹלָם הַכֹּהֵן בְּכֻשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹ שֶׁאָמַר (וְהָאֵלִים לֹא יֵדְעוּ): מִה רַב טוֹבְךָ אֲשֶׁר צִפְּנָה לִירְאִיִּךְ־יִשְׂרָאֵל. וּבִאֲתוֹתָ הַדֶּרֶךְ שֶׁהָ מִשְׁלֵם שֶׁכֵּן. כִּי הוּא גַם נֹחֵן עֵנֶשׁ. עַל עֲבֻרוֹת גְּלוּיּוֹת הוּא מַעֲנִישׁ בְּעוֹלָם הַחַיִּים, וְעַל עֲבֻרוֹת נִסְתָּרוֹת הוּא מַעֲנִישׁ בְּעוֹלָם הַבָּא.

וראיה שהדבר כך. שהרי האל יחברך הבטית לעמו עבור עבודת ה' הנראית על האברים שלך הנראה מיד בעולם הזה, והוא השכר המפושט כפרשת בקומיטס, ועל העבדות הנראות והגלויות הזהיר ה' בענש הנראה מיד בעולם הזה. ומה שלא נזכר שם גם השכר הנסתר על המצוות הנסתרות, והענש הנסתר על העבדות הנסתרות, מפני שבפרשת בקומי נאמר השכר והענש באופן כללי לכל האמה ביחד, כדי שישגיחו זה על זה שלא יעברו עברות וידונו זה את זה לעבד את ה' ואין המון העם יודעים אחד מהשני רק את המעשים הגלויים, ולא את מה שנסתר פלגבוח, כמו שנאמר (דברים כט כח): הנסתרת לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם, ונאמר עוד (ויקרא כ ו): ואם העלם יעלימים עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא וגו' ושמי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי

פתחי 97

(המלצות)

מצוותי.

פ. ואם העלם יעלמו, מפני שעבר עבודה זרה בסתר, אז נפשו תיכרת ולא יהיה לו חלק בעולם הבא. אבל אם עבר עבודה זרה בגלוי, ובית הדין נתנו לו עונש סקילה בעולם הזה, אז יש לו חלק בעולם הבא.

הרי שעל העבירות הגלויות ה' מעניש בעוה"ז, ועל עבירות הנסתרות ה' מעניש בעולם הבא. (מסכת נדרים 27א)

ע. אשר צפנת ליראין, לעובדים את ה' מתוך יראה הצפונה בלב. הכין ה' שבר צפון הרבה.

(מרפא לנפש ופת לחם)

עצם השכר הספורש בפרשת בחקותי, שהוכחש על המצוות הנראות, כמו שנאמר: אם בחקתי תחלכו ואח מצוותי תשמרו ויעשיתם אותם. וכן העונש המוכרח בפרשה זו מוכיח על העבירות הנאלצות, כמו שנאמר: ואם בחוקתי תמאסו ואם משפטם תנעל נפשכם לבלתי עשות את כל

הצפונות בלב, דין גמולן על הבורא יתברך בעולם הזה ובעולם הבא, על כן הניח הספר פרוש גמול העולם הבא.

ומהם, כי הגמול והענש הנזכרים בספר, דבר הנביא בגמול העולם הזה וענשו לאנשי העולם, ומפני שהיה יהושע בן יהוידק בעולם המלאכים, אמר לו (וכר' ג. ו): ונתתי לך מהלכים בין העמרים האלה, כי זה דרך היחול וההפחדה, שיהיה כראוי לזמן ולמקום. ואתה הבן.

ומהם, שגמול העולם הבא אין תכליתו אלא להדבק באלהים ולהתקרב אל אורו העליון, כמו שכתוב (ישעיה נח. ח): והלך לפניך צדקך כבוד יי

— כ ב טו —

אחו. — ומפני שהבורא יתברך משלם עבור המצוות והעבירות הצפונות שכן וענש צפון בעולם הבא, לכן לא נזכר שכן זה בתורה, כי לא רק את השכר והענש עצמו רצה ה' להסמיר, אלא גם את זכרו רצה ה' להסמיר.

ואחד הטעמים מדוע שמשנה רבנו עליו השלום הנזכר בתורה רק את השכר והענש של העולם הזה, הוא: מפני שהוא דבר אל אנשים שהיו בעולם הזה, ואלו נשמת יהושע בן יהוידק הפנה הגדול היתה מפשטת מהגשמות ועומדת בעולם המלאכים, ולכן אמר לו ה' (וכר' ג. ו): ונתתי לך מהלכים בין העמרים האלה, כי כך הוא מנהג העולם, שכאשר רוצים להשפיע על משהו על ידי שמכתיחים לו שכן ומאמינים עליו בענש, אז מכתיחים לו שכן ומאמינים עליו בענש בהתאם לזמן ולמקום. כדי שהדברים יעשו את הרשם הראוי. — ואתה הקורא, הבן את הדבר.

ואחד הטעמים הוא: מפני שכל המורה של שכן העולם הבא היא הדבקות באלהים וההתקרבות אל אורו העליון, כמו שכתוב (ישעיה נח. ח): והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך, ונאמר עוד (וינאל יב. ג): והמשכילים יזהירו

פתחי לב

הבא. כלומר, אין הכלל נענש עליו בעולם הזה, רק דין מסור לשמים בעולם הבא. ומפני שנהלכתי להעמים את פירוש דבריו רבינו מכמה טעמים. השמטתי את המלים "בעולם הזה", וה' יאיר את עיני בכות רבינו ז"ל. (המלקט)

פכ. והלך לפניך צדקך. הצדקה שעשת בעולם הזה תלך לפניך אחרי מותך, וכבוד ה' יאספך אליך. — הרי ששכר העולם הבא הוא דבקות הנפש בה' והתקרבותה לאורו העליון. (המלקט)

פא. בעולם הבא, בספרי חובות הלכות שלפנינו הגירסא היא: "אך העבירות והעבירות הצפונות בלב דין גמולן על הבורא ית' בעולם הזה ובעולם הבא". ותיבת "בעולם הזה" אין מובנות, שהרי רבינו כתב לעיל בקטע זה: "והבורא ית' גומל על המעשה הנראה על האברים בגמול הנראה בעוה"ו, וגומל על המעשה הצפון והנסתר בגמול נסתר, והוא גמול העולם הבא". ובעל "טוב הלבנות" הרגיש כזה, ופירש כך: "דין גמולן על הבורא ית' בעולם הזה ובעולם

ואמר (דניאל יב, ג): והמשכילים יזהירו כבוד הרקיע, ואמר (איוב לג, ל): לאור באור החיים. ולא יגיע אליו אלא מי שרצה הבורא בו, ורצון הבורא שרש הגמול, כמו שכתוב (תהלים ל, ו): כי רגע באפו חיים ברצונו, ואמר בפרשת אם בתקותי רמזים שמורים על הרצון מאלהים, והוא מה שאמר (ויקרא כ, יא): ולא תגעל נפשי אתכם, ואמר (ויקרא כ, ט): ופניתי אליכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם.

והבטחון על האלהים במה שיעד בו הצדיקים בגמול העולם הזה והעולם הבא על העבודה שישלמרו למי שראוי לו, וכן ישלם העניש למי שראוי לו, מן הדין על המאמין, ובטחונו על האלהים בזה מהשלמת האמונה באלהים, כמו שכתוב (בראשית טו, ו): והאמן ב"י ויחשבה לו צדקה, ואמר (תהלים כו, ג): לולא האמנתי לראות בטוב ב' בארץ חיים.

ואין ראוי לבטח על מעשהו הטוב, ויבטיח נפשו בגמול העולם הזה והעולם הבא על מעשהו, אך יטרח וישתדל בהודאה לטובות הבורא התמידות עליו, לא לתקות גמול עתיד, שיתחייב לו במעשהו. אך יבטח על האלהים

— * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — *

בזה הרקיע, ונאמר (איוב לג, ל): לאור באור החיים. ורק מי שהבורא רוצה בו, הוא יכול להגיע לרבקות והתקרבות זו. ומאחר שרצונו זה של הבורא הוא כל היסוד של שכל העולם הבא, כמו שכתוב (תהלים ל, ו): כי רגע באפו חיים ברצונו, ומאחר שבפרשת בחקתי נאמרו פסוקים שיש ללמד מהם שכאשר נשמר את התורה, אז האלהים ירצה בנו, כמו שנאמר (ויקרא כו, יא): ולא תגעל נפשי אתכם, ונאמר (ויקרא כו, ט): ופניתי אליכם וגו' והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם, אם כן הרי גם שכל העולם הבא נזכר בפרשה.

והבטחון על האלהים, שישלם את שכל העולם הזה והעולם הבא שהבטיח לצדיקים עבור עבודתו, למי שהוא ראוי לו, וישלם כמו כן את העניש למי שהוא ראוי לו, הוא חובה על המאמין. ראמונה זו היא אחד מעקרי האמונה באלהים, כמו שכתוב (בראשית טו, ו): והאמן ב'י ויחשבה לו צדקה, ונאמר עוד (תהלים כו, ג): לולא האמנתי לראות בטוב ב' בארץ חיים.

ולא נכון מצד המאמין שיבטח על מעשיו הטובים, ושהיה בטוח אצלו שיקבל את שכל העולם הזה והעולם הבא עבור מעשיו, אלא יתאמץ וישתדל להודות לבורא עבור הטובות שהוא עושה לו תמיד, לא מתוך תקנה להשיג בעתיד את השכר שיגיע לו עבור מעשיו, אלא אחרי שהשתדל לפרע לבורא את

בו אחר ההשתדלות לפרע הודאת הבורא על גזל טובתו עליו, כמו שאמרו רבותינו וזכרונם לברכה (אבות א, ג): אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם.

והיה אחר מן החסידים אומר: לא יגיע האדם אל גמול העולם הבא במעשהו, אם מדרקקים עמו כחשבון במה שהוא חייב לאלהים על טובותיו עליו, אבל בחסד האלהים עליו, על כן אל תבטחו במעשיכם. ואמר דוד בזה (תהלים סב, י): ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.

אבל פרוש החלק השביעי, והוא בחסד האלהים על בחיריו וסגלתו בעולם הבא ברב הטובות אשר לא נוכל לספרן, אפני ישר הבטחון על האלהים בו, שיתעסק בפסות המגיעות אותו אל מדרגות החסידים הראויים

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

ההודאה שהוא חייב לו תמורת טובותיו הגדולות, יבטח על האלהים שיתן לו שכר עבודה כתור חסד, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות א, ג): אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם.

ואחד החסידים היה אומר: "אם יצשו עם האדם חשבון מדיק כמה שהוא חייב לאלהים על הטובות שעשה לו, אף אדם לא יוכל להגיע לשכר העולם הבא, אם לא על ידי חסד האלהים. לכן אל תבטחו על מעשיכם, אלא על חסד האלהים." — ודוד המלך אמר בענין זה (תהלים סב, יג): ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.

קדי לזכות לדרגה העליונה ביותר בעולם הבא, על האדם להתנהג בדרכי הנביאים והחסידים. הינו: — א. שלא תהיה לו כל אהבה וחשקה לאף דבר בעולם, רק לה' לבדו. ב. שימסר את הנהגת עצמו לה'. ג. שכל שמחתו ורעשועיו יהיו רק בה'. ד. שיחבור ויתרחק מהעולם הזה ומהאנשים השקועים בו. ה. שישפיע על אחרים לעבד את ה'. ולמד אותם כיצד לעשות את רצונו. ו. שיעבד את ה' במסירות נפש. ז. שיקבל את גזרותיו באהבה וברצון.

ופרוש הבטחון הנכון שיש להשתמש בחלק השביעי, הכולל את הטובות הרבות שהאלהים עושה בחסדו לבחיריו ואהוביו בעולם הבא, אשר לא נוכל לספור אותן, הוא זה: — שיתעסק האדם באמצעים שיביאו אותו אל מדרגת החסידים, הראויים לכך שהאלהים ימן להם בחסדו טובות אלה, ואמצעים אלה

לזה מאת האלהים יתברך בחסדו. והוא, שיתנהג במדות אנשי הפרישות המואסים בעולם הזה, ולהוציא אהבתו ובחירתו מלבם, וימיר זה באהבת הבורא יתברך, ולהמסר אליו, ולהשתעשע בו, ולהשתומם מהעולם ויושביו, ויתנהג במנהגי הנביאים והחסידים, ויהיה לבו כטוח באלהים שיחפסד עמו כמו שהתחפסד עמם בעולם הבא. אבל מי שיכמח על האלהים שזכרו לזה מבלי מצוץ מעשה, הוא הכסיל והפתי, והוא דומה למי שנאמר עליהם (סוטה כב, ב): עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר בפניהם.

ומסימני אנשי המעלה הגדולה הזאת, שיורו עברי הבורא אל עבודת הבורא, והסבל בעת הנסיון והצרה, ושיקל בעיניהם כל דבר אצל קיום מצות הבורא יתברך, כמו שידעת מן הענין "האלהים נפה את אברהם" (בראשית כב, א), וענין חנניה מישאל ועזריה בכבשן האש (דניאל ג, ג), ודניאל בגב האריות (דניאל ו, ג), ועשרה הרוגי מלכות.

— * ————— * ————— * ————— *

הם: שיתנהג במדות הצדיקים הפרושים, המואסים בעולם הזה, ויסיר מלבם את האהבה ואת התשוקה לעולם הזה, ובמקומה יכניס ללבם את אהבת הבורא יתברך, וימסר את הנהגת עצמו לידי הבורא יתברך, וכל שמחתו ושעשועיו יהיו רק בו יתברך, ויתבודד ויתרחק מהעולם הזה ומהאנשים השקועים בהכליו, ויתנהג בדרך הנביאים והחסידים, ואז לבו יכל להיות כטוח באלהים שייעשה עמו חסד בעולם הבא, כשם שהוא עושה זאת עם הנביאים והחסידים. — אבל מי שבוסח באלהים שזכרו לחי העולם הבא שלא באמצעות מעשים טובים מצדו, הוא שוטה וטפוש, והוא דומה לאלה שנאמר עליהם (סוטה כב, ב): עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר בפניהם.

והסימנים שאפשר להכיר על דם את האנשים שזכו למעלה גדולה זו, הם: שהם מלקדים לאנשים אחרים פיצו לעבד את הבורא, והם סובלים ועומדים באמונתם כשה' מביא עליהם נסיון וצרה, ואף דבר לא כבר עליהם כשהוא נוגע לקיום מצות הבורא יתברך, כמו שידוע לך מפרשת העקבה (בראשית כב, א) שאברהם אבינו היה מוכן להעלות את יצחק בנו לעולה, ומהעקבה של חנניה מישאל ועזריה (דניאל ג, ג) שהעדיפו להשרף בכבשן האש מאשר לעבד עבודה זרה, ומהעקבה של דניאל (דניאל ו, ג) שהשליך לגב האריות על אשר עבר על צווי רבוש המלך והתפלל לה', ומהעקבה של עשרה הרוגי מלכות שמסרו נפשם על קדוש ה' כדי לעמד באמונתם.

ומי שכחר במוט בעבודת הבורא מן החיים בהמרותו, והריש מן העשר, והחלי מן הבריאות, והצרה מן השלוח, ונמסר לדין הבורא ורצה בגורלו, ראוי הוא לחסד הבורא עליו בנעם העולם הבא, אשר אמר עליו הכתוב (משלי ת, כא): להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא, ואמר (ישעיה סד, ג): עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחבה לו, ואמר (תהלים לא, כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראיך.

פרק חמישי

אבל ההפך שבין הבוטח על האלהים וזולתו בענין התעסקו בסבות הטרף, אמר, כי הבוטח באלהים יברל מוזלת הבוטח עליו בשכעה ענינים.

— * — * — * — * — * — * — * — * — *

ומי שעומד בנסיון ומצדיף למות בעובד ה', מאשר לחיות בעובד על רצונו יתברך, ומצדיף את העני על העשר, ואת החלי על הבריאות, ואת הצרה על השלוח, וכלכד לעבד את ה', והוא מצדיק עליו את דין הבורא יתברך, ומקבל את גזרותיו באהבה וברצון, — ראוי הוא שהבורא יעשה עמו חסד ויזכהו לנעם העולם הבא, שהפסוק אומר עליו (משלי ח, כא): להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא, ונאמר עוד (ישעיה סד, ג): עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחבה לו, ונאמר (תהלים לא, כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראיך.

פרק ה

אף על פי שגם בעל הכסותון חייב לעסוק באמצעים שיוכל להתפרנס על נדס, ככל זאת הוא שונה בשכעה הקבילים ממי שעוסק בפרנסה בלי לבטח בה. — א. בעל הכסותון מרצה תמיד ממעבדו, גם כשהוא רע. ב. הוא שריר תמיד בשמחה ושלוח הנפש, מפני שהוא מאמין שהכל הוא לטובתו. ג. הוא לא מקלף את האמצעים שהוא צריך לפרנסתו. ד. כשהוא לא מקלף את כסו. ה. הוא בוחז על מקומו היום יומית, הוא משתמש בו לצרכי צרכה ועבודת ה'. ה. הוא בוחז לעצמו אמצעי פרנסה הגונים, שאינם מפרעים לו לעבודת ה'. ו. הוא אוהב את הקריות ואהוב עליהם. ז. הוא עוסק בעקר בהקנה עצמו לקראת מני העולם הבא. — ואילו מי שאינו בוטח בה' נוהג בכל שקעת הדברים הללו להפך, ודוחה את הקנתו לחיי העולם הבא עד לאחר שפרנסתו ופרנסת בני ביתו תהיה מבטוח לו עד סוף ימיו.

ועתה אבאר את ההבדל שבין העוסק באמצעי פרנסה והוא בוטח על האלהים, לבין העוסק באמצעי פרנסה והוא לא בוטח עליו. ואומר: כי הבוטח בה' שונה ממי שאינו בוטח עליו, בשכעה הקבילים.

אחד מהם, כי הבוטח באלהים רוצה בדינו בכל עניניו, ומודה לו על המזכה ועל הרעה, כמו שאמר (איוב א. כא): "נתן וי' לקח יהי שם יי מברך, וכמו שכתוב (תהלים קא, א): חסד ומשפט אשירה, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות ס, ב): אם חסד אשירה ואם משפט אשירה, ואמרו (ברכות נה, א): חיב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. — ואשר איננו בוטח באלהים מתהלל על הטובה, כמו שנאמר (תהלים י, ג): כי הלל רשע על תאות נפשו ובוזע בך נאץ יי, ובתקצף באלהים על הרע, כמו שנאמר (ישעיה ח, כא): והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה.

והשני, כי הבוטח באלהים נפשו במנוחה ולבו שלו מצד הגזרות, לדעתו כי הבורא ינהיג למזכותו בעולמו ואחריתו, כמו שאמר דוד עליו השלום (תהלים סב, ו): אך לאלהים דמי נפשי כי מפני תקותי. — ואשר איננו בוטח באלהים הוא בצער תדיר ודאגה ארבה ואכל ועצב, לא ימוש מפניו בטובה וברעה. בפובה, מפני מעוט רצותו במצבו, ושאיתו להוסיף ולהרבות ולכנס.

— * ————— * ————— * ————— * ————— *

הבדל אחר הוא: שהבוטח באלהים מרצה מכל מה שיה' גזר עליו, והוא מודה לו בין על הטובה ובין על הרעה, כמו שאמר איוב (איוב א. כא): ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מברך, וכמו שכתוב (תהלים קא, א): חסד ומשפט אשירה, ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות ס, ב): אם חסד אשירה ואם משפט אשירה, ועוד אמרו חכמינו ז"ל (ברכות נה, א): חיב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. — ואלו מי שאינו בוטח על האלהים, כשמצבו טוב, הוא מתפאר שהשיג את הטוב בכחו ובחקמתו, כמו שנאמר (תהלים י, ג): כי הלל רשע על תאות נפשו, וכשמצבו רע הוא רוגז על האלהים, כמו שנאמר (ישעיה ח, כא): והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו.

וההבדל השני הוא: שהבוטח באלהים יש לנפשו מנוחה וללבו שלווה בכל המצבים שיה' גזר עליו, מפני שהוא יודע כי הבורא עושה עמו רק את מה שהוא לטובתו בעולם הזה ובעולם הבא, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים סב, ו): אך לאלהים דמי נפשי כי מפני תקותי. — ואלו מי שאינו בוטח באלהים, בין כשמצבו טוב ובין כשמצבו רע הוא שרוי תמיד בצער, בדאגה, באבל ובקצב. — כשמצבו טוב, מפני שהוא לא מרצה ממצבו, והוא

פתחי 5

פנ. כשם שמברך על הטובה, באותה שמוחה. (ברכות ס.)

יברכה, מפני שהוא קץ בה, והיא כנגד תאוותו ומכעו ומדותיו. וכן אמר החכם (משלי טו טו): כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד.

והשלשי, כי הבוטח באלהים, ואם יתעסק בסבות, לא יסמוך בלבו עליהן, ולא יקרה מהן תועלת ולא נזק, מפאתי רצון האל, אך מתעסק בהן לכהר בעבודת הבורא אשר צוה להתעסק בעולם לישבו ולזינו. — ואם תגיעהו תועלת או ידחה בהן הנזק, יודה האלהים לברו על זה, ולא יוסיף בהן אהבה וחבה יתרה, ולא תנוח נפשו עליהן יותר, אך יחזק במחוננו באלהים, ויסמוך לכו עליו מכלערי הסבות. — ואם לא יועילנה הסבות, ידע כי יבואהו טרפו כשירצה, מאיזה ענין שירצה, ולא ימאס בהן בעבור זה, ולא יצח להתעסק בהן לעבודת הבורא.

— * — * — * — * — * — * — *

שואף תמיד לכנס ולהוסיף ולהרבות על מה שיש לו. וכשמצבו רע, מפני שהוא קץ במצבו, הנוגד את תאוותיו, את טבעו ואת מדותיו, וכבר אמר שלמה המלך (חכמים טו טו): כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד.

וההבדל השלישי הוא: שהבוטח באלהים, אף על פי שהוא עוסק באמצעי פרנסה, לכו לא סומך עליהם, והוא לא מקנה מהם תועלת. ואין הוא חושש שיגרמו לו נזק, אם האל אינו רוצה בכך, אלא הוא עוסק בהם מתוך כוונה לעבד את הבורא אשר צוה לעסוק בישבו ובתקונו של העולם. — ואם אמצעים אלה מביאים לו תועלת או מצילים אותו מזיק, הוא מודה על זה לאלהים לברו. והוא לא אוהב ומחבב את האמצעים יותר בגלל זה. והוא לא סומך את עצמו עליהם יותר בגלל זה, אלא בטחונו על האלהים נעשה על ידי כך יותר חזק, ולכו סומך על ידי זה עוד יותר על האלהים לברו, ולא על האמצעים שעסק בהם. — ואם אין האמצעים מביאים לו תועלת, הוא מאמין כי פרנסתו תבוא אליה כשה ירצה, על ידי אותו אמצעי שה ירצה. והוא לא מואס בגלל זה באמצעים אלה, ואינו פוסק מלעסוק בהם, מפני שכוונתו לעבד בכך את הבורא, שצוה לעסוק בישבו של עולם.

פתחי צב

חמיר להוסיף ולהרבות על מה שיש לו, אבל וטוב צב, השמח בחלקו ואינו מקנא באחרים, משתה תמיד, כל ימי נדמים לו כימי משתה ושמחה. (מאירי וחצוזה דוד)

סו. כל ימי עני רעים, מי שאינו שמח בחלקו, אצפיי שיש לו די מחסורו, הוא שרוי כל ימי בצער וצב, מפני שהוא מקנא במי שיש לו יותר ממנו, והוא לא מרצה במצבו, והוא מתגע ומתאמץ

ואשר איננו בוטח באלהים, מתעסק בפסות לבטחוננו עליהן שהן מועילות אותו ודוחות הנוק מעליו. — ואם הן מועילות אותו, ישבח אותו, וישבח השתדלותו בהן, ויבחר אותן, ולא יפנה אל זולתן. — ואם אינן מועילות לו, יצח אותן ומאסן, וישוב חפצו מהן, כמו שאמר הכתוב (חבקק א, טו): על כן יזבח לחרמו ויקפר למכירתו.

והרביעי, כי הבוטח באלהים, כשיותר לו דבר על מזונו ויצאנו כמה שמפיק רצון הבורא יתברך בגדיבות נפשו ומנו לבבו, כמו שכתוב (דברי הימים א כט, ד): כי ממך הכל וממך נתנו לך. — ומי שאיננו בוטח באלהים, איננו רואה העולם וכל אשר בו די פרנסתו וספוק צרכו, והוא חס על ממונו מהשלים חובות הבורא וחובות בני אדם ממנו, ואיננו מרגיש בו עד שיאבד

— זב טו —

ואלו מי שאינו בוטח על האלהים, הוא עוסק באמצעי פרנסתו מפני שהוא בוטח עליהם שהם מביאים לו תועלת ומצילים אותו מנזק. — ואם האמצעים מביאים לו תועלת, הוא משבח את האמצעים, והוא משבח את המאמצים שהשקיע בהם, ואת כל הבחינה שלו שנתן לו את הדחיפה לעסק בהם, והוא לא פונה לאמצעים אחרים, מפני שהוא חושב שהצלחתו תלויה דוקא באמצעים אלה, כמו שאמר הכתוב (חבקק א טו): על כן יזבח לחרמו ויקפר למכירתו. — ואם האמצעים שעסק בהם אינם מביאים לו תועלת, הוא עוזב אותם ומאס בהם ואינו רוצה לעסק בהם עוד.

וההבדל הרביעי הוא: שהבוטח באלהים, אם יש לו עדר על כרי מחיתו, הוא מוציא עדר זה ברוח נדיה וקלב טוב לדברים שעל ידם ישיג שם יהיה מרצה ממנו, כמו שכתוב (דברי הימים א כט, ד): כי ממך הכל וממך נתנו לך. — ואלו מי שאינו בוטח באלהים, העולם וכל אשר בו אינו מקפיד בעניניו לפרנסתו וספוק צרכיו, והוא חס על ממונו מקמלא בו את חובותיו כלפי הבורא וכלפי בני אדם, עד שממונו נאבד ממנו מבלי שירגיש בכך. והוא

פתחי זב

את הצלחתו ברשת ובמלכודת שלו, כלומר ברמאותו ובנכליו, ועושה אותם לאליל שלו ופולח להם, כאילו הם שהביאו את הצלחתו.
(זכ"י תוצות דוד ומלכ"י טו)

פה, על כן, הואיל והרשע מצליח והשעה משחקת לו, נרמה לו שכתו וחתכויותיו הם שעמדו לו, ובמקום להלות את הצלחתו בה ולהודות לו עליה, יזבח לחרמו ויקפר למכירתו, הוא תולה

ממנו ממונו וישאר זולתו, כמו שאמר החכם (משלי יא, כד): יש מפור ונוסף עוד וחשך מישר אך למחסור.

והחמישי, כי הבוטח באלהים הוא מתעסק בסבות העולם להכין צידה לאחריתו וספוק לבית מועדו, ומה שיתברר לו בו הצלת חורתו ועולמו, מתעסק בו, ומה שיהיה בו שום הפסד בחורתו או מביא להמרות הבורא, איננו מתעסק בו, שלא יביא לעצמו מרה חת הארוכה. — ומה שאינו כוונת באלהים, כוונת על הסבות, ותנוח דעתו עליהן, ולא ירחק מדבר מהן, ויתעסק במשכבו ובמגנה מהן, ולא יחשב באחרית ענינו, כמו שאמר החכם בהן (משלי יד, טו): חכם ירא וסר מרע.

פ"ב ט"ז

ונשאר בלעדיו, כמו שאמר הפלג החכם (משלי יא, כד): יש מפזר ונוסף עוד וחשך מישר אך למחסור.

וההבדל החמישי הוא: שהבוטח באלהים עוסק באמצעים הנשמיים, כדי שיוכל להכין על ידם צידה לדרך שגפשו תצטרך ללכת בו אחרי מותו, ומלאי שתוכל להתקיים ממנו במענה הנצחי. ולכן, אותם האמצעים, שברור לו שלא יפריעו לו לקיים את התורה בשלמות ולהגיע לחיי העולם הבא, הוא עוסק בהם. ואותם האמצעים העלולים לפגע, אפילו במשהו, בקיום התורה, או שהוא עשוי להמרות על ידם את רצון הבורא, אין הוא עוסק בהם, כדי שלא יביא על עצמו מחלה במקום רפואה. — ואלו מי שאינו כוונת באלהים, הוא כוונת על האמצעים עצמם, וסומך את עצמו עליהם, והוא עוסק בכל אמצעי שקא לידו, בלי להבדיל אם הוא משבח או מגנה, והוא לא חושב על מה שיהיה אחר מותו. — ועל שניהם אמר שלמה הפלג החכם (משלי יד, טו): חכם יראי וסר מרע וקסיל מתעבר וכוטח.

פתחי פ"ב

ברכשו יושר ולחת ממנו לצדקה, ותוצאת חסכנות זו היא: אך למחסור, שממנו הולך חסר, מדה כנגד מדה, כשם שהוא חסיר מצרכי צדקה, כך ה' מחסר את ממנו. (המלקט לפי מצוות דוד ומאירי)
פז, חכם ירא מהעונש וסר מרע, וכסיל מתעבר מתחזק לעבור על רצון ה' ובזבז שלא יאונה לו רע. (רש"י ומצוות דוד)

פז, יש ספור, בדרך כלל אדם הנוהג בפורנות, ורכשו פוחת והולך, ואדם הנוהג בחסכנות, ורכשו מוסיף והולך, אבל יש גם פזר ונוסף עוד, שרכשו מוסיף והולך, והוא המפזר לצרכי צדקה וגמילות חסדים, כי ה' משלם לו מדה כנגד מדה, כשם שהוא הוסיף לצרכי צדקה, כך ה' מוסיף לו על רכושו. — ויש גם חסכן שממנו פוחת והולך, והוא החושך מיושר, המונע את עצמו מלעשות

והששי, כי הבטוח באלהים הוא אהוב לכל כחות בני אדם, ודעתם נוחה עליו, מפני שהם בטוחים מהזקתו, ולכם שלם מתחתו, ולא יפתרו ממנו על נשיהם ועל ממונם. והוא גם כן בטוח מהם, מפני שידע שתועלתו וזקוק אינם ביד נברא ולא כיכלתו, ועל כן אינו מפחד מהזקתם, כאשר אינו מקוה הנאתם. — וכשהוא בטוח מהם והם בטוחים ממנו, יאהבם ויאהבוהו, כמו שכתוב (תהלים לב, י): והבטוח ב'י חסד יסוכבנו.

ומי שאינו בטוח באלהים אין לו אהב, מפני שהוא בכל עת חומד אותם ומקנא בהם, וחושב כל טובה שתגיע אליהם, סרה ממנו, ושטרפיהם לקוחים מטרפו, וכל מה שנמנע ממנו מתאוותיו הוא בעבורם, ובידם להגיע אל תאוותיו. ואם תבואהו רעה או פגע בממונו ובגיו, יחשב כי הוא מאתם, ושבידם להעביר הנזק ולרחות הרעה מעליו. וכיון שקדמו אלה ההקדמות בנפשו, יבוא בעבור זה למאס אותם, ולדבר בהם, ולקללם, ולשנא אותם, והוא הנמאס בשני העולמים, והמגנה בשני המעונים, כמו שאמר הכתוב (משלי י, כ): עקש לב לא ימצא טוב.

— * — * — * — * — * — * — *

וההבדל הששי הוא: שהבטוח באלהים הוא אהוב על כל סוגי האנשים, והם סומכים עליו. מפני שהם בטוחים שהוא לא יגרם להם נזק, ולכם שלם אתו, ואין הם מפחדים ממנו על נשיהם ועל ממונם, והוא גם כן בטוח מהם, מפני שהוא יודע שאין בידו וכיכלתו של אף נברא להביא לו תועלת או נזק, ולכן הוא לא מפחד שיזיקו לו, כשם שהוא לא מצפה מהם הנאה. — וכאשר הוא בטוח מהם והם בטוחים בו, שלא יעשו זה לזה רע, אז הוא אוהב אותם, והם אוהבים אותו, כמו שכתוב (תהלים לב, י): והבטוח ב'י חסד יסוכבנו.

ואילו מי שאינו בטוח באלהים, אין לו אוהבים, מפני שהוא חומד תמיד את מה שיש לאחרים ומקנא בהם, וכל דבר טוב שהוא רואה אצלם נדמה לו כאלו הוא נשלל ממנו, וכאלו פונקסתם לקחתה מפרנסתו, וכאלו בגללם נצטר ממנו להגיע לאותן הפאוות שהוא לא יכול להגיע אליהן, וכאלו אם היו רוצים היו יכולים לעזר לו להגיע לתאוותיו. ואם משהו רע פוגע בממונו או בגביו, הוא חושב שהם גרמו לו את זה, ושבידם להעביר ממנו את הנזק ולהרחיק מעליו את הרע. ומתוך שהוא מאמין בדמיונות אלה, הוא מואס באנשים, ומדבר בגנותם, ומקלל ושונא אותם. — ואדם כזה הוא המאוס והמגנה ביותר בעולם הזה ובעולם הבא, כמו שאמר הכתוב (משלי י, כ): עקש לב'י לא ימצא טוב.

פתיח ד'

פח. עקש לב, מי ששכלו עקום לא ימצא טוב. (תרגומו ומאיר)

והשביעי, כי הבטחה באלהים לא יאכל בהמנע בקשה ולא בהפקד אהוב, ולא יאצד הנמצא, ואינו חושש ליותר כמפרש יומן, כי לא יעלה על לבו מה יהיה למחרתו, מפני שאינו יודע עת בוא קצו, ובטוח באלהים להאריך לו בו, ולהזמין מרפו ומונו בו. ואינו שמח בעתיד ולא יאכל לו, כמו שאמר הכתוב (משלי כו, א): אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום, ואמר בן סירא (מנהגיו ק, ב): אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום, שמא למחר אינו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו. — אבל דאגתו יאכלו על מה שהוא מקצר בו מחובות הבזוא, ומשתדל לפרע מה שיוכל לפרע מזה בגראו ובנסתו, מפני שהוא חושב במיתתו ובוא יום האסופה, ופחדו שיבואו המות פתאם יוסיף לו השתדלות וזריזות להכין צידה לאחריתו, ולא ירגיש על מה שיוזמן לעולם הזה, והוא מה שאמרו (אבות ב, י): שוב יום אחד לפני מיתתך, ופרשו בו (שבת קג, א): שוב היום, שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה, כדכתיב (קהלת ט, ח): בכל עת יהיו בגדיך לבנים.

* * * * *

פ"ב ט"ז

* * * * *

וההבדל השביעי הוא: שהבטוח באלהים אינו מצטער, לא בשכבצו ממנו להשיג את מבקשו, ולא בשחסור לו מה שאהוב לו, והוא לא אוגר את מה שיש לו לעתיד, פן לא יוכל להשיגו או, והוא לא משתדל להשיג יותר מכדי פרנסתו, ואין הוא מטריד את מחשבותיו על מה שיהיה מחר, מפני שהוא זוכר תמיד שאין הוא יודע מתי שיגיע קץ חייו, וכשם שהוא בוטח על האלהים שיאריך לו את חייו, כך הוא בוטח עליו שיוזמן לו יחד עם חייו גם את פרנסתו ואת מזונו, והוא לא שמח על טובה העומדת להגיע אליו בעתיד, כמו שאמר הכתוב (משלי כו, א): אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום, והוא לא מצטער על רעה העשויה לפגע בו בעתיד, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (מנהגיו ק, ב): אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר אינו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו. — אלא הוא דואג ומצטער על מה שהוא לא ממלא כראי את חובותיו כלפי הבזוא, והוא משתדל למלא אותן כמיטב יכולתו, בחיצוניותו ובפנימיותו, מפני שהוא חושב על מותו ועל בוא יום פטירתו, והפחד שלו, פן יגיע מותו פתאום, גורם לו תוספת השתדלות וזריזות בהכנת צדה לחי העולם הבא, והוא לא מנסח תשיבות למה שהוא מכין לצורך העולם הזה, מפני שאין לעולם הזה ערך בעיניו. — ולהתנגדות זו קנוי חכמינו ז"ל באמרו (אבות ב, י): שוב יום אחד לפני מיתתך, והם פרשו מאמר זה כך (שבת קג, א): שוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה, כמו שכתוב (קהלת ט, ח): בכל עת יהיו בגדיך לבנים.

וְאִשֶּׁר אֵינָנוּ בֹטְחִים בְּאֱלֹהִים, יִדְבֵּה אֲבָלוֹ לְהַתְמַרֵּת פְּנֵי הָעוֹלָם עָלָיו, וְיִפְקֹד אוֹהֲבָיו, וְיִפְגְּעוּ מִמֶּנּוּ בִקְשׁוֹתָיו, וְיִזְמִין מִהוֹן הָעוֹלָם הַרְבֵּה, כְּאִלוּ כִּטּח מִן הַחֲלִיפָה וְסִרָה מֵעָלָיו אֵימַת הַמּוֹת, כְּאִלוּ יָמִיו לֹא יִחַמּוּ וְחַיָּיו לֹא יִכְלוּ, אֵינָנוּ זֹכֵר אַחֲרֵיתוֹ וְנִתְחַסֵּק בְּעוֹלָמוֹ, אֵינָנוּ מַעֲנִין בְּעֵנֵינוּ תוֹרָתוֹ וְצִדְתּוֹ וְכִית מוֹעֲדוֹ. וְהִיא כְּמַחֲנוֹ בְּאֲרֵיכוֹת יָמָיו בְּעוֹלָם סָבָה לְאֹרֶךְ תְּאוֹתָיו בְּעֵנֵינוּ, וְסָבָה לְקֶצֶר תְּאוֹתָיו בְּעֵנֵינוּ אַחֲרֵיתוֹ.

וְכִאֲשֶׁר יוֹכִיחֵנוּ מוֹכִיחַ, וְיֹדְנָנוּ מוֹדֵה, וְיֹאמַר לוֹ: עַד מָתַי אַתָּה מַתְעַלֵּם מִחֻשָּׁב בְּצִדְדֶּךָ, וְעֵנִי כִית מוֹעֲדֶךָ? יֹאמַר: עַד שִׁיְהִי לִי דִי פְרָנְסָתִי וְסַפּוֹקִי, וְלִכְל אִשֶּׁר אֶחָי מֵאִשָּׁה וּבָנִים עַד סוֹף יָמֵינוּ, תְּנוּחַ נִפְשִׁי מִדְּאֻגוֹת הָעוֹלָם, וְאִפְּנֵה לְפָרֶעַ חֻבוֹתַי לְבוֹרָא, וְאַחֲשֹׁב בְּסִכּוֹת הַצִּידָה לְיוֹם הַמוֹעֵד.

— * ————— ל"ב ט"ו ————— * —

וְאִלּוּ מִי שֶׁאֵינוּ בֹטְחִים בְּאֱלֹהִים, מַצְטַעַר מֵאֵד עַל שֶׁהִמָּאֲרָעוֹת הַמִּתְרַחֲשִׁים בְּעוֹלָם הַזֶּה פּוֹגְעִים בּוֹ תְּמִיד לְרָעָה, וְעַל מֵה שֶׁאֵין לוֹ אוֹהֲבִים, וְעַל מֵה שֶׁהוּא לֹא מַשִּׁיג אֶת מִבְּקָשׁוֹ, וְהוּא צוֹכֵר מִהוֹן הָעוֹלָם הַזֶּה הַרְבֵּה, כְּאִלוּ הוּא כְּטוֹחַ שֶׁהוּא לֹא יַעֲזֹב אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא לֹא מִפְּתֵד מִהִמָּנֹת, כְּאִלוּ יָמָיו לֹא יִחַמּוּ וְחַיָּיו לֹא יִכְלוּ, הוּא לֹא מַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ מֵהַיְהִי כְּסוּפּוֹ, וְעוֹסֵק בְּעוֹלָם הַזֶּה. הוּא לֹא מַעֲנִין בְּמַצְבּוֹ הַרוּחָנִי, בִּיצֵד הוּא מְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, וְאִילוּ צִידָה הַכִּין לַעֲצָמוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, וְאִילוּ צוּרָה תִּהְיֶה לְמָקוֹם מְנוּחָתוֹ הַנִּצְחִי. וְהַבְּשָׁחוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֶׁיִּאֲרִיךְ יָמִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, גּוֹרֵם לוֹ תְּאוֹנָה תְּמִידִית לְעֵנִי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹקֶחַת מִמֶּנּוּ אֶת הַחֲשֶׁק לַעֲסֹק בְּעֵנֵינוּ הָעוֹלָם הַבָּא.

וְכִאֲשֶׁר מוֹכִיחִים אוֹתוֹ וּמְלַמְדִים אוֹתוֹ, וְאוֹמְרִים לוֹ: — עַד מָתַי תִּתְעַלֵּם מִלְחֻשָּׁב עַל הַצִּידָה שֶׁעָלֶיךָ לְהַכִּין לָךְ, וְעַל מַצְבַּ מָקוֹם מְנוּחָתְךָ, אֲזִי הוּא עוֹנֶה: — עַד שִׁיְהִי לִי דִי פְרָנְסָתִי וְהַצְטָרְכוֹתַי, עֲבוּרִי וְעִבּוּרִי אֲשֶׁתִּי וּבָנִי, עַד סוֹף יָמֵינוּ. אֲזִי תִהְיֶה לִי מְנוּחָה מִדְּאֻגוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, וְאַחֲפָנֶה לְפָרֶעַ לְבוֹרָא אֶת מֵה שֶׁאֵנִי חֹזֵק לוֹ, וְאֲזִי אֲחֻשֵׁב עַל הַקֶּנֶת צִידָה לְעוֹלָם הַבָּא.

פּערק נעמי

וְרֵאִיתִי לְהֵרָאוֹת פְּנֵי סִכְלֵיהֶם וּמַעֲוֹת בְּדַעַת הָיוּתָּהּ בְּשִׁבְעָה עֲנִיִּים, אֲנִלָּה
בָּהֶם גְּדֹל מַעֲוֹת, וְאִם יֵאָרְכוּ דְּרִיכֵנוּ, בְּעֹבֹר שֵׁשׁ בֹּזֶה מִן הַבְּיוֹשׁ
וְהַחֹכְמָה לְבַעֲלֵי הָרַעָה הָיוּתָּהּ, וְהֵם פֶּת בַּעֲלֵי הַמְּשֻׁבָּנוֹת, עֲנִיִּים בֹּזֶה לְעִנְיָ
הַפּוֹחֵד שֶׁהוּא מוֹכֵר בְּאַשְׁרָאֵי לְמִי שְׁאִינוּ מֵאִמִּינוּ, וְיִמְשְׁכֶנּוּ בַּעַת הַמִּכְבָּר, מִפְּנֵי
יִרְאָתוֹ מִמַּעֲוֹת אֲמוֹנָתוֹ, וְשֵׁלָה תִּמְצֹא יָדוֹ לִפְרַעוֹ.

— 216 25 —

פרק ו

בפרק זה מוצי' רבנו את "ב"ח הממשכנים את ה'". שאינם מוכנים להתקשר לעבודת ה' אלא אחרי שפנקסם חתה: מבטחת להם מראש למשך כל ימי חייהם. וסותר את השקפתם על י"ד שבע פירות. — א. שהיו אפילו שוכר אינו ממשכן את מי ששוכר אותו. עיבור משכנתו. וכל שכן שוכר אינו קרחה לעשות את לאדונו. ואף אם יצא: צור: למשכן את יצורו. ב. שהרי כשהיו הון שצילית לצבור. ראה לא יספיק בו. ואם כן בין כה הוא לא ישיי אף פעם את משנתו. ג. כיצד יצא אדם למשכן את הבורא. בן דמון שהוא חוב: לו ממכר חובותו קדמים. ויכסו יצוצמים. ד. שהרי שלש' החששנים שכללם ממשכן אדם את חברו. אינם שכינים בעצמם אצל הבורא. ה. הרי ההון שהוא חובש לצבור אינו מבטיח לו כלל את פונקטו לעתיד. מאחר שהוא צלול להאבד מפניו. ואפילו אם לא. עשוי המקמון להיות לו תקודה ומצויה לעבודת ה'. הפך ממה שהוא מקנה. ו. הרי אין כל צורך למשכן את שוכרים אותו. שכן ספק איננו. עוד לפני זמן הפרעון. הכול בעלם ממה שהוא חוב לשלם. ז. הרי אין צורך ממכר משכון. אלא אם הוא בטוח שביכולתו לתת את מה שהחייב תמורת המשכון. והרי האדם אין ביכולתו למצוץ לה' אפילו את מה שהוא חוב: לו ממכר. ומכל שכן שלא יהיה ביכולתו לעמוד בתחת: בידותיו הנדנשות כל י' ה'. שהוא מקבל על עצמו לה' העובות שהוא רוצה לקבל מפניו מראש.

וּמִצֵּא אֵיזֶה לִנְכוּן לְהִרְאוֹת אֶת הַשְּׁפָפוֹת וְאֵת הַשְּׁעוֹת שֶׁהַשְּׁקָפָתָם זֶה, עַל-יְדֵי שִׁבְעַת פְּרִכּוֹת, שֶׁעַל יָדָם אֲגַלָּה אֶת גִּדְּל טְעוֹתָם. וְאֶעֱשֶׂה זֹאת, לְמַדְרוֹת שֶׁאֶצְטָרֵךְ לְהַאֲרִיךְ עַל-יְדֵי כֵךְ, מִפְּנֵי שִׁשׁ בְּדַבָּרִים אֵלֶּה כִּדִּי לְבִישׁ וּלְהוֹכִיחַ אֶת בְּעִלֵּי הַשְּׁקָפָה הַזֹּאת, שֶׁהִגְדַּרְתָּם הַנְּכוּנָה הִיא: "כֹּת הַמִּשְׁפָּטִים אֶת ה'", מִפְּנֵי שֶׁהֵם נוֹתְנִים כְּאוֹתוֹ סוֹחֵר הַמוֹכֵר בַּהֲקָפָה לְאָדָם שֶׁהוּא לֹא מֵאֲמִין לוֹ, וּמִמְשָׁכֵן אוֹתוֹ בְּשַׁעַת הַמָּכָר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַפְחֵד שֶׁלֹּא יִשְׁלַם לוֹ, אִם מִשּׁוֹם שֶׁאֵין לוֹ אֲמוּנָה בּוֹ, אוֹ מִשּׁוֹם שֶׁאוֹלֵי לֹא יִהְיֶה בִּיכְלָתוֹ לְפָרֵץ לוֹ עֲבוֹר הַסְּחוּרָה. — וְכֵן בְּעִלֵּי הַשְּׁקָפָה זֶה אֵינֶם מוֹכִינִים לְעַבְדֵּי אֵת ה', אֲלֵא אִם יִתֵּן לָהֶם מֶרֶאשׁ בְּתוֹר מִשְׁכּוֹן אֶת פְּרִנְסָתָם וּפְרִנְסַת בְּנֵי בֵיתָם לַמֶּשֶׁךְ כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶם.

והשני, שכל המקבל משכון מחברו יש לו קצבה ולבקשתו תכלה, אך בעל הדעת הזאת אין קץ לבקשתו, כי אינו יודע מה יספיק לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ממזון ומותרים עד יום מותם. ואילו היה לו ממון כפלי כפלים ממה שיספיק לו, לא הנוח נפשו, מפני שקצם נעלם ומדת ימיו אינה ידועה, והוא סכל במה שבקש, מפני שאין לו תכלית אצלו ולא שעור.

והשלישי, שהממשכן את חברו, אינו ממשכן אותו אלא אם לא קדם לו חוב שהוא חייב בו, ואינו משה בו משאת מאומה, והדין עמו. אבל אם קדמו לחברו עליו חובות שהוא חייב בהם, וידע שיש לו עליו חובות ראויים, אין לו לבקש ממנו משכון בשום פנים, ולא יהיה ראוי לקחתו ממנו, אפילו אם יתנדב בו הממשכן.

כל שכן הבורא, שיש לו על האדם מן החובות הראויים מה שאלו היו מקבצים מעשי כל בני אדם בכל ימות העולם לאיש אחד מהם, לא היה מספיק הכל לגמול טובה אחת ממובות הבורא עליו.

פ"ב ט"ו

והפרכה השנייה היא, שהרי כל מי שמבקש מחברו משכון, יש למשכון שעור וגבול. בהתאם לגדל החוב. — אבל בעל השקפה זו, הרי אין סוף למה שהוא מבקש, שהרי אין הוא יודע כמה מזון ומותרות יספיקו לפרנסתו ולפרנסת בני ביתו עד יום מותם, ואף אם יהיה לו ממון כפלי כפלים ממה שיספיק לו, הרי הוא לא יספק בו, מפני שהקץ שלו נעלם ממנו, ומדת ימיו אינה ידועה לו. — ומכיון שכן, הוא עושה שטות בזה שהוא מבקש דבר זה, שהרי אין למה שהוא מבקש לא סוף ולא שעור, ובין כך לא ישיג אותו אף פעם.

והפרכה השלישית היא, שהרי הלוקח משכון מחברו, אין הוא עושה זאת, אלא אם הוא לא חייב לחברו מקדם שום חוב, ואין לחברו שום חביעות נגדו, כי רק אז יש לו את הזכות למשכן את חברו. אבל אם הוא חייב לחברו מקדם לכן חובות, והוא יודע שיש לחברו נגדו חביעות צדקות, אין לו לבקש מחברו משכון בשום אופן. ואפילו אם חברו רוצה לתת לו משכון מרצונו הטוב, לא נכון מצדו לקבל ממנו את המשכון.

ומה אם מחברו אין לו לאדם לבקש משכון בזמן שהוא חייב לו חובות קודמים, אם כן כל שכן שאין לו לבקש משכון מהבורא, בו בזמן שהוא חייב לו חובות ודאיים, שהוא מודה בהם, שהם רבים כל כך, עד שאפילו אם יצרפו את מעשיהם הטובים של כל בני האדם שנעשו מתחלת בריאת העולם, ויזקפו אותם לזכותו, לא יספיקו לו כלם לשלם עבור אחת הטובות הרבות שהבורא מיטיב עמו.

ואיך לא יתביש זה העו פנים לבקש מן הבורא שיקדים טובות גדולות על מה שקדם לו אצלו, וכבוד החוב עליו, ושמא לא ישלם לו מה שגדר לו מן העבודה בעבור כלות ימיו ובוא קצו.

והיה אחד מן החסידים אומר לבני אדם: בני אדם! היתכן שיתבע אתכם הבורא בחובות מחרת ביום הזה, וכן במה שאתם חייבים אחריו בשנה ושנים? — אמרו לו: היאך יתכן שנהיה נתבעים בחובות הימים שאין אנו יודעים אם נחיה עד שנגיע אליהם, ויחייבונו בהם. אבל אנו חייבים עבודה ידועה בזמן ידוע, וכאשר נגיע לזמן, נתחייב בעבודה.

אמר להם: וכן ערב לכם הבורא יתברך לכל זמן ידוע טרף ידוע, ועליכם בו עבודה קבועה, וכאשר איננו חובע אתכם בעבודה קדם עתה, בן ראוי שיהיה כפניכם בשת חמנע אתכם מלבקש טרף שלא הגיע עתו. ומדוע אני רואה אתכם מכקשים ממנו טרפי שנים באות, אינכם יודעים

— כ"ב טוב —

וכיון שכן, איך עורפנים זה אינו מתביש לבקש מהבורא שימתן לו מראש טובות גדולות, נוסף על אלה שמתן לו מקבר, כך שיהיה כבוד עליו עוד יותר למלא את חובותיו קלפי הבורא, ואולי לא יהיה בכלל ביכולתו לקים את מה שהבטיח לבורא שיעבד אותו, מפני שימיו יכלו וסופו יגיע לפני שיסיק לעשות זאת.

ואחד החסידים שאל פעם בני אדם: — בני אדם, האם זה אפשרי, שהבורא ידרש מכם היום, למלא תפקידים שמהיו מחייבים למלא מחר, ושהיה מחר? — ענו לו בני האדם: — הרי מחייבים למלא בעוד שנה, ובעוד כמה שנים? — ענו לו בני האדם: — הרי אין אנו יודעים אם נחיה כשנגיעו ימים אלה, ואם בכלל נהיה מחייבים אי פעם בתפקידים אלה, ואיך אם בן אפשרי שנהיה נדרשים למלא אותם עכשיו? — לכל זמן הרי נקבע לנו תפקיד מסים, וברור שרק בהגיע הזמן אנו מתחייבים בתפקיד.

אמר להם החסיד: וקשם שנאבע לכל זמן וזמן תפקיד מסים, כך גם הבטיח לכם הבורא יתברך לכל זמן וזמן פרנסה מסומת, וקשם שהבורא אינו יורש מכם למלא תפקיד ששרם הגיע זמנו, כך גם מהנכון שמהיה לכם פרנסה, שתמנע אתכם מלבקש פרנסה שצדן לא הגיע זמנה, ומדוע אם בן רואה אני שהנכם מכקשים מהבורא מראש את פרנסת השנים הבאות, בעוד שאינכם יודעים אם בכלל תחיו כששנים אלו יגיעו, ועוד תבקשו מהבורא, שימתן לכם עכשיו

אם ימכם יגיעו אליהם, ותבקשו להקדים לכם טרף מי שלא נכרא עדין מאשה ובנים. ולא יספיק לכם המזון לברו, אלא שאתם מקדימים המזון ומותרו לזמנים שאינם ידועים ולא ערובים לכם. ולא די לכם שאינכם מקדימים לו עבודה לזמן עתיד, אלא שאינכם מחשבים עם נפשותיכם כמה שהתעלמתם מן העבודה כמה שעברו מן הימים, אשר לא התעלם מהשלים לכם מרפם בם.

והרביעי, כי הממשכן את חברו הוא ממשכן אותו לאחת משלש עלות: אחת מהן, שזא יעני ולא חשיג ידו. והשנית, שזא יקפץ ידו על מה שיש אצלו ולא יוכל להפרע ממנו. והשלישית, מפני שהוא ירא, שזא ימות או שלא ימצאהו. והמשכון רפואת המדורים האלה בין בני אדם. ואילו היו בטוחים בני אדם קצתם בקצתם מאלה השלש מדות, היה גנאי להם למשכן מבלי ספק. והבורא יחברך אשר לא יאוחז לו אלו המדות, יותר הוא גנאי גדול ומפלא שימשכנו אותו, וכבר אמר הפתוב (תנ"כ ח): לי הכסף ולי הזהב, ואמר (דברי הימים א כט, יב): והעשר והקבוד מלפניך.

* * * * * 56 טו * * *

פרנסה עביר אשה ובנים שעדין לא נבראו אפלו. ובמזון לבד אינכם מסתפקים. אלא הנכם מבקשים מראש מזון ומותרות לזמנים שאינכם יודעים ואינכם בטוחים אם בכלל תגיעו אליהם. — ולא די לכם שאינכם ממלאים גם מראש את המפקידים שתהיו חייבים למלא בעתיד, אלא אפלו אינכם מעלים על דעתכם שהתעלמתם מהמפקידים שהיו משלים עליכם בימים ששכר עבדו. באותם הימים שהבורא לא התעלם מלחת לכם את פרנסתכם בשלמות.

והפרכה הרביעית היא, שהרי אדם הממשכן את חברו, הוא עושה זאת כגלל אחד משלשה טעמים. ראשית, מפני שהוא חושש שתכרו יתרושש, ולא יהיה ביכולתו לשלם את חובו. שנית, מפני שהוא חושש שתכרו יפרע את חובו, ובגלל זה לא יוכל לגבות אותו. ושלישית, מפני שהוא חושש שתכרו ימות לפני שיפרע את חובו, או שהוא לא יוכל למצא אותו. — והמשכון הוא תרופה שהוא לא יוכל ממקרים אלה העשויים לקרות אצל בני אדם. אולם אילו היה אדם זה בטוח שלא יקרו לחברו שלשת המקרים הללו שהוא חושש מהם, או בלי ספק היה מגנה מצדו למשכן את חברו. — ואם כן, על אחת כמה וכמה שגנות גדולה ונעוצה היא מצדו למשכן את הבורא יחברך, שמקרים אלה לא שיכים אצלו כלל, וכבר אמר הפסוק (תנ"כ ח): לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות, ואמר: והעשר והקבוד מלפניך (דברי הימים א כט יב).

והחמישי, כי הממשכן את חברו תנוח נפשו במשכון, מפני שהוא מקוה להפרע ממנו ולהנות בו או בתמורתו. אבל מי שיחשב כי כאשר יקדים לו הבורא די שפקו, תנוח נפשו מצד העולם, טענתו שקר, מפני שאינו בטוח בהשאר הממון אצלו, שאפשר שיקרה פגע מן הפגעים המכבילים בינו לבינו, כמו שאמר הכתוב (דמיה י. יא): בחצי ימיו יעזבנו.

ומה שמעני ממנוחת נפשם בהגיעם אל חפצם מהוה העולם, כוב וסכלות מהם בבקשונם, כי אפשר שיהיה סבה חזקה לטרידת לבם ולצער נפשם, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ב. ז): מרבה נכסים מרבה ראגה.

והששי, כי המקבל משכון מחברו, אלו היה ברור לו שיפרעו קדם זמנו, ויגמלוהו תחת המתנתו כפל מה שיש לו אצלו, לחסר עליו, לא היה ממשכן אותו בשום פנים. והבורא יחברך, אשר ידענו מנהגו הטוב עמנו,

* ————— * * * *

והפרכה החמישית היא, שהרי אדם הממשכן את חברו יש לו מנוחת הנפש על ידי שהמשכון ברשותו, מפני שהוא מקוה שיהיה אמצעותו את החוב, אם על ידי שיהיה מהמשכון עצמו, או על ידי שיהיה מהתמורה שיקבל עבורו. — אבל אלה הטענות, שפאשר הבורא יתן להם מראש די ספוקם, אז תהיה להם מנוחת הנפש מדאגות וטרדות העולם הזה, הרי טענתם זו כוזבת היא מפני שאין הם בטוחים שהממון אמנם ישאר ברשותם, מפני שהממון עשוי להפגע ממקרים שיפרידו בינם לבין הממון, כמו שאמר הפסוק (דמיה י. יא): בחצי ימיו יעזבנו.

ומטעם נוסף טענתם זו היא כוזבת, ומראה שאין הם מכירים כלל את הדבר שהם שואפים אליו, שהרי אף אם יצליחו להשיג ממון כשאיפתם, עלול ממון זה להיות הגורם העקרי שייסב להם טרדת הלב ועגמת נפש, כך שלא רק שהממון לא יעזר להם לעבד את ה', אלא אדרבה ימנע אותם מעשות זאת, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ב. ז): מרבה נכסים מרבה דאגה.

והפרכה הששית היא, שהרי אדם הלוקח משכון מחברו, אלו היה ברור לו שחברו יפרע לו את חובו עוד קודם זמן הפרעון, ואף ישלם לו, מחמת חסדו וטובו, כפלים מהסכום שהוא חייב לו, עבור מה שהמתין על המשלום עד זמן הפרעון, אז הרי לא היה ממשכן אותו בשום אופן. — ואם כן, על אחת כמה וכמה שגנות גדולה היא מצדנו למשכן את הבורא יחברך, אשר מכירים אנו את הנזקתו הטובה ואת טובו הגדול עמנו בעבד ובהנה, ושהוא משלם

ומכיון גדול עלינו, חדשים גם ישנים, ושהוא גומל על מעשה הצדקה והעבודה במה שאינו עולה בדעת, כל שכן שיספר, כמו שכתוב (ישעיה סד, ז): עין לא ראתה אלהים וזאתך יעשה למחכה לו, יותר הוא גנאי גדול שנמשכן אותו.

והשביעי, כי הממשכן את חברו, אינו ממשכנו אלא אחר שהוא יכול למלאה מה שמשכנו בעבורו מהן העולם, אבל הממשכן הבורא יתברך בהקדמת הטובות אליו, אין לו יכולת לשלם העבודה עליהן, ולא מבטח לפרע מה שיש עליו מן החובות הישנות, כל שכן התחדשות, שהאדם הצדיק אינו פורע חובות טובות האלהים עליו אלא בעזר האלהים לו, כמו שאמר אחר מן החסידים בתשובותיו: ואף המשכיל הזרע אותך, לא במעשהו יתהלל, כי אם בשמך וברחמך, אשר הכינות את לבבו לדעת אותך, כי כך יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל לאמר (תהלים מד, ט): באלהים הללנו כל היום ושמך לעולם נודה סלה.

כ טו ב

עבור קיום המצוות שבין אדם לחברו ושבין אדם למקום, שכר שאין אנו יכולים לתאר אותו לעצמנו בדמיוננו, וכל שכן שאין ביכולתנו לתאר אותו בפנינו, כמו שכתוב (ישעיה סד ז): עין לא ראתה אלהים וזאתך יעשה למחכה לו.

והפרכה השביעית היא, שהרי אדם הממשכן את חברו, אין הוא עושה זאת אלא אחר שיש ביכולתו להעמיד לרשות חברו את הדבר שתמורתו לקח ממנו את המשכון. — אבל אדם הממשכן את הבורא יתברך בזה שהוא מבקש ממנו מראש את טובותיו, הרי אין לו את היכולת למלא את התפקידים שהיה מטלים עליו תמורת טובות אלה, והוא לא בטוח שאמנם יוכל לפרע לבוא אפלו את החובות הישנים המטלים עליו מכבר, וכל שכן שאין הוא בטוח שיוכל לעמוד בהתחייבות התחדשות שהוא לוקח על עצמו בזה, שהרי אפלו אדם שהוא צדיק, אינו פורע את החובות המטלים עליו עבור הטובות שהאלהים מיטיב עמו, אלא על ידי שהאלהים עוזר לו לעשות זאת, כמו שאמר אחד החסידים בתשובותיו: והוא נותן לאלהים: — ואפלו המשכיל העומד על גדלתו וטובותיו, לא במעשיו הוא מתפאר, אלא בשמך וברחמך, שהכשרת את לבבו לדעת אותך, שהרי צדקתם של כל בני ישראל היא רק בעזרתך, ובהם מתפארים לאמר (תהלים מד ט): באלהים הללנו כל היום ושמך לעולם נודה סלה.

פתחי ז

ומסתנים ומצפים לשכר שיתן להם בחסדו עבור מעשיהם הטובים.

(טו הלבנון)

ז. עין לא ראתה, שכר שאין עין לא ראתה אותו. אלהים וזאתך, חזק במך, אלהים, יעשה למחכה לו. מוכן ועומד הוא לאלה הבוטחים על ה'.

פרק שביעי

וביון שהשלמנו בשער הזה מה שהיה ראוי לו מן הדברים כפי השגתנו, ראוי לנו עתה לבאר מפידי הכשוחן באלהים. ואמר, כי מפידי שלשת השערים הקודמים בספר הזה כלם מפידי הכשוחן.

ומפידי עוד: הסכלות בענין הבורא ובמדותיו הטובות, כי מי שאינו מבין רחמי הבורא על בראיו, והגנתו עליהם, והשגחתו ומשלו בהם, ושהם קשורים באסוריו, לא ינוח לבו ולא יסמך עליו.

ומהם, סכלותו במצות הבורא יתברך, רצוני לומר תורתו, אשר הזהיר בה לסמך עליו ולבטח בו, כמו שאמר (מלאכי ג. י): ובחנוני נא בואת,

— 56 טו —

פרק ז

איזה דברים מאבדים מהאדם את כשוחנו בה. — הכלל בענין הכשוחן הוא: —
 קבל שהאדם מכיר יותר את גדלת ה' ואת רחמיו. וקבל שהוא מאמין יותר שהבורא
 שומר ומשגיח עליו. הוא בוטח עליו יותר. הוכחה על כך. עשרת נדבות הכשוחן.

ומאחר שהשלמנו את באור הדברים הנזערים לשער זה, כפי השגתנו, מהראוי שנבאר עתה איזה דברים מאבדים מהאדם את הכשוחן באלהים. ואמר, כי כל הדברים המאבדים מהאדם את האמונה ביהודי האלהים, את הבחינה, ואת עבודת האלהים, שהזכירו בסיום כל אחד משלשת השערים הקודמים, מאבדים מהאדם גם את הכשוחן.

ודבר נוסף מאבד מהאדם את הכשוחן. והוא: חסר הידיעה ביכלת הכלית מנבלת של הבורא, בהנהגתו ובמדותיו הטובות. שהרי אדם שאינו מבין שהבורא מרחם על בראיו ושהוא שומר ומשגיח ומושל עליהם, ושהם קשורים בכבלי ואינם יכולים לעשות מאומה בלי רשותו ונגד רצונו, אדם שאינו מבין את כל זה, לא יהיה ללבו מנוחה מהדאגות, והוא לא יסמך על הנהגת הבורא ועל השגחתו.

ועוד דבר מאבד מהאדם את כשוחנו בה. והוא: חסר הידיעה במצוות הבורא יתברך ובתורתו, אשר בה הזהיר לסמך עליו ולבטח בו, כמו שכתוב (מלאכי ג. י): הביאו את כל המעשר אל בית האוצר, ויהי טרף בקייתי ובחנוני

פתחי

צא. אל בית האוצר של בית המקדש, ויהי טרף העובדים את עבודת הקדש בביתו, ובחנוני נא בביתו, כדי שתהיה פרנסה לכהנים והלויים בואת אמר ה' צבאות, ונסו נא אותי עיי מצוה

ואמר (ישעיה טו ד): בטחו ב'י ערי ער.

ומהם, נטותו אל הסבות הקרובות אשר הוא רואה אותן, ולא ידע, כי העלות, כל אשר תקרבה מהמעולל, תמעט יכלתם להועיל למעולל ולהזיקו, וכל אשר תרחקנה, יהיה כח יכלתם להועילו ולהזיקו יותר חזק ונראה.

כמו המלך, כשהוא רוצה לענות אחד מעבדיו, מצוה משנהו לעשות, והמשנה מצוה השר, והשר מצוה השומר, והשומר מצוה לפרדיוט, והפרדיוט מצוה הנוגשים, והנוגשים מקימים המעשה בכלים מוכנים לו. — ואשר יכלתו מעוטה מכלם להקל מצערו ולהוסיף עליו, הם הכלים, מפני שאין להם חפץ, והנוגשים יותר יכולים מהכלים, וכן הפרדיוט יותר מהנוגשים,

— * — * — * — * — * — *

נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די, ונאמר עוד (ישעיה כו ד): בטחו ב'י ערי עד.

ואחד הדברים המאבדים את הכשחון, הוא: נטית האדם ליחס יכלת לגורמי הגמר, שהוא רואה אותם כעיניו, המוציאים את המאנעות לפעל, ולתלות בהם את בטחונו ואת תקותו להשיג על ידם את שאיפותיו, מבלי שישים לב, שכלל שהגורמים קרובים יותר לגמר הפעלה, יכלתם קטנה יותר להועיל או להזיק למי שהפעלה מבצעת בו, וככל שהגורמים הם רחוקים יותר מגמר הפעלה, יכלתם להועיל או להזיק למי שהפעלה מבצעת בו היא יותר חזקה ויותר נראית לעין.

כמו שמשל מלך, כשהוא רוצה להעניש את אחד מעבדיו, הוא נותן פקדה למשנה למלך להוציא את הענש לפעל. והמשנה למלך מעביר את הפקדה לשר, והשר מעביר את הפקדה למפקד, והמפקד מעביר אותה לקצין, והקצין לשוטרים, והשוטרים מבצעים את הענש על ידי המכשירים המיוחדים לכך. — ומכל הגורמים הללו המוציאים את הענש לפעל, הגורם שיש לו את היכלת הכי קטנה להקל או להרבות את צערו של העבד, הם המכשירים, הגומרים את בצוצ הענש, מפני שאין להם כח רצון ובחירה. ואלו לשוטרים המפעילים את המכשירים, יש יותר יכלת להקל או להרבות את צערו, מאשר למכשירים. ולקצין יש יותר יכלת

סתייג

לכם ברכה רבה כל כך עד בלי די, עד שלא יהיה לכם מספיק כלים ואמצעות להחזיק אותה.
(לפי ד"ר ומצות דוד)

ווא אכן משלם אני שער עבור קיום המצות, אם לא, נשבע אני כי אפתח לכם את ארבות השמים, את צנורות השפע, והריקותי ודרכם אשפוך

וְהַשׁוֹטֵר יוֹתֵר מִהַפְּרִדְיוֹ, וְהַשֹּׁר יוֹתֵר מִן הַשׁוֹטֵר, וְהַמְשַׁנֵּה יוֹתֵר מִהַשֹּׁר, וְהַמְלִיךְ יוֹתֵר מִכֻּלָּם, מִפְּנֵי שֶׁאֵם יִרְצֶה יִמְחַל לוֹ.

וּבְכָבֶד נִרְאָה לָךְ, כִּי חֲלִישׁוֹת הָעֲלֹת וְחֻזְקָתָם לְהוֹעִיל לְמַעֲוֹל תְּהִינָה כְּפִי קִרְבָּתָם וְרַחֲמָם מִמֶּנּוּ. וְהַבּוֹרָא יִתְעַלֶּה, אֲשֶׁר הוּא תְּכֵלִית הָעֲלֹת בְּרַחֲקֵי מִן הַמַּעֲוִלִּים, רְאוּ לְבָטָח בּוֹ וְלִסְמוֹךְ עָלָיו לְחֹזֶק יִכְלְתוּ עַל תּוֹעֲלָתָם וְנִמְנָם, בְּאִשֶּׁר קִדְּמֵנוּ מִן הַדְּבָרִים.

וּבְכֻלָּלֹו שֶׁל דְּבַר בַּעֲנִין הַבְּטָחוֹן, כִּי יִתְרוֹן הַבְּטָחוֹן מִהַבְּטָחוֹת בְּאֵלֵהֶם, כְּפִי יִתְרוֹן יִדְעָתָם אוֹתוֹ, וְאִמּוּנָתָם בְּהַגָּנָתוֹ עֲלֵיהֶם, וְרֵב הַשְּׁגָחָתוֹ עַל טוֹכָתָם.

וְהִנֵּה הִילֵךְ בְּתַחֲלִית עֲנִינוֹ בּוֹטֵחַ עַל שְׂדֵי אִמּוֹ, כִּמּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים כב, י'): מִבְּטִיחוֹ עַל שְׂדֵי אִמִּי. — וּכְאֲשֶׁר תַּחֲזֹק הַכֹּהֵנִי, מִשִּׁיב בְּטַחְוֹנוֹ עַל אִמּוֹ, לִרְבִּי הַשְּׁגָחָתָה עָלָיו, כִּמּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קלא, ב'): אִם לֹא שׁוֹיִתִּי וְדוֹמָמַתִּי נִפְשִׁי בְּגִמְלָה עַל־אִמּוֹ בְּגִמְלָה עַל־נִפְשִׁי. — וּבְשִׁתְּחַזֵּק הַכֹּהֵנִי עוֹר, וְרֹאֵה, כִּי הַנְּהִיגָה

* ————— * 56 טו ————— *

לַעֲשׂוֹת זֹאת מֵאֲשֶׁר לְשׁוֹטְרִים, וְלִמְפַקֵּד יֵשׁ יוֹתֵר יִכְלֹת מֵאֲשֶׁר לַקָּצִין, וְלִשֹּׁר יֵשׁ יוֹתֵר יִכְלֹת מֵאֲשֶׁר לַמְּפַקֵּד, וְלַמְשַׁנֵּה לַמְּלִיךְ יֵשׁ יוֹתֵר יִכְלֹת מֵאֲשֶׁר לְשֹׁר, וְלַמְלִיךְ עֲצָמוֹ יֵשׁ יוֹתֵר יִכְלֹת מֵאֲשֶׁר לְכֻלָּם, מִפְּנֵי שֶׁאֵם הוּא רֹצֵה הוּא נוֹתֵן לַעֲבֵד חֲנִינָה.

דְּרִי רֹאֵה הֵנָּה בְּחוּשׁ, כִּי מֵדַת הַיִּכְלֹת שֶׁל הַגּוֹרְמִים לְהוֹעִיל אוֹ לְהִזִּיק לְמִי שֶׁהַפְּעֻלָּה מְבַצֵּעַת בּוֹ, תְּלוּיָהּ בְּמִרְחָק שְׂכִינוֹ לְבֵין הַגּוֹרְמִים. — יוֹצֵא אֶפּוֹא, שִׁישׁ לְבָטָח וְלִסְמוֹךְ עַל הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ אֲשֶׁר הוּא הַמַּפְעִיל שֶׁל כָּל הַגּוֹרְמִים, וְהוּא הַגּוֹרֵם הַמִּרְחָק בְּיוֹתֵר מֵאֵלֶּה שֶׁהַפְּעֻלֹת מְבַצְעוֹת בָּהֶם, כִּי שִׁיכְלָתוֹ לְהִבְיָא לָהֶם תּוֹעֲלָת אוֹ נִזֶּק הִיא הַחֲזָקָה בְּיוֹתֵר, כִּמּוֹ שֶׁהִסְכְּרֵנוּ.

כִּי 57 שֶׁל דְּבַר בַּעֲנִין הַבְּטָחוֹן הוּא אֶפּוֹא זֶה: — כָּכָל שֶׁהֶאֱדַם מִכִּיר אֶת הָאֱלֹהִים יוֹתֵר, וּכְכָל שֶׁהוּא מֵאִמִּין יוֹתֵר שֶׁהָאֱלֹהִים שׁוֹמֵר עָלָיו מִשְׁגִּיחַ מֵאֵד עַל טוֹכָתוֹ, הוּא בּוֹטֵחַ עָלָיו יוֹתֵר.

וְאוֹכִיחַ לָךְ שֶׁהַכֹּהֵן כִּי, ¹שֶׁהָיָה הַגִּלְד בְּתַחֲלִית הַתַּפְתָּחוֹתוֹ הוּא בּוֹטֵחַ עַל שְׂדֵי אִמּוֹ, כִּמּוֹ שֶׁכְּתוּב (תְּהִלִּים כב, י'): מִבְּטִיחִי עַל שְׂדֵי אִמִּי. — ²וּכְאֲשֶׁר שָׁכְלוּ מִתַּפְתָּח, הוּא בּוֹטֵחַ עַל אִמּוֹ עֲצָמָה, בְּגִלְד הַשְּׁגָחָתָה הַרְבֵּה עָלָיו, כִּמּוֹ שֶׁכְּתוּב (תְּהִלִּים קלא, ב'): אִם לֹא שׁוֹיִתִּי וְדוֹמָמַתִּי נִפְשִׁי בְּגִמְלָה עַל־אִמּוֹ. — ³וּכְאֲשֶׁר שָׁכְלוּ מוֹסִיף לְהַתַּפְתָּח, וְהוּא רֹאֵה שֶׁאִמּוֹ נִהְיָת כְּרָצוֹן אֲבִיו וְהִיא תְּלוּיָהּ בּוֹ, הוּא מַפְנֶה אֶת בְּטַחְוֹנוֹ אֶל אֲבִיו, מִפְּנֵי שֶׁבְּכַחוֹ לְהִגָּן עָלָיו יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אִמּוֹ. — ⁴וּכְאֲשֶׁר גּוֹפֵה

אמו אל אביו, משיב בטחונו אליו למעלת הגנתו עליו. — וכאשר יחזק גופו, ותתכן לו תחבולה כמחיתו במלאכה או סחורה והדומה להם, משיב בטחונו אל כחו ותחבולתו, מפני סכלותו בכל אשר קדם בטובת ההגנת אלהים.

ואמרו על אחר מן החסידים, שהיה לו שכן סופר מהיר, והיה מתפרנס משכר ספרותו. אמר לו יום אחד: היאך ענייך? אמר לו: בטוב, בעוד ידי שלמה. ולערב היום הוא נגדעה ידו, ולא כתב בה שאר ימיו, והיה זה ענישו מהאל יתברך על אשר בטח על ידו.

ואם יתכן לו טרפו על ידי זולתו מן הפריות, ישיב בטחונו אליהם ותנוע נפשו עליהם. — וכשתחזק הפרתו, ויראה חסרונם וצרכם אל הפורא יתברך, ישיב בטחונו אליו, ויסמך עליו בענינים שאין לו יכלת בהם, ולא יוכל להמלט מהמסר בהם אל גורל הפורא, כמו ירדת הגשמים על היריעה, והליכת הים, והליכת הפורפרות מאין מים, וכבוא שטף, ובגפול הדבר בתיים, והדומה לזה מן הענינים אשר אין בהם לאדם שום תחבולה בשום פנים, כמו שנאמר (דמיה ב, כו): וכעת רעתם יאמרו קומה והושיענו.

ל ב טו

מתחזק, והוא נעשה מסגל להתפרנס בעצמו על ידי מלאכה או מסחר וכיוצא בזה, הוא מתחיל לבטח על כחו ותחבולתו, הוא, מפני שהוא לא מבין את הטובות שהאלהים עשה עמו עד עכשיו.

ומספר על חסיד אחד שהיה לו שכן סופר מהיר, שהיה מתפרנס משכר כתיבתו. פעם שאל החסיד את שכנו: מה שלומך? — ענה לו הסופר: שלומי טוב כל עוד ידי שלמה. ועוד באותו יום נגדעה ידו, ולא היה יכול לכתב בה עוד, והיה זה ענישו מהאל יתברך על אשר בטח על ידו.

ואם⁵ הוא מתפרנס אמצעות בני אדם אחרים, הוא בטח על בני אדם אלה, והוא סומך את עצמו עליהם. — 6 וכאשר שכלו מתבגר עוד יותר, והוא רואה את חסר יכולתם, ושהם זקוקים לבורא יתברך, הוא מפנה את בטחונו אל הבורא יתברך, והוא סומך עליו, או למן רק בענינים שאין הוא יכול להשיג אותם ביכולתו הוא, ואין לו ברירה אלא לסמך את עצמו בהם על גזרת הבורא, כגון שירד גשם על מה שזרע, או כשהוא עובד בים או במדבר בלי מים, או כבוא שטפון, או לשמגפה פוקדת את בעלי החיים, ובענינים דומים שבהם אין האדם יכול לעוד לעצמו בשום אופן על ידי אף תחבולה, כמו שכתוב (דמיה ב, כו): וכעת רעתם יאמרו קומה והושיענו.

ואם תחוק הכרתו באלהים עוד, יבמה בו גם כן במה שיתכן לו בו קצת תחבולה, כמו הכאת הפורק בסבות המסכנות והמלאכות המיוענות את הגופים, ויניחן לבטחונן באלהים שיטריפיהו במה שיהיה קל להתעסק בו יותר מהן. — ואם תחוק הכרתו באלהים יותר, ישיב בטחונן אליו בכל הסבות, הקשה מהן והקלה, ויבון בהתעסקו בהן לעבודת האלהים ולשמר מצותיו.

ובאשר תחוק הכרתו יותר מזה בחמלת הבורא על ברואיו, ירצה במה שיהיה מגזרת האלהים לו כלבו ובלשונו, ובגראהו ובנסתרו, וישמח בכל אשר עשה לו האלהים ממות וחיים, וריש ועשר, ובראות וחלי, לא יכספ לזולת מה שבחר לו האלהים, ולא ירצה אלא מה שרצה לו, ונמסר אל האלהים, ומשליך נפשו וגופו אל דינו. ולא יביר ענין על ענין, ולא יכיר זולת מה שהוא בו מעניני עולמו, כמו שאמר אחר מן הבוטחים: לא השכמתי מעולם בענין והתאיתי לזולתו.

ובאשר תחוק הכרתו באלהים יותר מזה, ידע הענין המכון אליו בבריותו

— 8 — 7 טו ב — 8 —

7 ובשהוא מוסיף להכיר את האלהים עוד יותר, הוא בוטח עליו אפלו בדברים שבהם הוא כן מסגל לעזר לעצמו קצת על ידי תחבולותיו הוא, כגון אם מזדמן לו להתפרנס על ידי אמצעים מסכנים, ועל ידי עבודות המסכנות את הגוף, אז הוא לא עוסק בהם, אלא בוטח על האלהים שיפרנס אותו על ידי אמצעים קלים יותר. 8 ובשהוא מוסיף להכיר את האלהים עוד יותר, הוא בוטח עליו בכל אמצעי הפרנסה, גם בכבדים וגם בקלים, והוא עוסק בהם מתוך פנה לעבד בכך את האלהים ולשמר את מצותיו.

9 ובאשר שכלו מוסיף להתבגר, והוא משיג עוד יותר את רחמי הבורא על ברואיו, הוא מרצה מכל מה שהאלהים גוזר עליו, כלבו וקפיו, בפנימיותו ובחיצוניותו, ושמח בכל מה שהאלהים עושה עמו, פקות ובחיים, בעני ובעשר, בבריות ובחלי, והוא לא משתוקק למה שהאלהים לא בחר עבורו, והוא רוצה רק את מה שהאלהים רצה עבורו, והוא מוסר את עצמו להנהגת האלהים, והוא מקבל את דינו באהבה, על נפשו ועל גופו. אין הוא מעדיף אמצעי על חברו, מתוך מחשבה שאמצעי זה הוא יותר טוב ביותר מועיל מאשר חברו, והוא לא בוחר לעצמו רק את מצבו הפלכלי הנוכחי שהוא נמצא בו, כמו שאמר פעל בשחון אחר: "מעולם לא קרה, שהשכמתי בבקר במצב מסים והשתוקקתי להמצא במצב אחר".

10 ובאשר הוא מוסיף להכיר את האלהים עוד יותר, ומשיג את המטרה שלמענה

ויציאתו אל העולם הזה הכלה, ויפיר מעלת העולם האחר הקים, ימאם בעולם הזה ובסבותיו, וימסר במחשבתו ובנפשו וגופו אל האלהים יתברך, וישתעשע בזכרו בכדידות, וישתומם מבלתי המחשבה בנדלתו. ואם יהיה במקלות, לא יתאוו כי אם לרצונו, ולא יכסף כי אם לפניעתו, ותמידו שמתו באהבתו, משמחת אנשי העולם בעולם, ושמחת אנשי העולם הבא בעולם הבא. — וזאת העליונה שבמדרגות הבטחים מהנביאים וחסידים וסגל האלהים הזכים, והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה כו ח): אף ארת משפטך יי קיינוך לשמך ולזכרך תאות נפש, ואמר (תהלים מב ג): צמאה נפשי לאלהים לאל חי.

אלה עשר מדרגות הבטחון, אשר לא ימלט בומח מאחת מהנה, ומצאנו ענין הבטחון בלשון הקדש מליצים בערו בעשר מלות בנגד עשר מדרגות

— * — * — * — * — * — * — * — * — * — * — *

הוא נבא, ואשר למענה באה נפשו לעולם הזה העובר, והוא משיג את מעלת העולם הבא הקים, הוא מואס בעולם הזה ובאמצעים שעל ידם מגיעים לתענוגיו, וכוונת אל האלהים יתברך, במחשבתו, בנפשו ובגופו, כשהוא נמצא בכדידות, הוא משתעשע במה שהוא נזכר בו יתברך, והוא משתעשע כשהוא לא חושב על גדלתו. וכאשר הוא נמצא בחברת בני אדם, הוא מתאוו להיות לרצון רק לפני יתברך, והוא משתוקק להדבק רק בו. והוא שמח באהבת ה' יתברך, יותר ממה שאנשי העולם הזה שמחים בתענוגי העולם הזה, ויותר ממה שהצדיקים שמחים בתענוגי העולם הבא. וזאת היא המדרגה העליונה ביותר שבמדרגות פעלי הבטחון הנביאים והחסידים ובחירי האלהים הטהורים, ועליה אמר הכתוב (ישעיה כו ח): אף ארת משפטך היי קיינוך לשמך ולזכרך תאות נפש, וידור המלך עלי השלום אמר (תהלים מב ג): צמאה נפשי לאלהים לאל חי.

אלו הן עשרת מדרגות הבטחון, שבהכרח כל פעל בטחון עומד באתת מהן, ואנו מוצאים שהבטחון מזכר בלשון הקדש בעשרה בטויים, כדי להורות

פתחי לב

והחסידים. — וזאת התועלת שיצאת מיריעת עשרת דרגות הבטחון הללו, כבר ביאר רבינו לעיל כשער עבודת האלהים, סוף פרק ד', שעי" כן יכול כל אחד לקבוע באיזה דרגה הוא עומד, ולדעת אה המרחק שבין דרגתו לבין הדרגה העליונה ביותר, ומתוך כך ישתדל לעלות אליה בהדרגה. מריגה אחרי מדרגה. (מרפא לרוש)

צב. אף אורח משפטי ה' גם כשהנך נוהג אתו כמדת הרין ומסיר אותו על חטאיו. קיינוך. ענינו נשואות אליך. לשמך ולזכרך תאות נפש. חמדת לבנו היא להמציא בקרבך, להשתעשע בזכרך, ולשמות באהבתך. (לפי דרכי) עשרת מדרגות הבטחון, דהיינו מחמילת התפתחות התינוק ועד לדרגה הנביאים

האלה. והן: מבטח, ומשען, ותקנה, ומחסה, ותוחלת, וחכוי, וסמיכה, ושכר, ומסעד, ובסל.

האלהים ישימונו מן הבטחים עליו, הנמסרים לדינו בגזרה ובנסתר, ברחמי, אמן.

נשלם שער הכטחון לאל אחרון וראשון

פתיח

על עשרת המדרגות הללו, ואלו הן: מבטח, משען, תקנה, מחסה, תוחלת, חכוי, סמיכה, שכר, מסעד, בסל.

האלהים ברחמי יעזרו לנו להיות מהבטחים בו, המוסרים את עצמם לדינו בגזרה ובנסתר, אמן.

פתיח

ער. מבטח, כמו שכתוב (ישעיה כו ד): בטחו בה' ערי.
ער. משען, (תהלים י"ח י"ב): יהיה ה' למשען לי.
תקנה, (תהלים כ"י י'): קנה אל ה', מחסה, (תהלים ע"א א): כן ה' חסיתי, תוחלת, (תהלים לח טו): לך ה'.

התוחלת, חכוי, (ישעיה ס"ג): יעשה למחכה לו, סמיכה, (תהלים ע"א ד): עליך נסמכתי, שכר, (תהלים קמו ה): שכרו על ה' אלהיו, מסעד, (תהלים כ"ג): ומציון יסעדך, בסל, (משלי ג כו): ה' יהיה בכסלך, (סוגר הכתוב ופת לחם)

פנינים נבחרים בעניני אמונה ובטחון

- ♦ ההשתדלות חובה, אך אינו מועיל – מהרמח"ל
- ♦ סגולת אין עוד מלבדו – מהגר"ח מוואלווין
- ♦ מה נקרא סיבה ומסובב – מה"בית הלוי"
- ♦ "קוה אל ה'" – מאמרו האחרון של הרב מבריסק
- ♦ דברים חוצבים להבות אש קודש, בענין גודל לימוד
- ♦ "שער הכטחון מחובות הלבבות" – שנאמרו ונכתבו
- ♦ ע"י אחד מחבורת "נחלת יעקב" ירושלים ע"ה"ק

מס - ההשתדלות חובה, אך אינו מועיל

...אמנם מה שיוכל לשמור את האדם ולהצילו מן המפסידים האלה, הוא הבטחון, והוא שישליך יהבו על ה' לגמרי, באשר ידע כי ודאי אי אפשר שיחסר לאדם מה שנקצב לו. וכמו שאמרו ז"ל במאמריהם (ביצה כז, א) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה וכו'. וכן אמרו (יומא לח, ב) אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא נימא. וכבר היה האדם יכול להיות יושב ובטל והגזרה היתה מתקיימת, אם לא שקדם הקנס לכל בני אדם: בזעת אפך תאכל לחם (בראשית ג, יט), אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו. על כן אמרו (ספרי דברים כח) יכול, אפילו יושב ובטל? תלמוד לומר, בכל משלח ירך אשר תעשה. אך לא שההשתדלות הוא המועיל, אלא שההשתדלות מוכרח. וכיון שהשתדל, הרי יצא ידי חובתו, וכבר יש מקום לברכת שמים שתשרה עליו ואינו צריך לבלות ימיו בחריצות והשתדלות. הוא מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים עה, ו) כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים (תרגום סעבר האדם - חול), כי א' שופט זה ישפיל זה ירים. ושלמה המלך ע"ה אמר (מסלי כג, ד) אל תיגע להעשיר, מבינתך חדל. ועיי' עה. כי כיון שעשה אדם קצת מלאכה, משם והלאה אין לו אלא לבטוח בקונו ולא להצטער על שום דבר עולמו, וכו'.

רבנו משה חיים לוצאטו זיע"א

בספרו הקדוש "מסלת ישרים" סוף פרק כ"א

הסגולה הנפלאה

מהגאון הקדוש רבי חיים מוולוז'ין זיע"א

"ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו, ולא יעשו עליו שום רועם כלל. כשהארם קובע בלבו לאמר: הלא ה' הוא האלוקים האמיתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם, וכל העולמות כלל. והכל מלא רק אחדותו הפשוט יתברך שמו. ומבטל בלבו ביטול גמור, ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לארון יחיד ברוך הוא. כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל..."

וגם יגזור אומר ויקם לו לפעול ענינים וניסים נפלאים היפוך סדור כחות הטבעיים. כיון שמשעבד ומדבק טוהר אמונת לבבו באמת כל תמוט (אמת גמורה) רק לו יתברך לבד, ואצלו יתברך הכל שוה, כל רגע, לפעול בסידור הטבע שקבע או היפוך סידור הטבע. כמו שמצינו ברכי חנינא בן דוסא שהיה נזיר אומר ופועל כפי רצונו כל עת היפוך סידור הטבע. כאומרו מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק, ר"ל הלא אצלו יתברך שוה זה כמו זה."

"נפש החיים" שער ג' פי"ב

היוצא מדבריו שבאמונה ובטחון אמיתיים אפשר לבטל כל גזרות רעות, ואפשר ג"כ לקבל כל מה שצריך באופן של למעלה מדרך הטבע.

מה נקרא סיבה ומסובב?

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם. אמר במדרש הרא הוא דכתיב קץ שם לחושך, קץ שם ליוסף כמה יהיה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ ופרעה חולם. ביאור דברי המדרש: דבכל דבר שבעולם יש סיבה ומסובב, וכמו אחד קנה סחורה אחת והרויח סך גדול בזה, ולפי שכל האנושי קנית הסחורה היה הסיבה שנסתבב מזה שהרויח סך ממון, אבל באמת הוא מעות, דלא הסיבה גרמה לו הרויח, רק מן השמים דנגזר עליו שירוויח, ועל כן נסתבב שיקנה סחורה זו, ונמצא הרויח הוא הסיבה וקניית הסחורה הוא המסובב, כדי שעל ידה יהיה התכלית הנרצה. וכן כאן אשר לפי השכל היה דהחלום של פרעה הוא הסיבה שיצאה ממנו זה המסובב שיצא יוסף מתפיסה, ובאמת אינו כן והדבר הוא להיפוך, דעיקר הדבר היה שהגיע הזמן ליוסף שיצא מבית האסורים ומזה נסתבב שחלם פרעה חלום, יציאתו של יוסף הוא הסיבה וחלום פרעה היה המסובב, וזהו שאמר הכתוב ויהי מקץ שנתים ימים שנשלם זמן של יוסף בבית האסורים, ופרעה חולם, רזה סיבה שחלם פרעה. וזה שמביא המדרש הפסוק "קץ שם לחושך וכיון שהגיע הקץ מיד ופרעה חולם!"

"בית הלוי" על התורה פרשת מקץ

המאמר האחרון שכתב הרב מבריסק זצוק"ל

ביאור הפסוק "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'"

"נראה להסביר כוונת הפסוק כי הכתוב אומר שהתשלום הגדול

שיזכה לזה בעל הבטחון הוא שהקב"ה יחזק ויאמץ לבבו

ויהיה בטחונו עוד יותר גדול ויותר חזק. ועיי"ש המשל וכו'.

והנמשל מזה מענין בטחון, שהכתוב מעיד שע"י מדת הבטחון

יכולים להשיג כל דבר, כענין שנאמר והתענג על ה' ויתן לך

משאלות לבך, ביאור הדבר שאם תהיה בטחונך בה' כי"כ חזק עד

שתתענג ע"י זה אז יתן לך משאלות לבך. ועיי"ש עוד. הכל לפי ערך

שלמות הבטחון ככה ישלם מאתו ית"ש לפי אותה מדה, וישיג כל

משאלות לבו בהרחבה, אבל האם נוכל לאמור גם שהקב"ה

ישפיע עליו עשירות וגדולה עד שלא יצטרך עוד לבטחון? זהו דבר

שא"א לאומרו כי הנה בחובות הלבבות כשער הבטחון

מסביר והולך שמדת הבטחון יתירה בערכה על כל מה

שיש בעוה"ז וכל עשירות שבעולם וכו', ואילו הבעל בטחון

יש לו תמיד מנוחה שלמה ואין לו דאגה משום דבר עיי"ש

בדבריו, באופן שהבטחון בעצמו יתרה ערכו על כל עשירות

שבעולם, ואיך נאמר שה' ישלם לו בעד מדת בטחונו דבר שהוא

פחות כמעלה מהבטחון.

אלא מה הם התשלומים היותר גדולים שיכולים להשיג

ע"י מדת הבטחון, הוא שהקב"ה יחזק ויאמץ לבבו ויזכה

לבטחון עוד יותר גדול ויהיה עוד יותר מאושר, והן הן

דברי הכתוב "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'"

שבזכות הבטחון יזכה לבטחון עוד יותר גדול וזהו שכרו."

מן רבי יצחק זאב סאלאווייצ'יק מבריסק זע"א

בספר "חידושי מרן הגרי"ז הלוי על התורה" תהלים

דברי חיזוק שנאמרו ונכתבו
ע"י אחד ממרביצי תורה ויראת שמים
בירושלים עיה"ק
בחבורת "נחלת יעקב"

בעזרת השם יתברך: מתוך דברי חיזוק שנאמרו בביהמ"ד נחלת יעקב, בענין גודל הקדושה והסגולה שמקבלים ע"י הלימוד התמידי בספר הקדוש "חובות הלבבות שער הבטחון"

פשוט ומוכן שאפילו אם מדברים כאריכות גדולה, אי אפשר לדבר אפי' פחות מטפה מן הים ממה שיש לדבר בעניני עבודת הבטחון, וכל שכן בדברים קצרים, אבל רצון אבינו שבשמים שנשתדל לדבר עכ"פ קצת מזה בעזה"י, וההשתדלות הזו מסייע להמשיך מלמעלה שפע גדול של בטחון. וידוע, כמו בכל עניני עבודת השם ית', בטחון הוא לעבענט ארבעט⁽¹⁾, ממש, ויכולים, וצריכים, להתעלות בזה כסדר, יותר ויותר, ויש בזה דרגות בלי שיעור, וכמה שמשתדלים בזה, ועובדים על זה, ומתפללים ומבקשים ומתחננים על זה, זה מסייע להמשיך מלמעלה, שאבינו שבשמים משפיע עלינו יותר ויותר בטחון ושלוח הנפש ומונחת הנפש, והרגשת גודל אהבת אבינו שבשמים לנו, וכל שאר הענינים השייכים לעבודת הבטחון.

מאד לא פשוט לדבר לפני חברים, מחמת כמה וכמה סיבות, בפרט שבעזה"ר לב יודע מרת נפשו, כמה אני רחוק מלהיות נאה מקיים, ובכלל כשמדברים, ובפרט בלי הכנה הראוי', לפעמים אפשר לומר דברים לא מדויקים, [הן בשם אחרים, והן שלא בשם אחרים], או דברים שלא בשם אומנם, לכך הגני מגלה דעת שכל מה שמדברים, זה באופן שמשתדלים להתחזק יחד, והכל באופן של בערך, ובדרך אפשר, ויכול להיות דברים שלא בשם אומנם.

א' מעקרי הדרכים שאפשר להתעלות ולהתחזק בבטחון, וכל מה ששייך לזה, הוא הלימוד הקבוע בדברי תו"ל הקדושים, ובשאר ספרים הקדושים, מצדיקי הדורות זי"ע, המדברים מזה, ובפרט בהספר הקדוש חובות הלבבות בשער הבטחון.

ידוע מהרבה צדיקים זי"ע, [ובתוכם האריה"ק, והשלה"ק, והבעש"ט הקדוש, ור"א הגדול, ור"י סאלאנטער, והוורקער רבי, ור' צדוק, והקרן לדוד, והחזו"א, ועוד הרבה, זי"ע], כמה זי האבען געקאכט⁽²⁾ בענין הזה, שמעקרי האופנים להתעלות בכל ענין בעבודת השם ית', ומה שנוגע לנו עכשיו, בעניני בטחון, הוא הלימוד התמידי, והקבוע, בזה, שהאור וההשפעה של כל מצוה, וכל ענין בעבודת השם ית', מונח בחלק התורה הק', שמדבר מאותו הענין, כשלומדים ההייליגע לעכטעגע פייערדיגע ברענענדעגע ווערטער של ההייליגע חובות הלבבות⁽³⁾ זי"ע, הדיבורים הקדושים האלו משפיעים באופן חזק מאד מאד על היהודי הלומד, באופן שאי אפשר לתאר ולשער כלל וכלל, וחז"ל הקדושים וצדיקי הדורות זי"ע, [ובתוכם החרדים, והשלה"ק, והבעל התניא, והנפש החיים, והיושר דברי אמת, ועוד הרבה, זי"ע], גילו לנו שכל פעם שיהודי לומד התורה הק' זה ממש בחינה של מעמד הר סיני, ויש בחינה שהקב"ה יושב ושונה כנגדו, עמו, טוב לי תורת פיך, ממש, ובכל מילה שלומד יש בחינה של שכינה מדברת מתוך גרונו, והדיבורים הקדושים של התורה הק' שלומדים, נחקקים, ונחרטים, על המת, ועל הלב, ועל כל הרמ"ח אברים, בבחינה של אש שחורה ע"ג אש לבנה ממש, וממילא כל פעם כשלומדים ההייליגע לעכטעגע ווערטער⁽⁴⁾ של החובות הלבבות זי"ע, זה ממש בחינה של מתן תורה, שאבינו שבשמים מלמד לנו, ומשפיע לנו, עכשיו, ההייליגע לעכטעגע ווערטער⁽⁴⁾ האלו, וכל מה שנכלל במילים אלו, כל הפמליא של מעלה נמצא כאן, יש כאן כל הבחינות של קולות וברקים, כמו במתן תורה ממש, וכל זה מסייע מאד מאד להלומד, שהדברי תורה שלומד יהיו

(2) כמה היו בוערים

(3) כשלומדים הדיבורים הקדושים המאירים והבוערים של החובות הלבבות הקדוש

(4) הדיבורים הקדושים והמאירים

נבלעין בדמו ממש, ושיזכה לחיות עם זה, ולקיים זה בשלימות, און
ער זאל קענען זיין דארכגעווייקט⁵ ממש, בבטחון, ובאהבת השם.

נוסף לזה גילו לנו חז"ל הקדושים, וצדיקי הדורות זי"ע, [ובתוכם
הבעש"ט הקדוש, והמאור עינים, והמגיד, ור"ג ברעסלעבער,
והחפץ חיים, ועוד הרבה, זי"ע], שיש בחינה, ששלוומדים ההייליגע
ווערטער⁶ האלו, נשפע עלינו הקדושה הנפלאה, של ההייליגע מחבר,
ההייליגע חובות הלכות⁷, וידוע מצדיקים זי"ע, כמה אין לנו שום
שמץ השגה כלל וכלל בקדושת הראשונים זי"ע, וכשלוומדים דבריהם
הקדושים והטהורים נשפע על הלומד געוואלדיגע שפע⁸, וממילא כל
פעם שיהודי [הן בחור, והן אברך, והן יהודי בכל גיל שהוא], לומד
בשער הבטחון, נשפע על הלומד, הפייערדעגע לעכטעגע אמונה⁹ ובטחון
ואהבת השם ית', של ההייליגע חובות הלכות¹⁰ זי"ע, ונפשו ורוחו
ונשמתו של הלומד מתקשרים בקשר אמיץ וחזק מאד מאד, עם
ההייליגע הייליגע נשמה¹¹ של החובות הלכות זי"ע, בבחינת אתדבקות
רוחא ברוחא, כדאיתא, ואם לומדים הספר הקדוש הזה, באופן כזה,
וכמחשבה כזה, ובצורה כזה, כל א' כפום דרגא דיליה, ווערט אינגאנצן
אנדערש די גאנצע בליק, און די גאנצע צוגאנג, יעדער מאהל מ'לערנט
די הייליגע חובות הלכות, און די גאנצע לערנען איז מיט א העכערע
בליק, און א פייערדיגע ברען, וואס הייסט, איך לערן יעצט צוזאמען
מיט די הייליגע חובות הלכות ממש, ער שיינט מיר דאך אריין די
ריינע הייליגע אמונה, און בטחון, און תמימות¹², ממש נפשי כגמול

(5) ושיוכל להיות ספוג

(6) הדיבורים הקדושים

(7) המחבר הקדוש, החובות הלכות הקדוש

(8) שפע עצום

(9) האמונה הבוררת כאש והמאירה

(10) של החובות הלכות הקדוש

(11) עם הנשמה הקדושה

(12) אזי כל ההסתכלות וההבטה, וכל הגישה, נעשית באופן אחר לגמרי, כל
פעם שלומדים החובות הלכות הקדוש, וכל הלימוד הוא בהסתכלות נעלה
יותר, ובהתלהבות אש קדוש, מה פירוש?, הלא אני לומד עתה יחד עם

עלי אמו, נורדאי יש בזה דרגות בלי שיעור, כמו בכל ענין בעבודת השם ית', אבל יש דרגא פשוטה ששייך לכל א', לחזור לעצמו, ולהרגיש, שבשעת הלימוד נעשה קשר גדול עם ההייליגע חובות הלבבות¹³, והוא משפיע לי עכשיו השפעה עצומה ונפלאה של אמונה, ובטחון, ומגביה אותי, ומרומם אותי, ומאיר לי, ומחזק אותי.

נורדאי להרגיש שידוע מחז"ל הקדושים ומהרבה צדיקים, זי"ע, שעבודת האמונה והבטחון מסייע מאד מאד לכל הענינים בעבודת השם יתברך, נויש בזה אריכות גדולה רק אין כאן המקום להאריך בזה}, כל משהו שמתדבקים בהכח והמעשים, של האבות הקדושים, הבחינה של בעבור אבותינו שבטחו בך, וזכים לקבל ההשפעה של ותלמדם חוקי חיים, לעשות רצונך בלבב שלם, הבטחון מסייע מאד מאד להתחזק, בהתמדת התורה הק', ובהתעלות בעבודה שכלב זו תפילה, ולכל ענין בעבודת השם ית', הן בבין אדם לחבירו, והן בבין אדם למקום, ובפרט בעניני טהרה, שע"י שמשתדלים זיך איינבאקען קלאהר קלאהר¹⁴, שהכל מאבינו שבשמים, ואפי' כל העולם יתאסף, וישתדלו עם כל הכוחות, להוסיף אפי' פרוטה א' על מה שנקצב ליהודי בראש השנה, לא יצליחו בשום אופן. כמו שכתב החובות הלבבות זי"ע, ממילא כשבא איזה נסיון שהיצר מפתה לנסוע באיזה אופן, או לקנות באיזה מקום, שאינו בשלימות הטהרה, כל א' לפי מצבו, משום שזה יותר זול, וכדו', ע"י הבטחון אין כאן נסיון כלל וכלל, כי מרגישים וחיים באמת עם היסוד של חז"ל הקדושים¹⁵ "שאין אדם שומע לי ומפסיד", ואי אפשר בשום אופן שבעולם כלל וכלל, להרויח איזה דבר ע"י היפוך רצונו ית', ואם ירויח, הכל יהי' נפסד לבסוף, ולא ישאר מזה שום דבר, וכל מה שיוציא הוצאות בשביל רצונו ית', הכל יחזור אליו, וכל מה שנדמה שמרויחים משהו, הכל הוא דמיון ממש, וכמו כן בכל עניני מידות טובות ובין אדם

החובות הלבבות הקדוש ממש, הלא הוא מאיר בתוכי האמונה, הבטחון, והתמימות, הקדושה והטהורה

13 עם החובות הלבבות הקדוש

14 להחזיר לעצמינו כבהירות וברירות

15 מדרש רבה פרשת ראה, אות ה'

לחכירו, כמו שהאריכו בספרים הק', שע"י הקלאהרקיט¹⁶, שהכל ממנו ית', והכל לטובה, ממילא אפשר להתגבר על כל הנסיונות, מ'וייסט קלאהר אז קיינער טיט גארנישט ממש, מ'חזרט איין נאכאמאהל און נאכאמאהל דברי דוד המלך¹⁷, "ה' אמר לו קלל", אלעס ממש איז פון טאטען¹⁸, מתדבקים באורו של יוסף הצדיק¹⁹, "לא אתם שלחתם אותי הנה", ס'איז א דמיון, אלעס איז פון טאטען, אלעס איז געוואלדיג²⁰, וממילא נופלים כל התרעומות'לעך והקפדנות'לעך²¹, וכדו' וכדו', ומגיעים להאור של מעביר על מידותיו, ולא מוקים במיליה, ותמיד מקבלים כל א' בסבר פנים יפות, וכל שאר הגאלדענע מידות, און מ'ווערט א לעכטענע זיסע, פריילעכע, געשמאקע, יוד²², ובכמה בחינות זה התכלית של יהודי, להידבק במידותיו, [כדאי" מחז"ל הקדושים, והרבה צדיקים ובתוכם, רס"ג, ורח"ו, והבעשטה"ק, והרר"א, והגר"א, והחת"ס, ועוד הרבה, זי"ע], ובפרט מיט די נאנטע, די בני הבית, און די נאנטע חברים²³, ששם הוא עיקר עבודת המידות, בכמה בחינות, כדאי' מהרבי מלוכלין, והאהבת שלום, ועוד, זי"ע, וממילא כשלומודים ההייליגע חובות הלבבות, על בטחון, נישט נאר די חובות הלבבות שיינט מיר אריין בטחון, און אמונה, נאר ער שיינט מיר אריין אלע יסודות פון עבודת הש"י, וואס נעמט זיך פון בטחון, ער שיינט מיר אריין די גאנצע תורה הק'²⁴, ואין כאן המקום להאריך בזה].

(16) הבהירות וברירות

(17) שמואל"ב - ט"ז, י'

(18) יודעים בבהירות שאף אחד אינו עושה כלום ממש, חוזרים עוד פעם ועוד פעם דברי דוד המלך, ה' אמר לו קלל, הכל ממש הוא מאבינו שבשמים,

(19) בראשית פרשת ויגש - שלישי

(20) זהו רק דמיון, הכל הוא מאבינו שבשמים, הכל הוא עצום ונשגב

(21) התרעומות והקפדנות הקטנוניים

(22) וכל שאר המידות הזהובות, ונעשים יהודי מאיר, מחוק, שמח, נעים

(23) עם הקרובים, בני הבית, והחברים הקרובים

(24) החובות הלבבות הקדוש, על בטחון, לא רק שהחובות הלבבות מאיר לחוכי

וכל זה נכלל בדברי חז"ל הקדושים בכמה מקומות, שהאומר שמועה בשם אומרה, יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו, וחז"ל הקדושים הפליגו בזה, כמה רצון אבינו שבשמים להתחזק בזה העבודה של יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו, וכמה זה מסייע מאד מאד לקבל הדברי תורה שלומד אז, וכוודאי יש בזה מדרגות בלי שיעור, [וכדאי' מהריזענער, והצאנז רב, ועוד, זי"ע], אבל כמו בכל דברי חז"ל הקדושים, יש דרגות בזה ששייכים לכל אחד ואחד ממש, ואם לומדים באופן כזה, שבעת הלימוד חושבים, שהייליגע בעל השמועה⁽²⁵⁾, ומה שנוגע עכשיו לעניינו, ההייליגע חובות הלבבות⁽²⁶⁾, שהוא הבעל השמועה, נמצא אתי, ונשמתי נמצא כאן ממש, [וכדאי' מהרבה צדיקים זי"ע, ובתוכם הבעלזער רב, והתפארת שלמה, והיסוד העבודה, ועוד, זי"ע], ומאיר לי, ומעודד אותי, ומחזק אותי, און ער רעדט צו מיר, צו מיין נשמה⁽²⁷⁾, זה בחינה של יראה בעל שמועה עומד לנגדו, וכמה שחוזרים את זה יותר ויותר, און מ'באקט זיך אריין טיף טיף⁽²⁸⁾, היסוד הזה, וזוכרים כסדר שדבריו הקדושים של החובות הלבבות, "קדושים וטהורים, בוערות כמראה הפידים, ופועלים מאד בלב" [כלשון החפץ חיים זי"ע], זה מוסיף יותר ויותר כל ההשפעה הנפלאה שאפשר לקבל מלימוד הספר הקדוש הזה. [ומובן, שעבודה הזה, להרגיש יותר ויותר, הבחינות של בעל השמועה עומד לנגדו, שייך בכל פעם שלומדים בכל חלק מהתורה הק', הן דברי חז"ל הקדושים, והן דברי הראשונים, והן דברי האחרונים, זי"ע, אבל כאן מדברים מה שנוגע לנו, כשלומדים ההייליגע הייליגע חובות הלבבות⁽²⁹⁾, זי"ע].

וידוע מתז"ל הקדושים, ומהרבה צדיקים, זי"ע, [ובתוכם הרמב"ם, והבעשטה"ק, והתולדות, ור"פ קוריצר, והר"א, והר"ז, והנפש

כטחן ואמונה, אלא שהוא מאיר לתוכי כל היסודות של עבודת הש", שהכל נמשכים מבטחן, הוא מאיר לתוכי כל התורה הקדושה

(25) שבעל השמועה הקדוש

(26) החובות הלבבות הקדוש

(27) והוא מדבר אלי, אל נשמתי

(28) ומחזירים עמוק עמוק

(29) החובות הלבבות הקדוש

החיים, והצאנזער רב, והשפ"א, והבני יששכר, והקאמארנע, והייטב לב, והשומר אמונים, ועוד הרבה, כל צדיק לפי דרכו, זי"ע] כמה כל משהו של חיזוק כאמונה ובכטחון, במחשבה, ובדיבור, הוא צינור נפלא מאד, להמשיך געוואלדיגע, חסדים מגולים³⁰, ברוחניות, וגשמיות, לעצמו, ולדורותיו, ולכל כלל ישראל, וצדיקים זי"ע הפליגו בזה מאד מאד, שבכמה בחינות, דאס איז די גרעסטע אופן ממשיך זיין חסדים מגולים³¹, כל פעם שיהודי אומר לעצמו, או מאיר לאחרים, כל דעביד רחמנא לטב עביד, גם זו לטובה, וכדו', וכדו', דאס טרייסילט עולמות ממש³², וזה ממשיך השפעות נפלאות מאד, של ניסים, למעלה מדרך הטבע ממש, וחסדים מגולים, וממילא כל פעם שלומדים בזה הספר הקדוש, ומשתדלים להתחזק בכטחון, זה ממשיך מלמעלה געוואלדיגע השפעות³³ של רחמים, ובפרט שידוע מחז"ל הקדושים, ומהרבה צדיקים, זי"ע, [ובתוכם המאור עינים, והערשטע בעלזער רב³⁴], והדברי שמוא', ועוד הרבה, זי"ע], שהצדיקים זי"ע בעולמות העליונים, כשלומדים, ומתחזקים בדבריהם הקדושים, כאן בזה העולם, הם משתדלים מאד מאד, להיטיב להלומד, וללמד עליו זכות, ולהתפלל עליו, ולהשפיע עליו מלמעלה השפעות גדולות, ואי' מכמה צדיקים זי"ע, [ובתוכם ר"פ ברעזאנער, והאבני נזר, ועוד, זי"ע], שבכמה בחינות יכולים לפעול ישירות, ע"י הלימוד בהספרים הקדושים, יותר ממה שאפשר לפעול ע"י השתטחות על ציוני הצדיקים הקדושים, זי"ע, במקומות הקדושים, וממילא כשלומדים ההייליגע הייליגע חובות הלבבות זי"ע, כל ההייליגע נביאים, וההייליגע חז"ל הקדושים³⁵, שהחובות הלבבות מביא ומזכיר, ובפרט ההייליגע חובות הלבבות³⁶ בעצמו, זי"ע, ממליצים טוב עלינו, ומתפללים עלינו, ומשפיעים עלינו חסדים מגולים, והשפעות טובות,

(30) חסדים מגולים עצומים

(31) זהו האופן הגדול ביותר להמשיך חסדים מגולים

(32) זהו מרעיש ומזעזע עולמות ממש

(33) השפעות נשגבות

(34) האדמו"ר הראשון מבעלזא

(35) כשלומדים החובות הלבבות הקדוש, אזי כל הנביאים, וכל חז"ל הקדושים

(36) החובות הלבבות הקדוש

ברוחניות ובגשמיות, ומשפיעים עלינו געוואלדיגע בטחון³⁷), שזה הצינור לכל ההשפעות, ואחרי כל פעם שלומדים בהספר הקדוש, מסוגל מאד מאד להתפלל עכ"פ תפילה קצרה, על כל מה שצריכים, כמו מי שנמצא על ציונו הקדוש, כי "ניצוץ מנפש הצדיק עטוף בדיבור" [כלשון היסוד העבודה, מהקובינער, זי"ע] "ובדיבורי הצדיק שם הוא קבור וטמון", "והלומד, נקרא אתדבקות רוחא ברוחא, ונקרא השתטחות על קברי הצדיקים, שהן דבריהם, שלומד ומוכיר היום" [כלשון המאור עיניים, בשם הבעש"ט הקדוש, זי"ע], ובפרט מסוגל להתפלל שנוכה לבטחון השלימות כרצון אבינו שבשמים, וידוע מכמה צדיקים זי"ע [ובתוכם האור החיים הק', והישמח משה, זי"ע], שיש בחינה שכל פעם שלומדים דברי תורה, מתעורר הכח של כל היהודים, בכל הדורות, שלמדו דברי תורה האלו, והכח הזה מסייע להלומד שהדברי תורה ישפיעו עליו, כל הקדושה, והטהרה, והדביקות, וההתעלות, וההזדככות, והגעוואלדיגע מידות טובות³⁸), וכל שאר ההשפעות הטובות, שאבינו שבשמים רוצה להשפיע על הלומד, ע"י דברי תורה האלו, וממילא כשלומדים ההייליגע ווערטער³⁹) של החובות הלבבות זי"ע, לא רק הכח של ההייליגע חובות הלבבות⁴⁰) זי"ע מסייע לנו, רק הכח של כל הצדיקים הקדושים, שבכל הדורות, זי"ע, והכח של כל רבבות היהודים, שלמדו בהספר הקדוש הזה, מתעורר, [וידוע מספרים הק', מהרבה הרבה צדיקים קדושים זי"ע, שלמדו בקביעות ההייליגע לעכטעגע פייערדיגע ספר חובות הלבבות⁴¹], ומובן שא"א לפורטם כאן], ומסייע לנו, להתחזק בהייליגע אמונה⁴²), ובטחון, שלהם, וזה בעצמו נותן חיזוק ללמוד בהספר הקדוש, שעל ידי זה מקבלים סיוע לגעוואלדיגע אמונה ובטחון⁴³), מכל הצדיקים, שלמדו בהספר הקדוש הזה, ומתקשרים

(37) בטחון עצום

(38) מידות טובות הנשגבות

(39) הדיבורים הקדושים

(40) החובות הלבבות הקדוש

(41) הספר חובות הלבבות הקדוש, המאיר, והבוער כאש

(42) בהאמונה הקדושה

(43) לאמונה ובטחון עצום ונשגב

על ידי זה לכל הצדיקים שבכל הדורות, זי"ע, שלמדו בזה הספר הקדוש, [ומובן שכל היסודות האלו כדאי ונחוץ לזכור כל פעם שלומדים תורה], ככל חלק מחלקי התורה, וכן"ל, מ"מ מדברים עכשיו, מה שנוגע כשלומדים ההייליגע ספר הקדוש הזה, הוכוח הלבבות.

וחז"ל הקדושים, וצדיקי הדורות, זי"ע, גילו לנו, כמה בדור שלנו, רצון אבינו שבשמים מאד מאד, שנשתדל ונתחזק באמונה ובבטחון, ובאהבת הש"י, וזה ישמור אותנו מאד מאד ברוחניות וגשמיות, מכל מה שצריכים שמירה לפני משיח, ובעיקר שזה יסייע שנוכה כבר לקבל פני משיח, כל משהו של חיזוק באמונה, ובטחון, מקרב מאד מאד מאד הגאולה השלימה, והתיקון השלם, וישועתן של ישראל, כל משהו של הרגשה, של על מי יש לנו להשען, על אבינו שבשמים, מקרב מאד מאד הגאולה, ו**חז"ל** הקדושים, מגלים לנו, שאין הגלויות עתידים להיגאל אלא בשכר אמונה⁴⁴, וממילא כל פעם שלומדים בהספר הקדוש הזה, ומשתדלים להתחזק עוד ועוד בבטחון, [שכבר נזכר לעיל, שידוע, שכמו בכל עניני עבודת השם יתברך, כמו כן בבטחון, יש דרגות בלי שיעור, וכל א' יכול להתעלות בזה יותר, ויותר], מקרבים הגאולה, ומתקרבים למשיח, ואנו מבקשים ומתחננים לפני אבינו שבשמים אנא עזור לנו שנוכה להתחזק מאד מאד בבטחון, ונוכה מתוך חסדים מגולים לעשות כל ההכנות למשיח, ונוכה לקבל פני משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

סגולה לפרנסה

בדוק ומנוסה

ללמוד מדי יום ביומו
עשר שורות (לכה"פ) ב"שער הבטחון"
מספר הקדוש "חובות הלבבות"
וחזרה עליהם מיד ארבעה פעמים!

מדבריו של המקובל המפורסם הגאון הצדיק רבי
יהודה זרחיה מרדכי לייב חיים

בן הגה"צ רבי שפטיה הלוי סג"ל זצוק"ל
רבה של "קרית שלום" – ת"א
עלתה נשמתו בטהרה ביום ט' אדר תשס"א
ומנו"כ בחלקת הרבנים – הר המנוחות, ירושלים.
אשר הסגולה הנ"ל היה מקובל בידיו מדורות קודמים.

הרב המקובל זצ"ל לא השאיר אחריו זש"ק
ותהא התעוררות זו לעילוי נשמתו המהורה
ולזכרון עולם

